

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**AFGAN GÖÇMENLER VE SİĞİNMACILAR İLE İLGİLİ
HABERLERİN TÜRK BASININDA SUNUMU: CUMHURİYET
VE SABAH GAZETELERİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İCLAL AYKURT

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ İLKNUR KILINÇ

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

AFGAN GÖÇMENLER VE SİĞİNMACILAR İLE İLGİLİ
HABERLERİN TÜRK BASININDA SUNUMU: CUMHURİYET
VE SABAH GAZETELERİ ÖRNEĞİ

İCLAL AYKURT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ İLKNUR KILIÇ

EYLÜL - 2022

KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

İCLAL AYKURT

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****AFGAN GÖÇMENLER VE SİĞİNMACILAR İLE İLGİLİ
HABERLERİN TÜRK BASININDA SUNUMU: CUMHURİYET VE SABAH
GAZETELERİ ÖRNEĞİ****İCLAL AYKURT****KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI****DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ İLKNUR KILINÇ**

Basının en önemli işlevi, bireyi ve toplumu ilgilendiren olay ya da durumlar hakkında haber vermek, bilgilendirmektir. Basının en büyük gücü ise bir konu hakkında oluşturulan mesaj ile kitlelerin düşüncelerini etkilemek hatta yönlendirmektir. Basının var olan bu etkileme ve yönlendirme gücü haberlerin oluşturulmasında kullanılan çerçeveler ile de açıklanabilir. Basının gündeminde olan bir konu farklı yayın politikalarına sahip gazetelerce değişik açılardan yani çerçevelerden ele alınarak sunulabilmektedir. Bu bağlamda çalışmada, ABD'nin Afganistan'dan çekilme kararını açıklaması ve Taliban'ın yeniden yönetimi ele geçirme sürecinde yaşanan karışıklıklar sonucu meydana gelen yeni göç hareketinin Türkiye'yi de etkilemesi dikkate alınarak Türk yazılı basınında Afgan göçmenler ve sığınmacıların nasıl sunulduğu incelenmiştir. Araştırma için seçilen farklı yayın politikalarına sahip Cumhuriyet gazetesi ve Sabah gazetesinin 10-24 Temmuz ve 5-19 Ağustos 2021 tarihleri belirlenmiş ve her iki aydan 15 günlük bir sınırlama yapılmıştır. Çalışmada temmuz ve ağustos aylarının seçilmesinin nedeni bu aylarda olayın daha yoğun olarak yaşanması ve konunun kamuoyu gündeminde daha fazla yer almasıdır. Araştırma kapsamında haberler, çerçeveleme kuramı dikkate alınarak içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu kapsamda gazetelerin; Türkiye'nin toplumsal yapısını etkileyen göç hareketinde Afgan göçmenler ve sığınmacılara yönelik haberleri nasıl sunduğu, bu sunumlarda gazetelerin yayın politikalarına bağlı kalıp kalmadığı, haberlerin hangi ayda ne kadar yoğunlukta yer verildiği, temmuz ve ağustos aylarında konunun ele alınışında öne çıkartılan temaların hangi yönde oluşturularak sunulduğu tespit edilmiştir. Elde edilen veriler sonucunda Cumhuriyet gazetesi ve Sabah gazetesi karşılaştırıldığında her iki gazetesinin de haberlerini yayın politikalarına uygun çerçevelerle biçimlendirdiği saptanmıştır. Araştırmada konu ile ilgili en fazla habere yer veren medya kurumunun Cumhuriyet gazetesi olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda Cumhuriyet gazetesinin temmuz ve ağustos aylarında ön plana çıkarttığı temalarda belirgin farklılıklar olduğu ortaya çıkartılmıştır. Konuya daha genel açıdan yaklaşan Sabah gazetesinin haber sayı oranı ise oldukça düşüktür. Gazetenin ön plana çıkarttığı temaların söylem biçimi çoğunluk olarak olumlu olduğu tespit edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Yazılı basın, Haber çerçeveleme, Afgan göçmen, Afgan sığınmacı

Eylül 2022, 154 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****THE PRESENTATION OF NEWS ON AFGHAN IMMIGRANTS AND
ASYLUM SEEKERS IN THE TURKISH PRESS: THE CASE OF
CUMHURİYET AND SABAH****İCLAL AYKURT****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF JOURNALISM****SUPERVISOR: ASST. PROF. İLKNUR KILINÇ**

The most important function of the press is to report, to inform about events or situations that affect the individual or the community. The greatest power of the press is to influence or even direct the thoughts of the masses with a message created on a subject. This influencing and directing power of the press can also be explained by the framework used in the creation of news. A topic on the press agenda can be presented from different angles or in different frames by newspapers with different editorial policies. In this context, the study examined how Afghan migrants and asylum seekers were presented in the Turkish press as the U.S. decision to withdraw from Afghanistan and the new migration movement that emerged due to the complications of the Taliban's reinstatement also affected Turkey. The newspapers selected for the study, Cumhuriyet and Sabah, which have different editorial strategies, were selected for July 10–24 and August 5–19, 2021, with a 15-day deadline for both months. The reason why July and August were selected for the study is that the event is more intense during these months and the issue is more on the public agenda. As part of the study, the news articles were examined using the content analysis method and considering the framing theory. In this context, how newspapers create and present news about Afghan immigrants and asylum seekers in the migration movement that affects the social fabric of Turkey, whether newspapers comply with the publication policy in these presentations, how intensively the news is reported in which month, in which direction the topics are emphasized when the topic is covered in July and August were investigated. Based on the obtained data, Cumhuriyet and Sabah newspapers were compared, and it was found that both newspapers format their news in a framework that is consistent with their editorial policies. During the investigation, it was found that Cumhuriyet newspaper was the media institution that reported the most on the issue. At the same time, it was found that there were significant differences in the topics that the Cumhuriyet newspaper covered in July and August. The Sabah newspaper, which covered the issue more broadly, had only a small number of news stories. The newspaper's topics were considered positive in the form of discourse.

KEYWORDS: Print press, News framing, Afghan migrant, Afghan asylum seeker

TEŞEKKÜR

Öncelikle, beni bugünlere getiren ve bu metni yazmamı sağlayan, hayatımda her daim yanımda olan, bana her zaman inanan, güvenen, maddi ve manevi desteklerini benden hiç esirgemeyen, üzerimdeki emeklerini sözcüklere sığdıramayacağım çok değerli canım babam Adem Çiçek'e ve canım annem Hatice Çiçek'e sonsuz teşekkürü borç bilirim. Aynı zamanda "Çiçek" ailesinin en kıymetlileri olan, onların torunları olmaktan gurur duyduğum, kişiliklerini benliğimde her daim hissettiğim, çok değerli canım dedem İbrahim Çiçek'e ve canım babaannem Vacide Çiçek'e bizlere katmış oldukları maddi manevi her şey için sonsuz teşekkürü borç bilirim. Ayrıca çok değerli canım ablam ve canım yeğenlerime her zaman beni motive ettikleri, destekledikleri ve bana inandıkları için sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Hayatımda olduğu gibi bu süreçte de her daim yanımda olan, bana her zaman moral ve motivasyon veren ve güçlü kalmamı sağlayan, hem lisansta hem de yüksek lisansta aynı sırayı paylaştığım, hayatımın en büyük şansı ve destekçisi olan, yol arkadaşım, sevgili eşim Metin Aykurt'a sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Üniversite eğitimim boyunca derslerini almaktan onur duyduğum, bana olan inançlarını, güvençlerini ve desteklerini her zaman hissettiğim değerli hocalarım, sayın Doç. Dr. Erdem Güven'e ve sayın Doç. Dr. Ersoy Soydan'a sonsuz teşekkürü borç bilirim. Tez jüri üyesi başkanı sayın Doç. Dr. Zülfıye Acar Şentürk hocama değerli katkıları ve önerileri için sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Yüksek lisans sürecimde bana her zaman yol gösteren, bilgisini ve ilgisini benden esirgemeyen, bir hoca ve danışmandan çok bir abla gibi beni daima motive eden, pozitif düşünmemi sağlayan değerli hocam, danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi İlknur Kılınç'a tüm katkıları, desteği ve emekleri için sonsuz teşekkürü borç bilirim.

İCLAL AYKURT

Kastamonu, 2022

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
2. HABER	4
2.1. Haber Tanımı	4
2.2. Haber Değeri	6
2.2.1. Haber Değeri Ölçütleri	8
2.2.1.1. Zamanlılık.....	8
2.2.1.2. Önemlilik.....	9
2.2.1.3. İlginçlik.....	9
2.2.1.4. Yakınlık	10
2.3. Haberde Gerçeklik ve Tarafsızlık (Nesnellik/Objektiflik)	11
2.3.1. Haberde Gerçeklik	11
2.3.2. Haberde Tarafsızlık	12
2.4. Haber Üretim Süreci	14
2.5. İdeoloji ve Haber	16
2.5.1. Kavram Olarak İdeoloji	16
2.5.2. Devletin İdeolojik Aygıtları.....	17
2.5.3. Hegemonya.....	20
2.5.4. Medya ve İdeoloji İlişkisi	23
2.6. Haberde Dil, Söylem ve İdeoloji	26
2.6.1. İdeolojinin Habere Yansıtılması	30
3. AFGANİSTAN TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ VE AFGANİSTAN'IN GÖÇ HAREKETİ	32
3.1. Genel Açından Afganistan	32

3.2.	Afganistan'ın Tarihine Kısa Bir Bakış	34
3.2.1.	SSCB'nin Afganistan'ı İşgali	36
3.2.2.	Mücahitlerin Bölgedeki Etkinliği	38
3.2.3.	Taliban'ın Ortaya Çıkışı ve Taliban Rejimi	39
3.2.4.	11 Eylül Saldırısı ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler	42
3.3.	Afganistan'ın Göç Hareketine Kısa Bir Bakış	45
3.3.1.	Afganistan'dan Türkiye'ye Göç	51
3.3.2.	Afganistan'ın Göç Hareketindeki İtici ve Çekici Faktörlerin Genel Açısından Değerlendirilmesi.....	56
4.	GÖÇ VE GÖÇ İLE İLGİLİ TERİMLER	58
4.1.	Göç Kavramı	58
4.1.1.	Göç Türleri	59
4.1.2.	Göç ile İlgili Terimler.....	63
4.1.2.1.	Göçmen.....	63
4.1.2.2.	Mülteci.....	64
4.1.2.3.	Sığınma Hakkı, Sığınmacı (Şartlı Mülteci).....	68
4.1.2.4.	Göçmen, Mülteci, Sığınmacı Kavramlarının Genel Açısından Değerlendirilmesi	70
5.	GÜNDEM BELİRLEME VE ÇERÇEVELEME KURAMI	73
5.1.	Gündem Belirleme Kuramı	73
5.2.	Çerçeveleme Kuramı	76
5.2.1.	Çerçeve ve Çerçeveleme Kavramı	76
5.2.2.	Çerçevelemenin Tarihçesi	77
5.2.3.	Çerçeve Kurma	80
5.2.4.	Çerçeve Belirleme	80
5.2.5.	Haber Çerçeveleri ve Bu Alanda Yapılan Örnek Çalışmalar	81
6.	AFGAN GÖÇMENLER VE SİĞINMACILAR İLE İLGİLİ HABERLERİN TÜRK BASININDA SUNUMUNUN İNCELENMESİ	85
6.1.	Araştırmanın Konusu.....	85
6.2.	Araştırmanın Amacı	86
6.3.	Araştırmanın Önemi	86
6.4.	Araştırmanın Sınırlılıkları	87
6.5.	Yöntem	87
6.5.1.	Araştırmanın Modeli	87
6.5.2.	Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	91
6.5.3.	Bulgular	91

6.5.3.1. Gazetelerin Aylara Göre Haber Sayıları.....	93
6.5.3.2. Afgan Göçmenler ve Sığınmacılar ile ilgili Haberlerin Nicel İçerik Analizi	95
6.5.3.2.1. Gazetelerdeki Haber Sayılarının Dağılımı.....	95
6.5.3.2.2. Haberlerin Gazete Sayfasındaki Konumu.....	96
6.5.3.2.3. Haberlerin Gazete Sayfasındaki Konumlandırma Yeri	97
6.5.3.2.4. Haberlerde Görsel ve Ara Başlık Kullanımı.....	99
6.5.3.2.5. Haberlerde Görsel Materyal Kullanımı	100
6.5.3.2.6. Haberlerde Kullanılan Materyallerin Konu ile İlişkisi	101
6.5.3.2.7. Haberlerde Kullanılan Görsel Aktörler.....	103
6.5.3.2.8. Haberlerde Kaynak Kullanımı	106
6.5.3.2.9. Haberlerde Kullanılan Başlık Türleri	107
6.5.3.2.10. Haber Başlıklarının Niteliği.....	108
6.5.3.2.11. Haberlerde Yer Verilen Alıntılar	110
6.5.3.3. Afgan Göçmenler ve Sığınmacılar ile İlgili Haberlerin Nitel İçerik Analizi	112
6.5.3.3.1. Temmuz Ayında Konuya Özgü Çerçeve Ön Plana Çıkartılan Temalar	112
6.5.3.3.2. Temmuz Ayındaki Haberlerin Söylem Biçimi	115
6.5.3.3.3. Ağustos Ayında Konuya Özgü Çerçeve Ön Plana Çıkartılan Temalar	117
6.5.3.3.4. Ağustos Ayındaki Haberlerin Söylem Biçimi	121
6.5.3.4. Gazetelerde Yer Alan Afgan Göçmenler ve Sığınmacılar ile İlgili Haber Çerçeveleme Örnekleri	123
7. SONUÇ.....	130
KAYNAKLAR.....	141
EKLER.....	148
EK A: Cumhuriyet Gazetesi 10-24 Temmuz 2021 Haber Linkleri.....	149
EK B: Cumhuriyet Gazetesi 5-19 Ağustos 2021 Haber Linkleri.....	150
EK C: Sabah Gazetesi 5-19 Ağustos 2021 Haber Linkleri	152
EK D: İçerik Analizi Kodlama Cetveli	153

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 3.1 Afganistan'daki nüfusun etnik dağılımı	33
Şekil 3.2 Major driving factors of the conflict / Çatışmanın başlıca itici faktörleri (Jackson,2009)	49
Şekil 3.3 Yakalanan düzensiz göçmenler - ilk 10 uyruk (Göç İdaresi Başkanlığı- Ağustos-2022).....	53
Şekil 3.4 Türkiye'ye giden yollar (oklar sadece bir göstergedir) "Routes to Turkey (arrows are indicatiye only)" (Buz, vd, 2020. s.33).....	55
Şekil 4.1 Göç türleri	60
Şekil 5.1 Çerçevelemenin bütünleşik bir süreç modeli (Vreese, 2005, s.52).....	79
Şekil 6.1 Cumhuriyet gazetesinde 10-24 Temmuz 2021'de yer alan haber sayılarının dağılımı	93
Şekil 6.2 Sabah gazetesinde 10-24 Temmuz 2021'de yer alan haber sayılarının dağılımı	93
Şekil 6.3 Cumhuriyet gazetesinde 5-19 Ağustos 2021'de yer alan haber sayılarının dağılımı	94
Şekil 6.4 Sabah gazetesinde 5-19 Ağustos 2021'de yer alan haber sayılarının dağılımı	94
Şekil 6.5 Haberlerin gazetelerde genel dağılımı	95
Şekil 6.6 Haberlerin Gazete Sayfasındaki Konumu.....	97
Şekil 6.7 Haberlerin gazete sayfasındaki konumlandırma yeri.....	98
Şekil 6.8 Haberlerde görsel ve ara başlık kullanımı	100
Şekil 6.9 Haberlerde görsel materyal kullanım dağılımı	101
Şekil 6.10 Haberlerde kullanılan materyallerin konu ile ilişkisi.....	102
Şekil 6.11 Haberlerde kullanılan görsel aktörler.....	105
Şekil 6.12 Haberlerde kaynak kullanımı	107
Şekil 6.13 Haberlerde kullanılan başlık türleri	108
Şekil 6.14 Haber başlıklarının niteliği	109
Şekil 6.15 Haberlerde yer verilen alıntılar	111
Şekil 6.16 Cumhuriyet gazetesinde 10-24 Temmuz 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin çerçevesini oluşturan temalar	114
Şekil 6.17 Cumhuriyet gazetesinde 10-24 Temmuz 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin söylem biçimi	116
Şekil 6.18 Gazetelerin 5-19 Ağustos 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin çerçevesini oluşturan temalar	120
Şekil 6.19 Gazetelerde yer verilen 5-19 Ağustos 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin söylem biçimi	122

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 6.1 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin gazetelerde genel dağılımı	95
Tablo 6.2 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin gazete sayfalarındaki konumu	96
Tablo 6.3 Afgan Göçmenler ve Sığınmacılar ile İlgili Haberlerin Gazete Sayfasındaki Konumlandırma Yeri	97
Tablo 6.4 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde görsel ve ara başlık kullanımı	99
Tablo 6.5 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde görsel materyal kullanım dağılımı	100
Tablo 6.6 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde kullanılan materyallerin konu ile ilişkisi.....	101
Tablo 6.7 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde kullanılan görsel aktörler	103
Tablo 6.8 Afgan göçmen ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde kaynak kullanımı....	106
Tablo 6.9 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde kullanılan başlık türleri.....	107
Tablo 6.10 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haber başlıklarının niteliği .	108
Tablo 6.11 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde yer verilen alıntılar	110
Tablo 6.12 Cumhuriyet gazetesinde 10-24 Temmuz 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin çerçevesini oluşturan temalar	113
Tablo 6.13 Cumhuriyet gazetesinde 10-24 Temmuz 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin söylem biçimi.....	115
Tablo 6.14 Gazetelerde 5-19 Ağustos 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin çerçevesini oluşturan temalar	117
Tablo 6.15 Gazetelerde yer verilen 5-19 Ağustos 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin söylem biçimi.....	121
Tablo 6.16 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haber çerçeveleme örneği 1	124
Tablo 6.17 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haber çerçeveleme örneği 2	126
Tablo 6.18 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haber çerçeveleme örneği 3	128

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	:Aktaran
Bkz.	:Bakınız
BMMYK	:Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
DİA	:Devletin İdeolojik Aygıtları
S.	:Sayfa
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Vd.	:Ve de
TDK	:Türk Dil Kurumu
YUKK	:Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1. GİRİŞ

İletişim genel anlamda bir bilginin düşüncenin, duygunun ya da davranışların aktarılma sürecidir. Doğada var olan tüm canlılar arasında bir iletişim süreci bulunmaktadır. Özellikle insanların birbirlerini anlama, tanımaya çalışma, olumlu ya da olumsuz anlamda değerlendirmede bulunma karşılıklı iletişim ile gerçekleşmektedir. Tarihsel süreç içerisinde insanlar geri bildirimini hemen olduğu, karşılıklı duygu ve düşüncelerin net bir biçimde anlaşıldığı yüz yüze iletişim kanallarını kullanmışlardır.

Günümüzde de en etkili iletişim şekli olan yüz yüze iletişim tarzının yanında özellikle bireylerin kitleler halinde bir arada yaşamaya başlaması, Avrupa'da meydana gelen Sanayi Devrimi ile birlikte devletlerin ve bireylerin, dünyada yaşanan diğer gelişmelerden haberdar olma isteği ve gerekliliği iletişim alanında yeni çalışmalar yapılmasını teşvik etmiştir. Bu durum yeni iletişim araçlarının geliştirilmesine neden olmuştur. Tüm dünyayı saran teknolojik gelişmelerin hızlı bir şekilde ilerlemesi aynı zamanda kitle iletişim araçlarının gelişmesine, çeşitlenmesine olanak tanımıştır. Böylece icat edilen radyo, gazete, televizyon gibi yeni iletişim araçları bireylere işitsel, yazılı ve görsel alanlarda farklı iletişim olanağı sunmuştur. Teknolojik gelişmeler ve çeşitlenen kitle iletişim araçları, dünyada yaşanan gelişmeler hakkında kitlelere daha kapsamlı ve hızlı bir şekilde haberlere ulaşma olanağı sağlamıştır. Bu durum aynı zamanda kitle iletişim araçlarına, biçimlendirilen haberlerin içeriksel söylemleriyle kamuoyunun düşünce yapısını ve tutumunu etkileyebilme ve yönlendirebilme imkânı tanımıştır. Habercilik anlayışında basın meslek ilkeleri dikkate alınarak haber metinlerinin nesnel ve tarafsız bir şekilde sunulmasının önemi vurgulansa da kurumların yapısal özelliklerinin belli bir merkezde yoğunlaşması gündemde yer alan bir haberin farklı açılardan ele alınarak sunulmasına neden olmaktadır. Kitle iletişim araçlarının bir olay hakkında farklı görüşler içermesi kurumların tamamen ideolojik yapıları ile alakalı bir durumdur.

Bu bağlamda medyanın ideolojik yapısı, menfaatleri aynı zamanda güç odakları ile arasındaki siyasal, ekonomik, sosyal ilişkileri sebebiyle bir olay ya da durum haber metnine çevrilirken bazı boyutları daha fazla görünür kılmakta aynı olay ya da durumun diğer boyutları ise geri planda bırakmakta hatta yok sayılmaktadır. Medyanın

sahiplik yapısı ve finansman alandaki sorunlar olduğu ve çözülemediği sürece haberlerde yer verilen peşin hükümlü söylemlerin yer almaması oldukça zordur. Bu sebeple alıcılar yani okuyucu kitlesi bir konu ile ilgili haberi yalnızca bir gazeteden okumak yerine diğer gazetelerin mevcut konuda yaptığı haberi de okumalı, böylece hem karşılaştırma yapabilmeli hem de eleştirel bir bakışla haberlere yaklaşabilmelidir. Genel olarak medyanın ideolojik yapısı haberlerin söylemini, hazırlanış şeklini ve sunumunu belirlemektedir. Kurumların hangi olayın haber değeri taşıdığını kendi yapısal özellikleri çerçevesinde seçmekte ve yeniden inşa ederek alıcıya sunulmaktadır (Devran, 2010, s. 120-121).

Bu bağlamda medyanın farklı ideolojik yapılarda ve belli bir merkeze hitap etme şeklinin olması ve böylece haberlerin ele alış şekillerinde oluşan farklılıklar dikkate alınarak Türk basınının gündeminde yoğun bir şekilde yer alan Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin gazetelerde nasıl sunulduğu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu kapsamda konuya bağlı olarak araştırmanın bütünsel yapısını daha iyi açıklayabilmek için çalışmada yer alan bölümlerin içeriği kısaca şu şekildedir:

Araştırmada ilk olarak haber kavramı başlığı altında haber tanımına, haber değerine ve haberi değerli kılan öğelere, nesnellik ve tarafsızlık ilkelerine yer verilmiş aynı zamanda haber üretim süreci aşamalarına değinilmiştir. Ayrıca haber ideoloji ilişkisini açıklayabilmek amacıyla öncelikle Althusser'in tanımlamış olduğu devletin ideolojik aygıtlarına, Gramsci'nin hegemonya kavramına ve medya ideoloji ilişkisine değinilmiş aynı zamanda haberdeki dil, söylem ve ideolojiden bahsedilmiştir.

Çalışmamızın diğer bölümünde Afgan göçmen ve sığınmacıların yaşadığı ülkeyi daha iyi tanıyabilmek amacıyla öncelikle Afganistan'ın coğrafi konumundan, nüfusun etnik ve dini yapısından bahsedilmiştir. Aynı zamanda Afganistan tarihi ve Afganistan'daki göç hareketi kısa bir bakışla dönemsel olarak ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. 'Afganistan'dan Türkiye'ye Göç' başlığı altında ise Türkiye'nin göçmen alan bir ülke konumuna gelmesindeki etkenlerden bahsedilmiş ve Göç İdaresi Başkanlığının verileri dikkate alınarak düzensiz göçmenlerin ilk on uyuğu gösterilmiştir. Ayrıca Afganlıların Türkiye'ye hangi yollardan ulaştığı ve Afganlılar için Türkiye'nin çekici faktörlerinin neler olduğu açıklanmıştır. Bölgedeki göç hareketinin itici ve çekici

faktörleri ise ‘Afganistan Göç Hareketine Kısa Bir Bakış’ ve ‘Afganistan’dan Türkiye’ye Göç’ başlıklı kısımlarda yer verilen bilgiler dikkate alınarak genel açıdan değerlendirilmiş ve maddeler halinde kısaca belirtilmiştir.

Göç ve göç ile ilgili terimler başlığı altına ise kavramsal olarak göç tanımı ve göç türlerinden bahsedilmiştir. Aynı zamanda göçmen, sığınmacı (şartlı mülteci) ve mülteci kavramları Türk Mevzuatında ve Uluslararası sözleşmelerde yer verilen tanımlara göre açıklanmıştır.

Çalışmamızın bir sonraki bölümünde araştırmanın kuramsal yapısını oluşturan gündem belirleme kuramı ve çerçeveleme kuramından bahsedilmiştir. Çalışmada gündem belirleme kuramı, özellikle gazetelerin ön plana çıkarttığı temalar kısmında dikkate alınmıştır. Yine bu bölümde araştırmada farklı yayın politikalarına sahip gazetelerde yer alan Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberin nasıl biçimlendirildiğini ortaya çıkarmak için çalışmamızın genel kuramsal yapısını şekillendiren çerçeveleme kuramından bahsedilmiştir. Aynı zamanda kuramın kavramsal olarak tanımına, kısa bir bakışla tarihçesine, oluşumuna yer verilmiş ve haber çerçevelemeye yönelik örnek çalışmalardan bahsedilmiştir.

Çalışmamızın son bölümde ise Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin Türk yazılı basınında sunumunun incelenmesi başlığı altında öncelikle araştırmanın metodolojisine yer verilmiştir. Bulgular kısmında ise araştırma kapsamında seçilen farklı yayın politikalarına sahip Cumhuriyet gazetesi ve Sabah gazetesindeki Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin nasıl sunulduğu, haber metinlerinde dikkat çekmeye yönelik oluşturulan konuya özgü çerçevelerde ön plana çıkartılan temaların neler olduğu, nicel ve nitel değerlendirmeyi içine alan içerik analizi yöntemiyle incelenmiş elde edilen veriler değerlendirilerek sonuca yer verilmiştir.

2. HABER

Kitleleri ilgilendiren gerçek, anlamlı ve değerli olan bilgilerin toplanarak alıcılara iletilmesini sağlayan haberin ortaya çıkışı insanlığın var olmaya başladığı zamana kadar uzamaktadır. Kişilerin, çevrelerinde var olan olaylara karşı özel ilgi göstermesi ve bu olayların gelişmesinde etkili olan öğeleri öğrenme isteği haberin toplum açısından önemini arttırmıştır (Zeytinli, 1994, s. 3).

Kişisel düşüncelerin ve toplumu ilgilendiren bilgilerin elle yazılarak satılmaya başlanmasına 14. yüzyıl sonlarında Venedik'te karşılaşılmıştır. Coğrafi keşiflerin yaşanması ile 15. ve 16. yüzyıllarda insanların konu ve olaylara karşı hevesi daha fazla artmış böylece elle yazılan bilgilerin yanında haber bültenleri de ortaya çıkmıştır. 17. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'da birtakım bilgilerin toplanıp, düzenlenmesi ve bir değer karşılığında pazarlanarak yayımlanması, süreli bir biçime dönüşmüştür. Bu durum 19. yüzyıl ortalarında uluslararası bir alana yayılarak mevcut günümüze kadar süregelmiştir. Haber, kişilerin; yerel, ulusal, uluslararası düzeyde yaşanan ekonomik, sosyal, politik, kültürel, sağlık, spor vb. gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda haber "olay" olarak tanımlanabilir. Olay, her türlü eylem ya da söylemin bir yer ve zaman içinde meydana gelmesi şeklinde ifade edilebilir. Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken nokta her 'olay'ın haber olmamasıdır. Olayın haber olması için 'gözlemlenmesi' ve 'haber değeri' taşınması gerekmektedir (Girgin & Özay, 2013, s. 1-3).

2.1. Haber Tanımı

Haberin herkes tarafından kabul edilen belli bir tanımı bulunmamaktadır. Bu durumun sebebi ise bireyler, medya çalışanları ya da ilgili akademisyenlerin farklı açılardan haber kavramını değerlendirerek açıklamalarda bulunmalarıdır. Böylece konu hakkında göreceli ve çeşitli birçok tanım yer almıştır.

İngilizcede yönleri belirlemek için kullanılan North (Kuzey), East (Doğu), West (Batı), South (Güney) kelimelerinin baş harflerinin birleşimiyle oluştuğu bilinen News (haber) kavramı, "her yönde meydana gelen olaylar" şeklinde tanımlanmıştır (Uyguç ve Genç'ten akt. Girgin & Özay, 2013, s. 3).

Haber; bilgi alma, bilgi verme, merak, öğrenme kelimelerini içine alarak bireyler ve haberciler açısından farklı tanımlara yer verilerek açıklanabilir. Bireyler açısından (dinleyici, izleyici, okuyucu) haber, bir olay ya da durum hakkında kişileri ve toplumu ilgilendiren sosyal, ekonomik, siyasal vb. birçok konu hakkında bilgi almak istediği, her şey olarak tanımlanabilir. Haberciler açısından bir tanıma yer verilmesi gerekirse bireyleri ve toplumu ilgilendiren bir olayın zamanında, gerçeğe uygun, anlamlı bir şekilde aktarılması olarak açıklanabilir.

Oya Tokgöz, “Temel Gazetecilik” kitabında haber kavramını: “Haber zamana uygun her şeydir, haber bir olayın raporudur, haber acele kaleme alınmış edebiyattır, haber yarının tarihidir, haber herhangi bir zamanda geçen olay, fikir ya da sorunun özetidir” şeklinde belirtmiştir (Tokgöz, 2012, s. 235).

Amerikalı gazeteci, yazar Walter Lippmann, haber kelimesini açıklarken haberin ilk evresi olan bilginin toplanma süreci üzerinde durarak haberi, “bir olayın tarafsız biçimde anlamlandırılması” şeklinde ifade etmiştir (Çağlar, 2010, s. 13). Yine başka bir açıdan haber, kişilerin bugün ve gelecek ile ilgili karar almalarında, bireylerin çevresiyle ilişki kurmalarında ve dünyayı anlamalarında önemli bir etkiye sahip bilgilerdir. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde haber bir yaşamdır (Girgin & Özay, 2013, s. 19).

Haberin hammaddesini oluşturan unsurlar ise olaylar, fikirler ve sorunlardır. Bu unsurlar haberleştirilmek üzere özetlenmektedir. Bu bağlamda üzerinde durulan nokta haberci (gazeteci) tarafından olay, fikir ve sorununun aslına uygun olarak nasıl yeniden inşa edildiğidir. Haberin özetleme işlemi sırasında olayı asıl çerçevesinde ele almak için neden-sonuç ilişkisi arasında bağlantı kurulmaktadır. Bu bağlantının kurulması sırasında haber ile gerçeklik arasında var olan ilişkinin değerlendirilmesi gerekir. Neden-sonuç arasında bağlantı kurulurken yapılacak olan değerlendirme dinleyici/izleyici/okuyucular yönünden de önem taşımaktadır (Tokgöz, 2012, s. 235). Özellikle belli bir yayın politikasına sahip olan medya kurumları neden-sonuç ilişkisi kurarken kendi çizgileri doğrultusunda haberleri ele alabilmektedir. Bu açıdan değerlendirilecek olduğunda haber, kitlelerin bir konu hakkında bilgi edinmesini sağlayacak gerçekliğin, medyanın yapısal özellikleri ve ideolojik kimliğine göre

yeniden inşa edilme süreci olarak tanımlanabilmektedir (Rigel'den akt. Gönenç, 2012, s. 79).

2.2. Haber Değeri

Haber değeri, haber üretim sürecinde eşik bekçileri olarak da adlandırılan genel yayın yönetmeni, yazı işleri müdürü ve editörlerce muhabir ya da haber ajanslarından elde edilen bilgi, olay ya da durumlardan hangisinin haber olarak sunulacağına karar vermelerini sağlayan 'ölçütlere' denir (DeFleur ve Dennis'ten akt. Çağlar, 2010, s. 27). Gün içinde yerel, ulusal, uluslararası alanlarda çok sayıda olay yaşanmakta ve birçok bilgiye maruz kalınmaktadır. Bu olaylar arasından hangisinin habere değer olduğunu görmek habercinin mesleki deneyimi, bilgisi ve birikimiyle oluşmaktadır (Belsey & Chadwick, 2011, s. 148).

Girgin ve Özay haber değerini, "kitle iletişim araçları yetkililerinin, eylem ya da söylemlerin üretimi, seçimi, biçimlendirilmesi ve yayımlanması sırasında kullandıkları mesleki ölçütlerdir" şeklinde tanımlamıştır (Girgin & Özay, 2013, s. 20). Haber değerinde asıl amaç haberin dayandığı esas ilkelerin neler olduğunu göstermektir. Evrensel bir yapıda kullanılan bu yaklaşım, alıcıların ilgisini çeken haber anlayışlarının neler olduğunu değerlendirmek ve tartışmaktır. Bu kapsamda Oya Tokgöz, haberciliğin temel ögesini oluşturan haber değerini beş başlık altında açıklamıştır. Bunlar; zamanlılık, yakınlık, önemlilik, sonuç ve insanın ilgisini çekmedir. (Tokgöz, 2012, s. 243-244).

Haber değeri ile ilgili çalışmalara ilk olarak ABD'de daha sonra ise Batı Almanya'da rastlanılmıştır. Haber değerine yönelik ilk araştırma 1922 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde Walter Lippmann tarafından yapılmıştır. Lippman medyanın kendine özgü bir gerçeklik tasarladığını tespit ederek, bir olayın haber olabilmenin ölçütlerini ortaya çıkarmıştır. Lippmann haber değerini; yaşanan çeşitli olayların, oluşumlarına göre medya tarafından yayınlanmaya değer görülmesi şeklinde açıklamıştır. Haber değeri, eylem ya da söylemin haber olarak alıcılara sunulmasına değip, değmediğine karar verilmesi ve haberleştirilecek olayın gazetenin kaçınıcı sayfasında sunulacağını belirlemektir. Lippman'a göre bir eylem ya da söylemin haber değerine sahip olması

için; olağanın dışında (ilgi çeken), mantığa uygun ve yalın bir şekilde olması, olayda tanınmış kişilerin bulunması ve izleyici/okuyucu kitleye coğrafi yakınlığı olması gerekir. Lippmann, bir olay, bahsedilen bu unsurlardan ne kadar fazla içeriğe sahip olursa haber değerinin arttığını ve medyada daha çok yer alma imkânına sahip olduğunu belirtmiştir (Çağlar, 2010, s. 27).

Bu alanda yapılan araştırmalardan bir diğeri ise 1965 yılında Norveç'te Johan Galtung ve Mari Holmboe Ruge tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında günlük yayınlanan dört gazetenin o dönemde uluslararası alanda üç büyük sorun olan Küba, Kongo, Kıbrıs ile ilgili konulardaki haberlerini hangi unsurlara göre belirledikleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda bir olayın basında yer almasını etki eden 12 haber değeri unsuru olduğu tespit edilmiştir. Bu unsurlar kısaca şöyle açıklanabilir: 'Sıklık' (zaman dilimi); bir olayın kısa süre içinde olup bitmesidir. 'Eşik değeri' (yoğunluk artışı); olayın büyüklüğü, öneminin fazla olmasıdır. 'Açıklık'; bir olayın kolay anlaşılır olması, belirsizliğinin olmamasıdır. 'Anlamlılık'; bir olayın kültürel yakınlığı, ilgili oluşudur. 'Uyum'; olayın medya alıcılarının inanç, değer, tutum, beklentileri ile uyumlu olmasıdır. 'Ansızın meydana gelme'; bir olayın olağandışı meydana gelmesidir. Ayrıca ansızın meydana gelen olayların medya tarafından haber yapılma ihtimali çok yüksektir. 'Süreklilik'; bir olayın haber olması ve bu olay ile gelişmelerin devam etmesi durumunda yeniden haberleştirilme ihtimali vardır. 'Çeşitlenme'; haberlerin dengeli bir şekilde yansıtılmasıdır. Bir olayın haber bültenini dengelemesi durumunda aynı içeriğe sahip olaylardan ziyade karşıt olayların haber olarak seçilmesidir. 'Sosyal ve kültürel değerler'; bir olayın içinde yaşadığımız topluma ait değerlerle ilgili olmasıdır. 'Seçkin milletler ve şahıslardan bahsedilmesi'; tanınmış ünlü kişiler ve ekonomik ya da askeri yapısı güçlü uluslar ile ilgili gelişmelerin haber değeri olma olasılığı fazladır. 'Şahsileştirme'; soyut olaylar yerine somut olarak kişilerin yaptığı eylemler sonucu ortaya çıkan olaylar daha çok haber değerine sahiptir. 'Olumsuzluk'; bir olayın çatışma, şiddet, savaş, ölüm gibi negatif içeriklere sahip olmasıdır (Çebi, 1996, s. 257-258).

Gazeteci, yazar Tuğrul Eryılmaz, toplumsal yapı içinde her gazetecinin kişisel görüş ve düşüncelerinden kaynaklanan bir değerlendirme şeklinin olduğunu belirterek "ne haberdir" soruna karar verdirmeye yönelik bazı kriterlerin olduğunu ifade etmiştir.

Eryılmaz, haber değerini ortaya çıkartan 7 unsurdan bahsetmiştir. Bunlar ‘Etki alanı’; olayın doğrudan insan hayatını etkilemesidir. ‘Tazelik’; olayın yeni olmasıdır. ‘Önemliler ve ünlüler’; olayda önemli kurum ve kuruluşların ya da tanınmış kişilerin yer almasıdır. ‘Yakınlık’; olayın coğrafi olarak yakın olmasıdır. ‘Çatışma’; bir olayın tartışmalı ya da kavga içerikli oluşudur. ‘Olağandışılık’; olayın alışılmışın dışında bir içerik içermesidir. ‘Güncellik’; olayın daha önce gündemde olması ve olay ile ilgili gelişmelerin devam etmesi durumunda haber olarak tercih edilme olasılığı yüksektir (Eryılmaz, 2005, s. 154-156).

2.2.1. Haber Değeri Ölçütleri

Genel olarak haber değeri, bir olayın haber olup olmayacağına karar verirken kullanılan kriterler ya da ölçütlerdir. Aynı zamanda toplum ve birey açısından hangi olay ya da durumun önemli olduğu, yaşanan hangi gelişmenin ilgi çekeceği gibi varsayımları içine olan bir değerlendirmedir. Bu konuda yapılan araştırmalar sonunda haber değerini ortaya çıkartan birçok ölçüt oluşturulmuştur. Yukarıda da yer verilen bu ölçütler dikkate alınarak haberi değerli kılan bazı öğeler şu şekilde açıklanabilir.

2.2.1.1. Zamanlılık

Haber sirkülasyonu günümüzde teknolojik gelişmelerin de etkisiyle bireylere çok hızlı bir şekilde iletilmekte ve yenilenen sayfalarla çok çabuk değerini kaybetmektedir. Zamanlılık ilkesi, haberde zamanı belirtmek adına "ne zaman ortaya çıktı?" sorusuna cevap vermektedir. Haber içinde olayın ne zaman gerçekleştiğini belirtmek için dün, bugün, akşam, sabahleyin gibi zaman belirteçlerine yer verilir. Ayrıca zamanlılıkta, olayın gerçekleştiği anda kitlelere ulaştırmakta son derece önemlidir. Haberde zaman öğesini belirleyen üç unsur bulunmaktadır. Bunlar; yenilik, anilik, geçerliliktir (Tokgöz, 2012, s. 245-246).

Yenilik; bir olayın gerçekleşmesi ve alıcılara iletilmesi arasındaki süre zarfı ile ilgili bir durumdur. Güncel haberin kısa süre içerisinde iletilmesi, habere olan ilgiyi arttırmaktadır. Aynı zamanda rakiplerden önce paylaşılan bilgi, medya kurumlarının prestijini de etkilemektedir (Schlapp, 2013, s. 18). Ancak haberin yeniliğin de her ne kadar ‘bugün’ olması güncel oluşunu belirlese de haberci tarafından bir olayın kitlelere

yeni iletilmiş olması da haberin yeniliğini göstermektedir. Yani haber olarak seçilen konu ya da olay geçmiş zamana ait olsa da ihmal edilen bir bilgi ortaya çıkartılarak yenilik kazandırılabilir (Tokgöz, 2012, s. 246).

Anilik; bir anda, birden oluşan eylem ya da söylemlerdir. Kitle iletişim araçlarının yayın sıklığını değerlendirecek olduğumuzda televizyonda özellikle günlük yayın akışında olan haber kanallarında son dakika yaşanan bir olay ya da durum canlı yayınlarla da desteklenerek kitlelere aktarılır. Gazetede ise bir basım sürecinin var olması, anında yaşanan olayları anlık olarak aktarması beklenemez.

Geçerlilik; haberde verilen bilginin güncelliğini belirtmektedir. Bir eylem ya da söylem haberleştirildikten sonra olay ile ilgili yeni gelişmelerin olması durumunda eski haber geçerliliğini yitirmektedir. Yeni bilgiler eklenerek haber güncellenmelidir.

2.2.1.2. Önemlilik

Haberde bir olay ya da konunun önemliliği; bireyleri ya da toplumu sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel açıdan etkilemesiyle ilgilidir. Örnek vermek gerekirse ülkede enflasyon ile ilgili yapılan her haber önemlilik taşımaktadır (Schlapp, 2013, s. 19). Aynı zamanda tanınmış ve önemli kişiler, siyasi ve ekonomik yönden güçlü ülkeler, yaşanan garip olaylar, devlet ve özel şirketlere bağlı kurum ve kuruluşlar ile ilgili olan gelişmeler önemlilik niteliği taşımaktadır. Haberin önemli olduğunu ortaya çıkaran sorular “nasıl”, “neden” sorularıdır. Gazeteci ulaştığı bilgileri haber metni haline getirmeden önce neden, nasıl sorularını sorarak haberin önemliliği üzerine karar verebilmektedir. Neden ve nasıl sorularına bulunan cevaplar habere önemlilik niteliği kazandırmaktadır (Tokgöz, 2012, s. 250).

2.2.1.3. İlginçlik

İlginç, olağan olarak kabul edilen durumlardan farklı olan şeylerdir. Bir haber uzun ya da kısa olması fark etmeksizin alıcıların dikkati çekecek içeriğe sahip olması gerekmektedir. Alıcıların ilgisini daha çok çatışma, gerilimli olaylar, ekonomik sorunlar, magazinsel içerikler, siyasi tartışmalar gibi konular çekmektedir (Schlapp, 2013, s. 18).

Haberde ilginçlik ile anlatılmak istenen bayağıdan uzak, olağandan farklı bir olayın ortaya çıkartılmasıdır. Gazeteci John Bogart'ın 1880'de haberi "Köpek insanı ısırırsa haber değil, insan köpeği ısırırsa haberdir." şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımda da vurgulandığı gibi haberlerde alıcıların dikkatini çeken ilginç olaylara yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir (Usluata'dan akt. Girgin & Özay, 2013, s. 13).

Haber değeri ölçütleri arasında yer verilen 'ilginçlik' niteliğinde ayrıca belirtilmesi gereken durum haber içeriğinin olayın 'gerçeklik' yapısı ile çatışabilmesidir. Gazeteciler bireylerin ilgisini çeken haberlere daha fazla yer verirken haber içeriğinin üretilmesinde meslek ilkeleriyle çelişkiye düşebilecek sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Konu ile ilgili gazeteci yazar Ryszard Kapuscinski haberin ilginçlik niteliğini şu şekilde açıklamıştır;

"Eskiden bir haberin temel değerini, doğruluğu oluştururdu. Günümüzde, bir gazetenin yazı işleri müdürü ya da genel yayın yönetmeni haberin doğruluğuna değil, ilginç oluşuna önem veriyor. İlginç olmadığı düşünülen haber yayımlanmıyor. Etik açıdan bakıldığında, bu çok büyük bir değişim." (Girgin, 2010, s. 18)

Bourdieu, bu konuda habercilerin daha çok rutini bozan olaylarla ilgilendiğini, sıra dışı olmayan olayları yeniden inşa ederek haberleştirdiğini belirtmiştir. Bourdieu aynı zaman da haberlerin doğası gereği bir takım tehlikeli görüntüler, karışık olaylar içerdiğini ifade ederek var olan gerçekliğin yeniden üretilmesine tepki çekmiştir. Bireylerin ilgisini çekmek için sıradan olan olayları, ilginç yani sıradışı hale getirerek sunmak, insanların görüş ve düşüncelerini etkilediğini aynı zamanda toplumsal yapıda kişiler arasında düşmanlığı, nefreti arttıracak olaylara sebep olabileceğini ifade etmiştir (Bourdieu, 1998, s. 20-21).

2.2.1.4. Yakınlık

Haberi değerli kılan öğeler arasında yer alan bir diğer başlık ise yakınlıktır. İnsanlar yakın çevresinde olan olaylara uzakta yaşanan gelişmelere göre daha fazla duyarlıdır. Bu sebeple bireyler bildiği, tanıdığı yerler ya da isimler içeren haberlere daha çok ilgi göstermektedir. Örnek vermek gerekirse İstanbul'da metro seferlerinin iptal edilmesi, bu kenttekileri Japonya'da meydana gelen tsunamiden daha çok ilgilendirmektedir

(Zeytinli, 1994, s. 4). Aynı zamanda bireyler, kendi ülkelerindeki olaylara ilgi gösterdiği kadar özellikle coğrafi olarak yakın olan ülkelerde yaşanan gelişmelere ve uluslararası alanda tüm insanlığı ilgilendiren bilgi ya da olaylara karşı da duyarlıdır.

2.3. Haberde Gerçeklik ve Tarafsızlık (Nesnellik/Objektiflik)

2.3.1. Haberde Gerçeklik

Haberin temel özelliklerinden biri gerçeklik ile olan ilişkisidir. Gerçeklik, var olan şey, hakikat olarak tanımlanmaktadır. Haberin ham maddesini oluşturan temel etken ise olaydır. Olaylar, genel olarak çeşitli olguların (var olan şeyler) bir mekân ve zaman dilimi içinde gerçekleşmesiyle oluşmaktadır. Haberde önemli olan gerçekleşen olayların anlamlı ve ilişkili bir şekilde bütünleştirilmesidir. Ancak medyanın ele aldığı bir olayı belli bir işlevden geçirerek oluşturması gazetecilikte her daim kullanılan “olaylar hakkında bilgi vermek” söylemini “olayları haber olarak biçimlendirmek” şekline dönüştürmüştür. Bu bağlamda haber olay ile aynı olmadığı için içerisinde yer verilen bilgilerin gerçeklik payı da değişkenlik göstermektedir. 1920’li yıllarda haber ve gerçeklik arasındaki bu ince ilişkiyi ilk kez değerlendiren gazeteci, yazar Walter Lippmann’dır. Lippmann, haber ve gerçeğin aynı şeyler olmadığını belirtmiştir. Ona göre, haberin işlevi bir olayı sunmaktır. Gerçekliğin işlevi ise gizli kalan olguları meydana çıkarmak, bu olgular arasında ilişkiyi kurmak ve insanların iletişimine olanak sağlayan bir gerçeklik tablosu ortaya çıkarmaktır (Tokgöz, 2012, s. 228-231).

Andrew Edgar, haberin zorunlu olarak gerçeklikten ayrıldığını belirtmiştir. Çünkü gerçek olay içinde birçok karışık durum bulunmaktadır. Haberciler, gerçek olayda var olan karışıklık içinden ön plana çıkan olguları belirler ve yeniden biçimlendirerek alıcılara sunmaktadır. Alıcılar için seçilen ve biçimlendirilerek sunulan bu olaylar, haber metninde sabitleştirilmiş anlamlar kazanmaktadır (Belsey & Chadwick, 2011, s. 147). Bu bağlamda gazeteci bir olayı mümkün olduğu kadar aslına sadık kalarak verebilmesi için haber ve gerçeklik arasındaki bağlantıyı iyi bir şekilde kurmalıdır (Tokgöz, 2012, s. 230).

Haberin gerçekliğini etkileyen önemli bir husus ise haber kaynağının güvenilir olmasıdır. Haberci ulaştığı bilginin doğru olup olmadığını çeşitli kaynaklardan teyit

etmelidir. Çünkü haber içeriğinde yer alan bilgi doğrulanmadığı sürece gerçeklik niteliğini taşımadığı kabul edilir. Bu nedenle haberci ele aldığı bir olayı incelerken tüm detayları ayrıntılı bir şekilde değerlendirmeye çalışmalıdır (Girgin & Özay, Haber yazmak, 2013, s. 10). Basın Meslek İlkeleri'nin 6. maddesinde bu durum: "Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler soruşturmaksızın veya doğruluğuna emin olmaksızın yayınlanamaz" şeklinde belirtilmiştir (Basın Konseyi).

2.3.2. Haberde Tarafsızlık

Tarafsızlık kavramı, gazetecilik mesleğinin tarihi boyunca en yüksek ahlaki bir amacı olarak kabul edilmiştir (Atabek, 1994, s. 23). Tarafsızlık, var olan bir eylem ya da duruma karşı yansız kalabilmektir. Fakat insan doğası gereği düşünme yetisine sahiptir. İnsanlar yaşanan olaylar hakkında geçmiş yaşantısından bugüne belleğinde doğru-yanlış, iyi-kötü olarak birtakım düşünceler depolamaktadır. Bireyin kişisel görüşü, ailesel ve çevresel faktörlerin de etkisiyle belleğinde depoladığı bu düşünceler, karşılaştığı herhangi bir olay ya da durumu olumlu ya da olumsuz olarak yorumlamasına neden olmaktadır.

Toplum, bireylerin kişiliklerinin şekil almasını ve yaşamını belli normlar içinde sürdürmesini sağlayan bir yapıdadır. Bu bağlamda toplumda yer alan kişiler ve kurumlar, içinde bulunduğu toplumun yapısal özelliklerinden etkilenmektedir. Medya çalışanları da diğer insanlar gibi içinde yaşadığı toplumun değerleri, normları, ekonomik, siyasal ve sosyal yapılarından etkilenmektedir. Dolayısıyla genel yayın yönetmeninden muhabirine kadar tüm medya çalışanlarının kendi değerlerini, tutum ve beklentilerini karşılayan bir görüşü bulunmaktadır. İnsanın kişiliğini etkileyen unsurlar arasında aile, yakın arkadaş grupları, eğitim kurumları, iş yeri, doğduğu ve büyüdüğü yer, bulunduğu ülke, değerler, normlar, inançlar ve toplumsal ilişkiler yer almaktadır. Bu sebeple medya çalışanları da haber üretim sürecinin (haberi seçmek, yazmak, yayımlamak) herhangi bir bölümünde habere kişiliğinden bir şeylerde katmaktadır. Aynı zamanda gazeteciler haber üretim sürecinde bazı çelişkilerle karşı karşıya kalmaktadır. Kurumun ideolojik yapısı, editoryal sansür, kitlenin beklentileri, somut veriler, basın ilkeleri gibi etkenler bir bütün halde düşünüldüğünde haberlerin neye ve kime göre yapılacağı sorununu ortaya çıkarmaktadır. Gazeteci çalıştığı

kurumla aynı görüşte olmasa da kurumun var olan yayın politikalarına uymak durumunda kalmaktadır. Bunun sonucunda ise taraflı, eksik "defolu haber" ortaya çıkmaktadır. Habercilerin taraflı davranmalarını etkileyen en önemli faktör ise egemen güçlerdir. Yani patronlar, iş insanları, devlet yöneticileri gazeteciler ile yakın ilişki kurarak onları yönlendirmeye çalışmaktır (Girgin, 2014, s. 247-249).

Shoemaker ile Mayfield haber üretim sürecinde gazetecilerin tarafsız olmalarını engelleyen unsurlara değinmişlerdir. O unsurları Atabek şöyle özetlemiştir: "Gazetecilerin kişisel tutumları", "gazetecilerin haber toplamada ve işleme de her gün rutin olarak izledikleri yöntem", "haber üzerinde etkili olan sosyal ve kurumsal güçler", "güç odaklarının ideolojik egemenlik kurma gayretleri"dir (McQuail'den akt. Atabek, 1994, s. 27).

Tarafsızlık ile ilgili birçok görüş yer almaktadır. Bu görüşler arasından bazılarına değinmek gerekirse Roshco, tarafsız olarak yazılan haberlerin, siyasal olarak gücü elinde bulunduran ve ekonomik olarak daha güçlü olan kesimin yararlarına çalıştığını ileri sürmüştür. Mackinon ise tarafsızlığı, toplumdaki bazı bireylerin aracılığı ile kalan diğer kesim üstünde, egemen olmak isteyenlerin kullandığı taktik olarak ifade etmiştir. Tuchman'a göre tarafsızlık, stratejik olarak kullanılan bir kavramdır. Ona göre gazeteciler kendilerine yapılan eleştirilerden korunmak için tarafsızlığı kullanmaktadır. Schudson ise tarafsızlık savlarını, daha fazla sinsi bir taraflılık olarak belirtmiştir (Philips'ten akt. Atabek, 1994, s. 30-31).

Haberde nesnellik-tarafsızlık (objektiflik) göreceli bir kavram olarak hala tartışılmakta ve birçok görüş ileri sürülmektedir. Haberde net bir tarafsızlıktan bahsetmek pek mümkün görülmemektedir. Bunun nedenleri yukarıda da bahsedildiği gibi her kişinin eylem ve durumları kendi bakış açısından görme, anlama temayülünde bulunmaktadır. Gazetecinin kişisel düşünce yapısının yanına medya kuruluşlarının yayın politikaları, egemen güçler, sansür uygulamaları gibi durumlarla birlikte tarafsızlık ilkesi, haber üretim sürecinde gölgede kalmaktadır. Yine de gazeteci bağımsız ve tarafsız bir şekilde mesleğini icra etmelidir. Tarafsızlığı Girgin; "bireylerin, kitlelerin, kamunun, olguları en yoğun ölçüde doğru tanıma gereksinimini karşılamak" olarak tanımlamıştır. Bu duruma ise eğitilmiş, dürüst, kültürlü gazetecilerin mesleğini icra

etmesiyle yaklaşılabacağını belirtmiştir. Halkı bilgilendirme işlevine sahip olan gazeteci haber üretim sürecinde; olaya duygularını, ekonomik ve politik görüşlerini katmamalı, olayı saptırmamalı, abartmamalı, olayı küçültmemeli, yorum yapmamalı, önyargılı davranmamalı, gerçeği belgelemeli, vicdani ve toplumsal değere sahip olmalıdır (Girgin & Özay, 2013, s. 26-47). Temel görevi kamu hizmeti vermek olan gazetecinin tarafsızlık ilkesine uyması konusunda zorlu şartlar ile karşılaşsa da haberini doğru, yansız, dengeli bir şekilde oluşturmaya çalışmalıdır (Atabek, 1994, s. 35).

2.4. Haber Üretim Süreci

Kitlelere aktarılacak haber için öncelikle bir olayın gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Gündelik hayatta yerel, ulusal, uluslararası düzeyde gerçekleşen birçok konu ya da olay bulunmaktadır. Her olay haber değeri taşımadığı için sürecin ilk aşamasında içerisinde haber değeri olan olay seçilir, olay ile ilgili kapsamlı araştırma yapılır, edinilen bilgilerle haber biçimlendirilir ve son olarak kitlelere sunulur.

Bir olayın haberleştirilmesinde en önemli etken araştırma yapmaktır. Araştırma bir olayı detaylı bir şekilde en temele inerek gerçeği ortaya çıkarma işlemidir. Gazeteciler araştırma yaparken ‘hiçbir şeye inanmamalı fakat her şeye olabilir ihtimali’ ile bakmalıdır. Yapılacak olan araştırma sürecinde olay ile ilgili varsa kitaplar, gazeteler, dergiler dosyalar incelenir. Gerektiğinde arşive başvurulur. Olayı daha somut bir halde görebilmek için sesli ya da görüntü içerikli materyaller incelenir ve olaya tanık olan kişilerle görüşme yapılır (Schlapp, 2013, s. 67). Belirlenen olayın yeteri kadar araştırılmadan haberleştirilmesi toplumda ve bireyler arasında olaya karşı yanlış anlamlandırmaya ya da yorumlamaya neden olabilmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde haber üretim süreci altı aşamada oluşmaktadır. Bunlar: "seçim", "araştırma", "yeniden seçim", "ayıklama", "biçimlendirme" ve "yayımlama"dır.

Günümüzde özellikle internetin getirdiği yenilikler ile birlikte bir bilgi yığını oluşmaktadır. Haberci her bilgi ile ilgili detaylı bir araştırma yapamayacağı için bunlar arasında ‘seçim’ yapma durumunda kalır. Gün içinde birbirine benzer birçok olay gerçekleşmektedir. Bir olayın haber konusu olabilmesi için içeriğinde birtakım

unsurlar bulundurması gerekir. Gazeteci ilk iş olarak haber değerine sahip olan olaylar arasından hangisinin haber metnine çevrileceğini seçmektir. Gazeteci rutin olarak bu seçimi her zaman yapmak durumundadır. Çünkü her olay haber değeri taşımamaktadır. Gazeteci olaylar arasında bu farklılığı gözlemleyerek seçimini yapmalıdır. Aynı zamanda yapılan bu seçimler, kitle iletişim araçlarının gündemini belirlemektedir (Girgin & Özay, 2013, s. 57).

Gündem belirleme gibi önemli bir özelliğe sahip olan seçme eylemi gazetecinin sorumluluğunu daha da arttırmaktadır. Haber değeri yüksek olan olaylar diğer olaylar arasından rahatça seçilebilirken birbirine benzer olaylar ya da herhangi bir olayın haber değerini fark etmek son derece mühim bir meseledir. Bu yüzden gazeteci haber konusunu belirlerken bireyi ve toplumu ilgilendiren olayları dikkate alarak seçim yapmalıdır.

Ayrıca iletilen haberler yukarıda da belirtildiği gibi gazeteciler tarafından subjektif olarak seçilip, yazılmakta ve düzenlenmektedir. Bu bağlamda medya organlarının farklı yayın politikasına sahip olmaları ele alınan haberlerin içeriğini de etkileyeceği alıcılar tarafından unutulmamalıdır (Utma, 2010, s. 26).

‘Araştırma’; haber üretim sürecinin bir diğer aşamasıdır. Gazeteci haber değeri taşıyan bir olayı seçtikten sonra olayın her detayını araştırmak, sorgulamak durumundadır. Bu bağlamda gazeteci olayın kitleler için önemli olup olmadığını, olayın hangi yönünün kitleleri daha çok ilgilendirdiğini kendisine sorarak araştırmasını sürdürmesi gerekmektedir. Araştırma aşamasında asıl gaye olay hakkında çok sayıda bilgiye ulaşmaktır. Haberde olayın bütün olarak anlaşılmasını sağlayan bilgilerin yer alması, haberin güvenilirliğini arttırmaktadır (Girgin, 2010, s. 96).

‘Yeniden seçme’; haber seçim sürecinin bu aşamasında araştırılan bilgiler değerlendirilir ve yeniden bir seçim yapılmaktadır. Haberin giriş cümlesi haberde kullanılacak sözcükler, kavramlar genel olarak haberin yapısı, seçim gerektiren işlemlerdir. Bu aşama ile haberde var olan eksiklikler giderilmekte ve bir bütünlük sağlanmaktadır. Gazeteci oluşturduğu haber metnini alıcılara, belli ilkeler doğrultusunda aynı zamanda eksiksiz bir halde sunmalıdır (Utma, 2010, s. 29).

‘Ayıklama’, bu aşamada gazeteci, haber içinde önemsiz olarak gördüğü bilgileri, sözcükleri, hatta cümleyi haberden çıkartılarak haber metnini kalan sözcükler ve ifadelerle biçimlendirmektedir. Gazeteci ayıklama yaparken haberi değerli kılan öğeleri (önemlilik, ilginçlik, yenilik vb.) haberden çıkartmamalı ayıklama işlemini bilinçli bir şekilde yapmalıdır (Girgin & Özay, 2013, s. 62).

Haberde ‘biçimlendirme’ haberin bir bütün olarak ele alınmasıdır. Gazeteci bu aşamada haberi verilere dayanarak anlam kazandırır. Haber metni bütün bir şekilde anlamlı yapıda olması için kelimeler açık ve net olmalı, sade bir dil kullanılmalı ve tarafsızlık ilkesi gözetilerek yazılmalıdır. Ayrıca terim anlamlı, kelimeler kullanılmaya özen gösterilmeli, metin içindeki cümleler ve paragraflar kısa olmalıdır. Haber aynı zamanda alıcının okumasını kolaylaştıracak her okurun anlayabileceği şekilde oluşturulmalıdır. Haber içinde günlük hayatta sık kullanılmayan kelimeler tercih edilmemelidir. Aynı zamanda haber metnini destekleyecek görseller kullanılmalıdır (Utma, 2010, s. 30).

‘Yayımlama’ ise haber üretim sürecinin son aşamasıdır. Haber son halini alıp biçimlendirildikten sonra hızlı bir şekilde kitlelere aktarılmalıdır. Ayrıca değerlilik öğelerini taşıyan her haberin rakiplerden daha önce iletilmesi kitle iletişim araçlarının prestijini arttırmaktadır (Girgin & Özay, 2013, s. 65).

2.5. İdeoloji ve Haber

2.5.1. Kavram Olarak İdeoloji

İdeoloji kavramının ilk kez Fransız düşünür Antoine Destutt de Tracy ve arkadaşları tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Tracy ve arkadaşları, ideolojinin temel konusunu ‘fikirler teorisi’ üzerine konumlandırmış ve ideolojiyi düşünme bilimi ya da fikirlerin oluşmasına yönelik teori olarak tanımlamışlardır (Althusser, 2016, s. 64).

İdeoloji kavramı birçok alanda kullanıldığı için tek bir tanımla açıklamak ya da bir tanıma sıkıştırmaya çalışmak mümkün değildir. Bu bağlamda Terry Eagleton “İdeoloji” adlı eserinde kavramın anlam çeşitliliğine dikkat çekerek günümüzde kullanılan bazı ideoloji tanımlarına yer vermiştir. Buna göre ideoloji; “Belirli bir

toplumsal grup ya da sınıfa ait fikirler kümesi; bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya yarayan fikirler; bir egemen siyasi iktidarı, meşrulaştırmaya hizmet eden yanlış fikirler; eylem amaçlı inançlar kümesi; toplumsal çıkarlar tarafından güdülenen düşünce biçimleri” şeklinde belirtilmiştir (Eagleton, 1996, s. 18). Eagleton yine aynı eserinde genel olarak bir değerlendirme yaparak ideolojiyi, “çoğunlukla, göstergeler, anlamlar ve değerlerin bir egemen toplumsal iktidarın yeniden üretilmesine katkıda bulunma tarzları anlamına gelir; aynı zamanda siyasal çıkarlar ile söylem arasındaki her anlamlı konjonktürü ifade eder” şeklinde tanımlamıştır (Eagleton, 1996, s. 304-305).

İdeoloji, yine benzer açıklamalar çerçevesinde bireylerin olaylara karşı tutumunda yanlı davranmasını etkileyen “nesnel olmayan bir düşünce ürünü” olarak da tanımlanmaktadır. Bu durum ideolojinin bireyleri yanı sıra götüren ya da yanıltabilen bir özellik taşıdığına göstergesidir (Kazancı, 2012, s. 68).

Marx ve Engels “Alman İdeolojisi” eserinde ideolojiyi “insanların kendi sosyal konumlarını fark etmelerini engelleyen ve burjuva değerleri tarafından üretilen, yapay bir yanlış bilinç” şeklinde tanımlamıştır. Onlara göre egemen sınıf, maddi üretim araçlarına sahip ve bu araçları emrinde bulunduran zihinsel bir güçtür. Bu noktada ideolojiyi tanımlarken bahsedilen, yanlış bilinç kavramıyla kastedilmek istenen yanıltıcı düşünceleri yasal hale getiren, işçilerin var olan ekonomik ya da sosyal alanlardaki sıkıntılarını göstermeyen, yönetici sınıfın kitlelere aktardığı düşüncelerdir. Marx ve Engels’e göre ideoloji, gerçeği olduğu gibi yansıtmamaktadır. Bu durum gerçeklik ile ideoloji arasında net bir karşıtlık olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Onlar bu bağlamda ideolojinin yanıltıcı ve yetersiz bir dünya görüşü olduğunu ileri sürmüşlerdir (Arık, 2021, s. 204).

2.5.2. Devletin İdeolojik Aygıtları

Louis Althusser, ‘Devletin İdeolojik Aygıtları’ eserinde ideoloji kavramını birtakım tezler ileri sürerek açıklamıştır. Bunlardan bir tanesi ‘İdeolojinin tarihi yoktur’ tezidir. Althusser, bu tezi açıklarken öncelikle, bölgesel (ahlaki ideoloji, siyasal ideoloji, dinsel ideoloji vb.) ve sınıfsal (proletarya ideolojisi, burjuva ideolojisi vb.)

ideolojilerin toplumsal oluşum içinde sınıf mücadeleleri sonucunda ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu bağlamda ideolojilerin kendine yönelik bir tarihi olduğunu ancak genel anlamda ideolojinin bir tarihi olmadığını ifade etmiştir. Bu durumu da Freud'un "bilinçdışı öncesiz sonrasızdır" görüşüyle ilişkilendirerek açıklamış ideolojinin de bilinçdışı gibi öncesiz ve sonrasız olduğunu belirtmiştir (Althusser, 2016, s. 65-67).

Althusser'in diğer öne sürdüğü 'İdeoloji bireyleri özne diye çağırır' tezidir. Althusser bu tezi 'her ideoloji ancak bir özne yoluyla ve özneler için var olabilir' şeklinde açıklamış ve ideolojinin somut özneler için var olduğu belirtmiştir. Özne yukarıda da bahsedilen bölgesel ya da sınıfsal ideolojilerin kurucu kategorisi olarak kabul edilmiştir. Yani ideolojinin varlığı özneler aracılığıyla belirlenmektedir. Althusser'e göre ideoloji bireyleri hep özne olarak çağırmaktadır. Ona göre bireyler doğmadan öncede zaten hep özne olarak kabul edilmektedir. Bu durum doğacak bir bebek üzerinden örnek verilerek somutlaştırılmıştır. Doğacak bir çocuğun babasının soyadını alacağını, daha anne karnındayken aile ideolojisi ile biçimlendirildiğini ve bir kimlik kazandırıldığını söyleyerek çocuğun daha doğmadan önce bile bir özne olduğunu belirtilmiştir (Althusser, 2016, s. 77-84).

Althusser, Marksist devlet teorisinde, devlet iktidarı ve devlet aygıtının birbirinden ayrıldığını belirtmiştir. Marksist klasiklere göre devlet, devletin aygıtıdır. Onlara göre sınıf mücadelelerinin amacı devlet iktidarını ele geçirmektir. Böylece iktidarı elinde tutan sınıflar devlet aygıtını da kendi amaçları için kullanacaktır. Althusser, 'Marksist devlet teorisi'nde bahsedilen devlet aygıtının yayına kendi kavramıyla adını verdiği devletin ideolojik aygıtlarını eklemiştir. Marksist teoride devlet aygıtları; idare, hükümet, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler vb.dir. Althusser bundan böyle bahsedilen bu aygıtları 'Baskıcı Devlet Aygıtı' olarak nitelendirmiştir. 'Devletin İdeolojik Aygıtları'nı ise "Dinsel DİA (farklı kiliselerin oluşturduğu sistem), okul DİA'sı (farklı özel ve devlet okullarının oluşturduğu sistem), aile DİA'sı, hukuki DİA, Siyasal DİA (değişik partileri de içeren sistem), sendikal DİA, haberleşme DİA'sı (basın, radyo, televizyon vb.) kültürel DİA (edebiyat, spor vb.)"lardır. Althusser, devletin ideolojik ve baskı aygıtlarının aynı şeyler olmadığını belirtmiştir. Bu bağlamda hangi noktalarda birbirlerinden ayrıldığını iki aşamada açıklamıştır. Buna göre "Baskıcı Devlet Aygıtı" tek iken "Devletin İdeolojik Aygıtları"nın birden fazla

olduğunu, birleşik bir yapıda olan “Baskıcı Devlet Aygıtı”nın kamu alanında yer alırken, dağınık bir yapıda olan “İdeolojik Aygıtların” genel olarak büyük bir bölümünün özel alanda yer aldığı belirtilmiştir. Althusser, yaptığı bu kamu ve özel ayrımına dikkat çekmiş, “Devletin İdeolojik Aygıtları”nı oluşturan kurumların kamusal ya da özel olarak belirtilmesinin bir önemi olmadığını, önemli olanın bu kurumların işleyişleri olduğu ifade edilmiş ve özel kurumlarında “Devletin İdeolojik Aygıtları” gibi işleyebileceği belirtilmiştir (Althusser, 2016, s. 48-52). Yine bu durumu başka bir açıdan belirtmek gerekirse ideolojinin üretildiği kamu ya da özel kurumların kontrolü yine devletin tekelinde olduğu için her iki kurumun özel ya da kamu olarak belirtilmesi önemli değildir (Anderson, 1988, s. 62). “Devletin İdeolojik Aygıtları” ve “Baskıcı Devlet Aygıtları”nın arasında en temel fark ise birinin ‘şiddet kullanarak’ (baskıcı aygıtların) diğerinin ise ‘ideoloji kullanarak’ (ideoloji aygıtların) işlemesidir. Althusser, bu temel farka eklemeler yaparak yeniden biçimlendirmiştir. Ona göre her iki aygıt hem ideoloji hem de baskı kullanılarak işlemektedir. Bu açıklama doğrultusunda “Baskıcı Devlet Aygıtı” işleyişinde önce ağırlıklı olarak baskıya (bu baskı kavramı içine fiziksel baskıda dahil edilmiştir) önem verildiğini daha sonra ise ideolojinin kullanıldığını ancak yalnızca baskıya dayanan bir aygıt olmadığı belirtilmiştir. Bu duruma baskıcı devlet aygıtı içinde konumlandırılan polis ya da ordunun kamuya sunulan ‘değerler’ üzerinden ideolojiyi kullanarak işledikleri örnek verilebilir. “Devletin İdeolojik Aygıtları”nın işleyişinde de öncelik olarak ideolojiye önem verildiği, ikincil olarak gizlenmiş ya da hafifletirilmiş dahi olsa baskı kullanıldığı, yalnızca ideolojiye dayanan bir aygıt olmadığı belirtilmiştir. Bu duruma “Devletin İdeolojik Aygıtları” içinde yer alan kitle iletişim araçlarından örnek vermek gerekirse haber konularının seçiminde ve haber metin içeriklerinin biçimlendirilmesinde eşik bekçilerinin uyguladığı sansür, ideolojik aygıtların işleyişinin sadece ideolojiye dayandırılmadığının göstergesidir (Althusser, 2016, s. 48-52).

Althusser, ideolojileri üreten ve bireylerin nasıl düşüneceğini sağlayan kurumların “Devletin İdeolojik Aygıtları” olarak nitelendirdiği okul, kilise, sendika, cami ve medya gibi kurumlar olduğunu belirtmiştir. Bu yapılar aynı zamanda sistemin yeniden üretilmesine katkı sağlamaktadır. Devletlerin örgütlenmesinde “İdeolojik Aygıtlar”ın yanında, alternatif olarak oluşan eylemlerin bastırılmasında ve düzeni sağlamada etkin

rol oynayan “Devletin Baskı Aygıtları” da yer almaktadır. Ayrıca geçmişte kilise gibi dini yapılar devletin önemli ideolojik aygıtı arasında yer alırken günümüzde en etkili ideolojik aygıtlar arasında medya kurumları yer almaktadır. Medya araçları ideolojilerin üretilmesinde ve meşrulaştırılmasında etkin rol oynamaktadır. Genel olarak mevcut sistemi meşrulaştıran ve üreten, “İdeolojik Aygıtlar” bireylerin içinde yaşadığı toplumu ve dünyayı yanlış anlamlandırmalarına neden olabilmektedir. Bu bağlamda ideoloji; “bireylerin içinde yer aldıkları gerçek toplumsal koşullarla kurdukları hayali ilişkilerdir.” (Yaylagül, 2013, s. 116-118).

2.5.3. Hegemonya

Hegemonya kavramı köken olarak Antik Yunan’a dayanmaktadır. Kavram Yunanca Hegemonia kelimesinden gelmektedir. Hegemonia sözcük olarak bir kesimin başka bir kesim üzerinde üstünlük kurması, baskın olması anlamına gelmektedir (Yetiş, 2015, s. 87).

Antonio Gramsci, Marksist düşünürlerin önde gelen isimlerinden biridir. Hegemonya kavramını geliştiren ön önemli kuramcı Antonio Gramsci’dir. Perry Anderson hegemonya kavramının Gramsci’den önce de uzun bir geçmişi olduğunu ifade etmiştir. Buna göre, Rusça’da Hegemonia (hegemonya) kavramı, 1890’lardan 1917 yılına kadar Rus Sosyal Demokrat hareketinde en önemli sloganlarından biri olduğunu belirtmiştir. Hegemonya kavramı ilk olarak Marksist teorisyen Georgiy Valentinoviç Plehanov’un, 1883 ve 1884 yıllarındaki yazılarında yer almıştır. Çarlık rejime karşı politik faaliyetlerde bulunan Plehanov, “Rus işçi sınıfının işverenlere karşı ekonomik mücadeleyle yetinmeyip Çarlığa karşı siyasi mücadele de vermesi gerektiğini vurgulamıştır.” Plehanov yazılarında iktidar için “dominasyon=baskınlık” (gospodstvo) kavramını kullanmıştır. Aynı zamanda Vladimir Lenin, Plehanov’a gönderdiği bir mektupta hegemonyaya değinmiş ve proletaryanın “gerçek hegemonyasını” oluşturmasında etkili olacak tek iletişim aracının siyasi bir gazete çıkartmak olduğunu vurgulamıştır (Anderson, 1988, s. 30-32).

Bu kapsamda Gramsci’nin hegemonya kavramını Rus sosyalist hareketinden alarak yine bu hareketteki belgeler ışığında farklı bağlamlarla açıkladığı söylenebilir (Anderson, 1988, s. 36). Bu farklılığı daha somut bir hale getirmek için Anderson

hegemonya kavramını ilk olarak; “proletaryanın sermayenin baskısına karşı ortak mücadelede diğer sömürülen kesimlerle, her şeyden önce de köylülerle sınıf ittifakı” anlamında kullanıldığını belirtmiştir. Yine Anderson, Gramsci'nin hegemonya kavramını daha da kapsamlı bir şekilde genişleterek “Batıdaki burjuva iktidarının yapısını ayrıntılı tahlili için” kullandığını ifade etmiştir (Anderson, 1988, s. 36-39). Böylece hegemonya kavramı, ‘Doğu’da (Rusya’da) Çarlığı sona erdirmek için işçi sınıfının, köylülüğü ikna ederek kazandığı hareketi’ ifade ederken; Antonio Gramsci, ‘Batı’da (Avrupa’da) burjuvazinin hâkimiyeti için proletaryadan ya da çoğunluktan elde edeceği onay’ olarak hegemonya kavramını farklı bir yaklaşımla kullanmıştır. Anderson, bu noktada özellikle Gramsci’in hegemonya kavramının kullanımını yalnızca burjuva sınıfı ile sınırlı olmadığını aynı zamanda Batı’daki işçi sınıfının oluşma şekillerine yönelik araştırmalarda da kullanıldığını belirtmiştir (Anderson, 1988, s. 74-75).

Hegemonya; “kendiliğinden rıza süreçleriyle yaygınlık kazanan egemen sınıf ideolojisinin toplumda ‘ortak duyu’ haline gelmesi”dir (Yetiş, 2015, s. 89). Gramsci, hegemonyayı, yönetici gücün kendi egemenliği için toplumdaki çoğunluğun rızasını alma (zaman zaman baskı ve rıza birlikte kullanılabilmesi de belirtilmiştir) şekli anlamında kullanmıştır (Eagleton, 1996, s. 162). Hegemonya kavramı ile Gramsci, sınıfsal egemenlik ve iktidar ilişkilerinin yeniden üretimini açıklamıştır. Bu bağlamda hegemonya iktidar (egemen) sınıfın toplumun diğer kesimler üzerindeki önderliği ile ilişkilidir.

Gramsci, egemen sınıfın kendilerine ait görüşlerinin toplumun çoğunluğu üzerinde yarattığı hegemonik yönlendirmeyi ideoloji kavramıyla açıklamıştır. İdeoloji’yi Marx ve Engels’in üzerinde durduğu yanlış bilinç ile açıklamaktan kaçınmış ve toplumsal yapının yeniden üretimi için gerekli olan örgütlenmede ideolojik hegemonyanın önemine dikkat çekmiştir. Bu kapsamda ideoloji, hem bireyleri bilinçlendirmekte hem de kitleler halinde ortak hareket etmesini sağlamaktadır (Yetiş, 2015, s. 89-90).

Gramsci’nin merak ettiği ve cevabının hegemonya kavramını açıklamaya yetecek olan asıl soru; “elit bir azınlığın nasıl olur da zora başvurmadan çoğunluğu kontrol edebildiği ve çoğunluğun da nasıl hükmedilmeyi ve yönetilmeyi kabul ettiğidir.” Bu

sorunun cevabında en etkili faktörler; devlet, devlet organları ve medya araçları yer almaktadır. Yani bahsedilen bu azınlık; devlete, devletin organlarına ve gazete, televizyon, radyo gibi kitle iletişim araçlarına sahip olarak çoğunluk üzerinde bir kontrol sağlamaktadır. Bu kapsamda Gramsci, hegemonya kavramından halkı yöneten azınlığın, toplumun çoğunluğu üzerindeki kültürel ve ideolojik bir kontrolü olduğu anlamını çıkarmaktadır. Böylece yönetici sınıf var olan hedeflerini, kitle iletişim araçlarını yönlendirerek ya da sahip olarak yaymakta ve sivil topluma nüfus ederek çoğunluğa kabul ettirmektedir. Bu bağlamda hegemonya kavramı yeniden tanımlanacak olduğunda “topluma yön veren sınıfın dünya görüşü” olarak da açıklanabilir (Yaylagül, 2013, s. 108-110).

Genel olarak egemen sınıf, iktidarı ele geçirmek için toplumdaki çoğunluğun ‘rızasını’ ideolojik araçlar aracılığıyla sağlamaktadır (Eagleton, 1996, s. 162). Bu bağlamda medya kurumları, mevcut ideoloji ile birtakım olayları yeniden inşa ederek haklılaştırmakta ve ortak duygusal değerler üretmektedir. Bu durum ise bireylerin kendi rızalarıyla yönetilenlerin tahakkümü altına girmelerini sağlamaktadır (Shoemaker & Reese, 2014, s. 112).

Gramsci, aynı zamanda egemen sınıfın sesi olarak tanımlanabilecek ‘organik aydınlar’dan da bahsetmiştir. Ona göre, yönetici sınıfın görüş ve düşüncelerini en anlaşılır bir şekilde topluma yayacak olan görevliler organik aydınlardır. Bu organik aydınlar içinde öğretmenler, din görevlileri ve gazete, radyo, televizyon gibi kitle iletişim alanlarında çalışan basın mensupları yer almaktadır. Böylece bu görevliler aracılığıyla yönetici ya da egemen sınıfın görüş ve düşünceleri toplumun çoğunluğu tarafından benimsenmekte ve görüşlerin akla uygun, gerçekçi bir şekilde algılanmasına neden olmaktadır. Ayrıca egemen sınıfın görüşlerini topluma mal etmek ve toplumdaki yerini korumak ve sürdürmek için ortak bir değer yargısı üretilmektedir. Bu değer yargısına, alternatif olan diğer görüşler ve onların (alternatif olanın) değerleri ortadan kaldırılarak egemen sınıfın ideolojisi, rakipsiz yani tek bir güç haline getirilmeye çalışılmaktadır (Yaylagül, 2013, s. 110).

Yukarıda da değinildiği gibi yönetici sınıf toplum üzerindeki egemenliğini baskıdan çok ideolojik olarak ya da Raymond Williams’ın ideoloji kavramını açıklarken ifade

ettiği “dünya görüşlerini” topluma aktararak bir hâkimiyet kurmaya çalışmakta bu durum ise çoğunluğun kendi rızaları ile hükmedilen bir yapıyı oluşturmaktadır. Gramsci’ye göre yönetici sınıf iktidarını, ya bireylerin rızasını alarak ya baskı kullanarak ya da hem rıza hem baskı kullanarak oluşturmaktadır. Bu noktada Gramsci, herhangi bir egemen sınıfın yalnızca güç ya da baskı kullanarak iktidarda kalamayacağını da ayrıca dikkat çekmiştir. Gramsci rıza kavramını ise; iktidar (egemen) sınıfın, dünya görüşünü ve düşünce yapısını toplumdaki bireylere kabul ettirmesi şeklinde açıklamıştır. Bireylerin düşüncelerini etkileyen ve yönlendiren en önemli kurumlar ise dini yapılar, okul gibi eğitim öğretim kurumları ve gazete, radyo televizyon gibi medya araçlarıdır. Egemen sınıf bu kurumlarla kendi dünya görüşünü topluma yaymaktadır. Bu durum ise bireylerin toplumda karşılaştıkları bir sorunu ya da olayı, kendi görüşlerinden çok egemen sınıfın aktarmış olduğu görüşlerle değerlendirmesinde etkili olmaktadır (Yaylagül, 2013, s. 111).

Genel olarak değerlendirildiğinde Gramsci'nin bir toplumda belirli bir sınıfın, çoğunluk üzerindeki hâkimiyetini göstermek için kullandığı hegemonya kavramının oluşturulmasında medya yukarıda da bahsedildiği gibi önemli bir araç olarak kabul edilmiştir. Hegemonyanın oluşturulmasında aktif bir rol olan medya araçları kitlelere sunulacak haber değeri olan olayları belirlerken egemen sınıfın bakış açısını dikkate alınmakta ve bu sınıfa alternatif oluşan düşünce ve olaylara karşı bir bülten oluşturmaktadır. Bu durum egemen sınıfın hâkim görüş ve düşüncelerini doğrudan okuyucu, izleyici ve dinleyici kitlesine aktarılmasını sağlamakta mevcut ideolojiyi koruyarak meşrulaştırmakta böylece alıcıların düşüncelerini etkileyerek yönlendirilmesine ve rızanın oluşumunu sağlamaktadır (Yaylagül, 2013, s. 113-114).

2.5.4. Medya ve İdeoloji İlişkisi

Devletin ideolojik aygıtları içinde yer alan kitle iletişim araçları ideolojilerin üretildiği, yenilediği, meşrulaştırıldığı etkili bir alandır. Yukarıda da bahsedildiği gibi özellikle iktidarı elinde bulunduran egemen sınıf, düşüncelerini ya da ideolojilerini çoğunluğa aktarmak ve kendi hegemonyalarını oluşturmada toplumun rızasını almak için kitle iletişim araçlarını aracı olarak kullanılmaktadır.

Genel olarak medya, haber değeri olan olayları egemen grupların görüşlerini dikkate alarak seçmekte ve haber metnine dönüştürerek alıcılara sunmaktadır. Medyanın bu bağlamda en önemli gücü bir bilgiyi kamusal bilgi haline getirerek ideolojilerin yeniden üretilmesini sağlamaktır (Devran, 2010, s. 17-18). İdeoloji ve haber ilişkisinde, ideolojinin haber metinlerine yerleştirilmesi ve sürekli olarak işlenmesi iktidarın gücünü meşrulaştırmakta ve etkinliğini sağlamlaştırmaktadır. Bu durumu, Althusser'in devletin ideolojik aygıtları ve Gramsci'nin hegemonyanın oluşturulmasında kitle iletişim araçlarının mevcut ideolojinin işlenmesinde nasıl rol oynadıklarına dair vurgulamaları konuyu açıklayıcı kılmaktadır. Althusser, medya araçlarını devletin ideolojik aygıtları arasında haberleşme DİA'sı olarak belirtmiştir. Bu bağlamda ideolojik aygıt olan medya ile baskı (polis, mahkeme) aygıtları arasındaki temel fark medyanın kitleler üzerindeki etkileme ve yönlendirme işlevine sahip olmasıdır. Medyanın haberlerde bazı konuları daha fazla ön planda tutarken diğer konuları görmezden gelmesi ve haber metinlerinde kullanılan kavramlar, sözcük grupları veya görsel materyallerin bilerek seçilmesi medyanın alıcılar üzerindeki etkileme ve yönlendirme işlevini ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda medyanın yönetici sınıfların ve diğer ekonomik güce sahip olan grupların amaçları doğrultusunda kullanılması onların toplumdaki mevcut hâkimiyetlerinin güçlenmesinde etkili rol oynayacaktır. Gramsci, egemen sınıfın kendi hegemonyasını baskıdan çok toplumun rızasına dayalı bir şekilde oluşturabileceğini belirtmiştir. Rıza üretiminin en önemli aracı ise özellikle günümüzde gazete, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarıdır. Bu bağlamda yönetici sınıf, kendi hâkimiyetlerini sürdürmek ve mevcut ideolojisini çoğunluğa kabul ettirmek için medyayı bir aracı olarak kullanmaktadır (Yağlı, 2007, s. 357-358).

Bu kapsamda haber içeriklerinde ideolojilerin yeniden üretilmesi ve toplumda gücü elinde bulunduran sınıf veya grupların görüşlerini kitlelere dayatması, medya ve ideoloji kavramlarını birbirlerinden ayrı değerlendirmeyi olanaksız hale getirmektedir. Bu durum aynı zamanda haberlerin tarafsızlık ilkesi doğrultusunda oluşturulmasını da imkânsız kılmaktadır. Kitle iletişim araçları egemen sınıfın ideolojisini topluma yaymada, ideolojilerin yeniden üretiminde ve toplumsal rızasının oluşturulmasında etkin rol oynamaktadır. Medyanın görsel ve işitsel olarak toplumu harekete geçirme, yönlendirme gücüne sahip olması gerekçesiyle belirli sınıfların ve grupların bu araçları

kendi amaçları doğrultusunda kullanmaları, tarafsızlık ilkesinin yanında haber ve gerçeklik ilişkisindeki sorunu da ortaya çıkarmaktadır. Kontrol altında olan medyanın böyle bir durumda alıcılara aktardığı haberlerde gerçeği tasarlayarak yeniden inşa ettiğini belirtmek mümkündür (Çoban, 2011, s. 140).

Konu ile ilgili medya alanında çalışmalarda bulunan Noam Chomsky ve Edward S. Herman, “Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası” eserinde geliştirdikleri kavramsal bir model olan “propaganda modeli”ni açıklayıcı kılan bir araştırma yapmışlardır. Buna göre Chomsky ve Herman, ABD medyasının Vietnam Savaşı’ını alıcılara nasıl sunduğunu, hangi konuların ön plana çıkarıldığını, hangi konuların yok sayıldığını ya da çarpıtıldığını ortaya çıkartmaya çalışmışlardır. Çalışmada genel ölçüde medyanın, Vietnam Savaşı ile ilgili haber söylemlerinin daha çok ABD yanlısı olduğunu, ABD askerlerinin ön planda yer verildiğini ancak Vietnam’daki sivillerin yaşadığı acı olayların ise görmezden gelindiği ortaya çıkartılmıştır (Gadimov, 2015, s. 216-217). Onlar “propaganda Modeli’ne göre medyayı şu şekilde açıklamışlardır: “Haberlerin ve çözümlerinin çatısını yerleşik ayrıcalıkları destekleyen bir çerçevede kurarak ve bu doğrultuda her türlü tartışmayı sınırlayarak, birbiriyle sıkı sıkıya kaynaşmış olan devletin ve şirketlerin çıkarlarına hizmet etmektedir.” (Chomsky, 1993, s. 23). Bu bağlamda Chomsky ve Herman, medya kurumlarının haberlerini, ilişki içerisinde olduğu yöneticilerin ve mali kaynak sağlayan diğer grupların görüş ve düşünceleri dikkate alınarak ve çıkarlarını gözeterik haberleri biçimlendirdiğini belirtmişlerdir (Gadimov, 2015, s. 217).

Yine Chomsky “Medya Gerçeği” adlı eserinde medyanın gündemini genel olarak yönetici sınıfın belirlediğini vurgulamış ancak medya ve iktidar ilişkilerini olumsuz olarak etkileyebilecek farklı bir yaklaşıma dikkat çekmiştir. Ona göre özellikle politikanın başarısızlığa uğramasında medya araçları, “hükümet politikasına karşı çıkacak ve tartışma konusu edilmeyen, hatta pek farkında bile olunmayan hedeflere ulaşmanın farklı araçlarını önerecektir.” (Chomsky, 1993, s. 119).

Kitle iletişim araçları bireylerin siyasal, sosyal, ekonomik, ahlaki gibi genel olarak yaşamın her alanındaki düşüncelerini etkilemekte ve yönlendirmektedir. Medyanın bu gücünü önemli hale getiren nedenler arasında; iktidarların ideolojilerini rızaya

dayandırarak topluma kabul ettirmelerinde ve mevcut hegemonyalarını sürdürebilmek için medya araçlarını aracı olarak kullanmaları, günümüzde yaşanan teknolojik gelişmelerle kitle iletişim araçlarının yayılma alanının genişlemesi, anlık haber akışının hızlanması medyanın önemini daha da arttırmıştır (Çoban, 2011, s. 219).

Genel olarak medya, alıcılara sunduğu haberlerde hangi olayın haber değeri taşıdığını kendi karar vermekte ve yeniden inşa ederek sunmaktadır. Olayları seçerken ve biçimlendirirken kendi yapısal özelliklerini, iktidar ve diğer ekonomik güç odaklı grupların çıkarlarını dikkate almaktadır. Bu bağlamda haber bültenlerinin medyanın kendi kararı doğrultusunda oluşturulması alıcılara aktarılan bilginin gerçeklik yapısını, haberin tarafsızlık ilkesini etkilemekte ve alıcılara sunulan enformasyonun genel olarak medyanın kendi dünya görüşü ve algılama biçimi olduğunu ifade etmek mümkündür (Devran, 2010, s. 120-121).

2.6. Haberde Dil, Söylem ve İdeoloji

Dil, kişiler arası iletişim kurmayı sağlayan, bir mesajı, görüşü ya da ideolojiyi taşıyan araçtır. Dil yalnızca ileti kanalı değil aynı zamanda kişilerin, toplumda var olan egemen ya da gücü elinde bulunduran grupların menfaatlerini destekleyecek şekilde düşünmesini sağlayan bir tür anlamlandırma, etkileme ya da yönlendirme aracı ve ideolojik bir olgudur. Dilin en önemli işlevi bireyleri bir olay ya da konu hakkında ikna etmek, gerçekliği açıklamak ve ideolojilerin oluşmasını, gelişmesini ve korunmasını sağlamaktır. Dilbilimci olan Volosinov bilginin dil içerisinde üretildiğini ve dilin gerçeği gözlemlenebilecek şeffaf bir araç olmadığını belirtmiştir. Bu nedenle diller ideolojik bir olgu, gerçeklik ise ürün olarak kabul edilmektedir. Ferdinand de Saussure ise sözlerin bireylerin kullanım şekline göre farklılık gösterebileceği üzerine vurgu yapmış bu nedenle dil ve sözü ayrı kavramlar olarak değerlendirmiştir. Saussure, ‘dil’ dizgesel bir yapıda tek bir bütün şeklinde iken bireyler dili kendi tercihleri doğrultusunda farklı şekillerde kullanılabileceğini belirtmiştir. Söylem ise “dil kullanım” ya da “dilsel eylemde bulunma biçimidir.” Söylem, dilin sözlü olarak kişiler arasında karşılıklı sürüp giden iletişimi kapsadığı gibi dilin yazılı olarak kullanılmasını da içermektedir. Söylem sadece bir konuşmacının kullandığı dille

sınırlandırılmaz, o aynı zamanda iki kişi arasında sürüp giden karşılıklı iletişimi, dilbilimsel kuralları ve gelenekleri de kapsamaktadır (Devran, 2010, s. 24-25).

Bu bağlamda söylemi, kısaca karşılıklı konuşma bir tür söz akışı olarak tanımlamak mümkündür. Dilbilimci François de Mesgnien Meninski, 17. yüzyıl Türkçesinde söylemin anlamını: “Lakırdı, müsâhabet, müzâkere, mükâleme, kelâm, kil, kîl, kilü kâl, güft, güftugû, cevâb, mekâl; hasılül kelâm, velhâsılı kelâm, neticeyi kelâm, muhâsseli kelâm, el hâsıl; bîmekâl; lakırdıya boşanmak.” şeklinde belirtmiştir. Söylem, günümüz Türkçesinde ise daha çok “izah, açıklama, retorik/belagat, ideoloji, iletişim birimi, yazılı ve sözlü ifade, bahis, beyan; hitabet, nutuk, tez, bakış açısı; öğreti, sav, görüş, felsefe; anlatım türü; anlatım biçimi, üslup; telaffuz, birey dili, kavramsal dizge, işaretler toplamı” tarzında anlamlarda kullanıldığını belirtmek mümkündür. Söylemin sözcüksel anlamının dışında tümce şeklinde tanımlamak gerekirse söylem: “Belirli bir toplumsal pratiğin türüne bağlı olarak kodlanmış dil kullanımlarının bütünüdür. Sözce; bir ya da birçok tümceden oluşan, başı ve sonu olan bildiridir. Tümce sınırlarını aşan, tümcelerin birbirine bağlanması açısından ele alınan sözce” olarak açıklanabilir (Elbirlik & Karabulut, 2015, s. 33).

İdeoloji ise genel olarak bir düşünce bilimidir. Williams ideolojiyi, “bir ‘dünya görüşü’ ya da bir ‘sınıf bakışı’ olarak soyutlanabilecek, görece olarak biçimsel ve eklemelenmiş anlamlar, değerler ve inançlar sistemi” şeklinde açıklamıştır (Shoemaker & Reese, 2014, s. 97). Dünya görüşü ya da düşünce bilimi olarak nitelenen ideolojiler söylemlerle ortaya çıkmakta ve birtakım araçlar vasıtasıyla kitlelere aktarılmaktadır. Söylem bir ideolojinin toplumdaki varlığını korumakta, toplumsal alanlarla ilintisini düzenlemekte ve yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Bireylerin düşüncelerinde ve eylemlerinde etkili bir işleve sahip olan ideolojiler, dil ya da sözlerin içine saklanarak aktarılmaktadır. Bu kapsamda ideolojilerin toplumda benimsetilmesini sağlayan en önemli faktör dildir (Arık, 2021, s. 208). Bireyler ideolojileri; aile, yakın arkadaş grupları, bulunduğu çevre, basın yayın araçları aracılığıyla izleyerek, okuyarak ya da dinleyerek öğrenmektedir. Bu kapsamda ideolojiler, söylemlerle belirtilmekte yine söylemlerle toplumdaki varlığını kabul ettirmekte ve yeniden inşa edilerek bir süreklilik içermektedir. Genel olarak söylem, dilin anlamlı bir yapı şeklinin oluşmasıyla meydana gelmektedir. İdeoloji ise söylemden beliren anlamın belirli

kişilerin ya da grupların yararına harekete geçirilmesi, düşüncelerin yazılı veya sözlü aktarımı ve söylemlerin eyleme dönüştürülmesidir (Dijk ve Üşür'den akt. Çoban, 2011, s. 226).

Medya araçlarının söylem biçimleri genel olarak ideolojik içeriğe sahiptir aynı zamanda bu araçlar egemen sınıfların ideolojisi tarafından çerçevelenmiş durumdadır. Siyasal, sosyal, ekonomik, sağlık vb. alanları içine alan haber söylemlerinin ideolojik bir içeriğe sahip olması toplumun genel düşünce yapısının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Konu ile ilgili Marksist yaklaşımclar, haberlerin egemen ya da yönetici sınıfların yararı doğrultusunda biçimlendirildiğini bu nedenle haberlerin yanlı olarak alıcılara sunulduğunu ileri sürmüşlerdir (Çoban, 2011, s. 221-226).

Haber metinlerinde söylemi belirleyen en önemli unsurlar; ileticinin (editör, genel yayın yönetmeni, yazı işleri müdürü ve muhabir) kendi kişisel özellikleri, normları ve değerleri aynı zamanda medya kurumunun belli bir yayın politikasına sahip olmasıdır. Bir olay haber metni haline getirilirken gazetecinin kimliğine ya da medya aracının ideolojisine bağlı kalarak oluşturulması aynı zamanda gazeteciliğin temel ilkesi olan tarafsızlık ilkesiyle de çelişmesine neden olmaktadır. Alıcılara aktarılan haberler bu çerçevede değerlendirildiğinde, medyanın genel olarak olayların gerçeklik yapısına doğrudan yer vermediğini ve haber içeriklerinin daha çok değerler, öneriler ve ideolojilerle bütünleştirilerek oluşturulduğunu belirtmek mümkündür. Ayrıca ileticilerin haber metinlerinde kullandıkları dil ve söylemlerden medya kurumunun ideolojik yapısını, mevcut iktidar ile olan ilişkisi anlaşılabilir (Devran, 2010, s. 118-119).

Ayşe İnal haberi bir söylem olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirterek haber metinlerinde söylemin oluşumunu dört öğeye dayandırarak açıklamıştır:

“1. Haberin söylemi, gazeteciliğin günlük pratikleri içinde oluşur. Diğer bir deyişle habercilik zamansal, mekansal ve mali sınırlılıkları aşmaya yönelik bir iş olarak örgütlenmiştir.

2. Haberin söylemi gazetecilerin profesyonel ideolojileri içinde oluşur. Diğer bir deyişle basının ticari bir işletmeye dönüşümü ve daha sonra oluşan yatay ve dikey tekelleşme olgusu ile birlikte gelişen gazetecilik normları, söylemi biçimlendirir.

3. Haberin söylemi haber metninin üretildiği somut tarihsel koşullar ve üretim anı ile belirlenir. Toplumsal formasyon içinde kesitsel olarak oluşan siyasal, ekonomik güç/iktidar ilişkileri metinlere yansır.

4. Haberin söylemi medyanın ekonomi politikası içinde yapılır. Diğer bir deyişle karlılık kaygısı, daha fazla kişiye yönelik içeriklerin hazırlanmasını gerektirir. Bu da çeşitliliği sınırlarken, benzeşmeye yol açan ve daha çok satan konuların seçilmesine neden olur” (İnal, 1996, s. 95-96).

Stanley Hall ve Van Dijk’in haber ve söylem ilişkisine yönelik açıklamalarını belirtmek gerekirse Dijk, haberi bir söylem olarak ele almakta, söylem ve metin kavramlarını dönüşümlü olarak kullanmaktadır. Dijk, haberlerdeki egemen söylemi dikkat çekerek, haber söylemlerini egemen söylemlerin bir ürünü olduğunu belirtmiştir. Hall’ta, Dijk’e benzer bir açıklama yaparak, haber içeriklerinde egemen söylemlerin yeniden oluşturulduğunu ifade etmiştir. Dijk ve Hall’ın haber söylemlerine ilişkin yaptıkları vurgudan genel olarak haber söylemlerinin egemen/iktidar sınıfın ya da gücü elinde bulunduran kurumların söylemlerinden mutlak bir bağımsızlığın olamayacağı sonucunu ortaya çıkarmaktadır (İnal, 1996, s. 97).

Aynı zamanda kitle iletişim araçlarının yayın politikası, çıkarları, egemen sınıf ve diğer güç unsuru oluşturan kurumlarla olan ilişkileri hem haber metninin biçimlendirilmesinde hem de olayların önemlilik sıralamasına göre seçilerek gündemin belirlenmesinde etkili rol oynamaktadır. Haber metninin söylemini belirleyen içsel (editöryal baskı, ileticinin kişisel özellikleri) ve dışsal (ekonomik ve siyasal gücü elinde bulunduran gruplar ya da kurumlar) faktörler aynı zamanda haber konularının belirli kısımlarını ön plana çıkartılmasına diğer kısımların ise göz ardı edilmesine ya da yok sayılmasına neden olabilmektedir. Medya araçlarının belli bir sahiplik yapısının olması ve özellikle finansman alandaki sıkıntılar olduğu sürece haber konularının belirlenmesindeki öznel tercihler ve haber metnindeki ön yargı taşıyan söylemlerin oluşumunu önlemek oldukça zor bir durumdur. Haberciliğin politik, sosyal ve ekonomik boyutlarının olması, gündemde yer alan bir haberin farklı açılardan ele alınarak biçimlendirilmesine neden olmaktadır. Yani yazılı ya da görsel basında aynı konuyu içeren haber farklı açılardan ele alınarak alıcılara aktarılabilmektedir. Bu durumun oluşmasındaki en önemli etken yukarıda da belirtildiği gibi kurumların var olan yayın politikaları, çıkarları ve güç/iktidar ile olan ilişkileri haberdeki söylemi etkileyebilmesidir. Bu durumda alıcılar karşılaştıkları bir

haberde doğru bilgiye ulaşabilmeleri için yalnızca bir medya aracına bağlı kalmamaları diğer araçları da takip ederek karşılaştırma yapabilmeleri gerekmektedir (Devran, 2010, s. 120-121).

2.6.1. İdeolojinin Habere Yansıtılması

Haber metinlerinde ideolojilerin yerleştirilmesi olayına değinmek gerekirse haberler yukarıda da bahsedildiği gibi ileticinin (editör, genel yayın yönetmeni, yazı işleri müdürü, muhabir) kendi bakış açısına göre ve bağlı bulunduğu yayın kurumunun ilkeleri doğrultusunda çerçevesindedir. İleticilerin kendi görüş ve düşünceleri doğrultusunda seçtikleri haber konularını kendi anladığı ya da anlatmak istediği gibi biçimlendirmekte ve alıcılara sunulmaktadır. Bu bağlamda haber metinleri olayın gerçekliğini değil daha çok ileticinin olaya yaklaşımını, ele alışını yansıtmaktadır. Bu nedenle medyada aynı haber farklı şekillerde oluşturulabilmektedir. İleticinin ideolojisi, haber söylemini etkilemektedir. İleticiler genel olarak haber metinlerindeki kendi görüş ve düşüncelerini gerçeğe dönüştürmek için uzman kişilerin görüşlerinden faydalanabilmekte, konu ile ilgili yapılan incelemelerden atıf yapabilmektedir. İleticinin bu tarz yöntemlere başvurmasındaki genel amaç haber metinlerindeki söylemin kendi kişisel düşüncelerinin olmadığını kanıtlamak ve haberi gerçekmiş gibi sunarak alıcıların ikna olmasını sağlamaktır (Devran, 2010, s. 122-123).

Aynı zamanda ileticiler desteklediği iktidar sınıfının ya da diğer kurumların, eylem ve söylemlerine haberlerde daha fazla yer verirken bu sınıfın ya da grupların kamuoyunda olumsuzluk yaratabilecek eylem ve söylemlerini pasif cümleler kullanarak geri planda tutmakta ya da görmezden gelmektedir. Ayrıca karşı oldukları sınıf ya da grupların olumlu eylem ya da söylemlerine haberlerde yeteri kadar yer vermezken olumsuzluk içeren durumlarını ise daha fazla ön plana çıkartarak yer vermekte ve alıcılara sunmaktadır. Dijk, bahsedilen bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

- “1. Kendi olumlu ve güzel niteliklerinin ve eylemlerinin vurgulanması.
2. Ötekinin kötü, olumsuz nitelik ve eylemlerinin vurgulanması.
3. Kendi kötü ve olumsuz eylem ve niteliklerinin azımsanması veya fazla üzerinde durulmaması.
4. Ötekinin olumlu ve başarılı eylemlerinin küçümsenmesi ve gereğinden daha az dile getirilmesi.” (Dijk’ten akt. Devran, 2010, s. 123).

Genel olarak değerlendirmek gerekirse kamuoyunda enformasyonun dolaşımını sağlayan en önemli araç medyadır. Kişiler medya araçları aracılığıyla bilgilenmekte ve karar almaktadır. Medya, haber metinlerindeki söylemlerle toplumdaki ideolojilerin oluşmasında, benimsetilmesinde ve sürdürülmesinde önemli bir merkez konumundadır. Medya haber metinlerinde genel olarak egemen söylemlere yer vererek ideolojilerin yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda haberler yazılı ya da görsel olarak yalnızca sıradan bir metinden oluşmamakta aynı zamanda örtük yapıda da olsa ideolojik söylem içermektedir (Arık, 2021, s. 208-209).

3. AFGANİSTAN TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ VE AFGANİSTAN'IN GÖÇ HAREKETİ

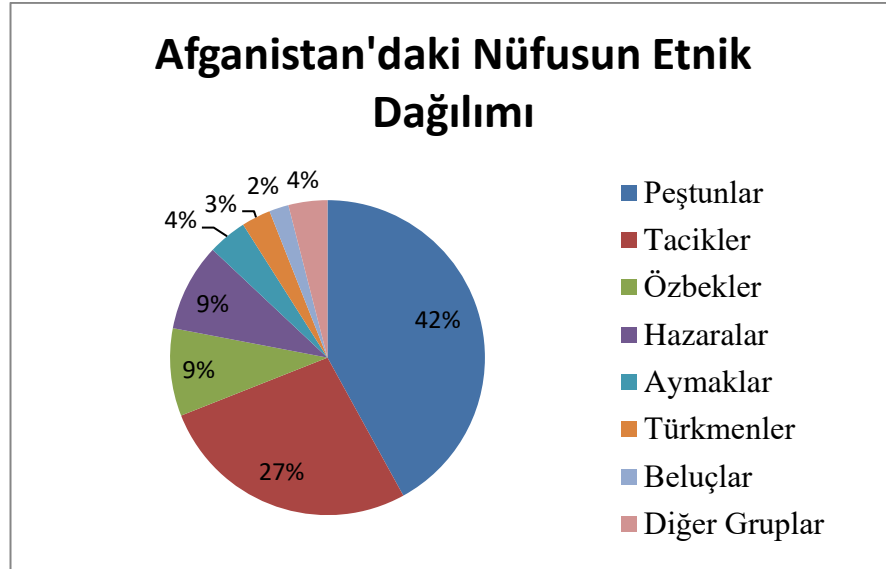
3.1. Genel Açıdan Afganistan

Afganistan'ın dünya haritasındaki konumu incelendiğinde doğusunda Çin, güney ve güneydoğusunda Pakistan, kuzeyinde Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan yer almakta batısında ise İran bulunmaktadır. Afganistan dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip 41. ülkesidir. Ülkenin en uzun kara sınırını Pakistan ve Tacikistan oluştururken en kısa kara sınırını ise Çin oluşturmaktadır. Başkenti ise Kabil'dir.

Afganistan'ın coğrafi konum olarak Orta Asya ve Orta Doğu'ya giriş ve çıkış için önemli bir güzergâhta bulunması ülkenin stratejik açıdan değerini arttırmaktadır. Aynı zamanda Afganistan; İslam, Hint ve Çin kültürlerinin buluşma noktasında yer almaktadır (Şeyhanlıoğlu, 2008, s. 61).

Afganistan'ın dini yapısına bakıldığında %99'u Müslüman olan bir ülkedir. Bölgedeki halkın %85'i Sünni iken %14'ü Şii'dir (Ahmadi, 2011, s. 38). Afganistan'ın etnik yapısı incelendiğinde ise ülkede çok fazla etnik grubun olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu gruplar arasında; Peştun, Hazara, Tacik, Aymak, Özbek, Kırgız, Türkmen, Nuristani, Beluç, Peşeyi, Kızılbaş, Gucar, Berahevi, Arap ve diğer gruplar başlığı altında Kıpçak, Karluk, Kazak, Cet, Hindu, Cogi, Paraçi, Gaverbati, Aşkaşimi, Maveri, Gorbat, Vahi, Kotana, Zori, Moncani, Şadibaz, Ruşani, Urmori, Pikrac, Tirhi, Tahiri, Sih, Sangliçi, Mişmast, Vangovali, Yahudi, Moğol yer almaktadır. Ülke nüfusunun etnik dağılımına bakıldığında bahsedilen bu gruplar içinde güç unsuru oluşturabilecek dört büyük grup yer almaktadır. Bunlar: Peştunlar, Tacikler, Türkler ve Hazaralar'dır (Behroz, 2020, s. 44).

Ülkedeki nüfus dağılımının %42'sini Peştular, %27'sini Tacikler, %9'unu Özbekler, yine %9'unu Hazaralar, %4'ünü Aymaklar, %3'ünü Türkmenler, %2'sini Beluçlar, ve %4'ünü diğer etnik gruplar oluşturmaktadır. Bu değerler incelendiğinde Afganistan nüfusunun dağılımında %50 ve üzeri bir orana sahip olan tek başına bir etnik grup olmadığı ortaya çıkmaktadır (Behroz, 2020, s. 45).

Şekil 3.1 Afganistan'daki nüfusun etnik dağılımı

Afganistan tarihsel süreç içerisinde birçok ülkenin işgaline maruz kalmış aynı zamanda bölgede farklı grupların ortaya çıkmasıyla iç çatışmaların var olduğu, idari yönetsel olarak istikrar sürdürülemediği bir ülke konumunda yer almıştır. Afganistan'ın yakın tarihine bakıldığında 1970'lerde Sovyetler Birliği'nin işgaliyle başlayan süreç 1990'larda kurulan Taliban rejimi, 2001'de yaşanan 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin Afganistan'ı işgal etmesi ve 2021'de Taliban'ın yönetimi yeniden ele geçirmesiyle günümüzdeki son şeklini almıştır.

Afganistan'da yakın zamanda yaşanan gelişmeleri kısaca özetlemek gerekirse 1979'da Rusya'nın Afganistan'ı işgali sonrasında, Peştun kökenli Molla Muhammed Ömer tarafından kurulan Taliban, 1996 yılında Başkent Kabil'e girerek yönetimi ele geçirdiklerini ilan etmişlerdir. Taliban yönetimindeki bu süreç 2001 yılına kadar devam etmiştir. 2001 yılında ise El Kaide, 11 Eylül'de İkiz Kulelere ve Pentagon'a yapılan saldırılarda sorumlu tutulmuştur. Dönemin ABD başkanı George W. Bush ve yönetimi, Taliban'dan El Kaide lideri olan Usame bin Ladin'i teslim etmelerini istemiş ancak Taliban yönetiminin bu istek karşısında çekimser kalması sebebiyle ABD, 2001'de Afganistan'ı işgal etmiştir. O dönemde ülkenin yüzde 90'ı Taliban'ın elinde iken ABD'nin işgali sonrası Taliban, yönetimi bırakmış ve ABD 2001'den 2021'e kadar 20 yıl boyunca Afganistan'ı işgal etmiştir. ABD ve Taliban arasında yapılan görüşmeler sonrası 29 Şubat 2020'de barış anlaşması imzalanmıştır. Afganistan'dan

çekilme politikası, ABD’de yapılan seçimler sonrası Joe Biden ve yönetiminin aldığı kararlarla aşamalı bir şekilde sürmüştür. Yaşanan gelişmeler sonrasında Taliban, 15 Ağustos 2021 tarihinde başkent Kabil’e girerek yönetimi ele geçirdiği açıklamıştır. ABD askerlerinin ise 30 Ağustos 2021’de ülkeden kesin olarak çekilmesiyle ABD’nin Afganistan’daki 20 yıllık işgali sona ermiştir.

3.2. Afganistan’ın Tarihine Kısa Bir Bakış

Afganistan devletinin temelleri ilk olarak İran şahı Nadir Şah’ın önemli komutanı ve valisi olan Ahmet Şah Abdali (Dürrani) tarafından atılmıştır. 1747 yılında Nadir Şah’ın öldürülmesinden sonra Horasan’dan Afganistan’a hareket eden Abdali, Kandehar’ı ele geçirmiş ve Abdali, kabile liderleri tarafından hükümdar ilan edilmiştir. Kızılbaşların ve Hazarelerin Abdali’nin yöneticiliğini tanınmalarıyla birlikte nüfusu tüm Afganistan’a yayılmıştır. Aynı zamanda Ahmet Şah’ın egemenliğini tanıyan kabile liderlerinin almış oldukları bir kararla kendisine ‘incilerin incisi’ anlamına gelen ‘Dürr-i Dürran’ unvanını vermişlerdir. Ahmet Şah kısa zamanda Kabil’i de devlet sınırlarına dâhil ettikten sonra Gılzayları, Özbekleri, Tacikleri egemenliği altına alarak Afganistan’da mutlak bir hâkimiyet sağlamıştır (Saray, 1981, s. 29-30). Böylece Asya’da, İngiltere ve Fransa gibi büyük Avrupalı devletlerin mücadelelerinin arttığı bir dönemde Afganistan bağımsız bir yapıda ortaya çıkan bir devlet haline gelmiştir. Ahmet Abdali, devletin sınırlarını Hindistan’ın Delhi bölgesine kadar birçok bölgeyi kontrolü altına alarak genişletmiştir. Şah Abdali’nin ölümünden sonra ise oğlu olan Timur Şah başkenti Kabil’e taşıyarak burayı bölge için değerli bir merkez haline getirmiştir. İngiltere ise o dönemlerde Hint Yarımadası’nda etkisini arttırarak sürdürürken Zaman Şah döneminde Afganistan’a karşı baskı politikası uygulamıştır. Özellikle şehzadeler arasında çıkan rekabetten istifa ederek bölgede iç savaş çıkartan İngiltere, 1800’lerde Afganistan’ın güçsüz ve küçük bir devlet haline gelmesinde etkili olmuştur. Bu yıllarda Afganistan, bir taraftan İran devletinin baskıları diğer taraftan Britanya ve Rusya gibi devletlerle karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca bölgede etkin olan iki büyük Peştun kökenli kabile arasında meydana gelen savaşlarla bölge halkı büyük zulüm görmüş sosyal, siyasi ve ekonomik yapılar neredeyse yok olmuştur (Yegin, 2015, s. 16-17).

Bölgedeki karışıklıklar devam ederken 1880'lerde başlayan ve 1919 yılında üçüncüsü yapılan Afgan-İngiliz savaşı sonrasında İngiltere yenilgiye uğramış savaş sonrası yapılan antlaşma ile İngiltere, Afgan topraklarından çekilmek durumunda kalmıştır. Emanullah Han döneminde, Afganistan'ın bağımsızlık isteği yeniden Afgan-İngiliz savaşına neden olmuş savaş İngiltere'nin yenilgisiyle sonuçlanınca İngilizler Afganistan'a bağımsızlığını vermek durumunda kalmıştır. Böylece 8 Ağustos 1919 tarihinde yapılan Ravalpindi Anlaşmasıyla Afganistan bağımsızlığını kazanmıştır. Afganistan'ı İngiltere'nin etkisinden kurtarıp bağımsızlığa ulaşmasını sağlayan Afganistan Emir'i Emanullah Han ülkesini modernleştirme ve kalkındırma çalışmalarında bulunmuştur. Bu bağlamda önce Sovyetlerle İşbirliği ve Dostluk Anlaşması imzalanmış ardından modernleşme çabalarında Türkiye'yi örnek almıştır. Afganistan kralı Emanullah Han 1928 yılında Türkiye'yi ziyaret ederek Atatürk ile görüşmelerde bulunmuştur (Şeyhanlıoğlu, 2008, s. 67-68). Bu ziyaret sırasında Emanullah Han'ın isteği üzerine 1921 yılında imzalanan Türkiye-Afganistan İttifak Antlaşmasına ek olarak yeni antlaşma imzalanmıştır. Buna göre antlaşmada; Türkiye Cumhuriyeti ve Afganistan Emirliği arasında barış ve ebedi bir dostluk kurulacağını, bir tarafın aleyhinde olan ittifakı diğerinin tanımayacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda Türkiye, Afganistan'a öğretmen ve ordusu için askeri uzman göndermeyi taahhüt etmiştir. Emanullah Han'ın ülkesine yenilik getirmek isteyen inkılapçı bir kişiliğe sahip olduğu bilinmektedir. Onun döneminde sosyal alanda yapmak istediği yeniliklere ve kadınlara tanınan haklarına tepki gösterilmiştir. Özellikle bazı din adamlarının kadınların başörtüsü takmadan dışarıya çıkması ve okula gitmeleri ile ilgili tahrik edici söylemleri tepkileri daha da arttırmıştır. Emanullah Han'ın otoritesini tam olarak güçlendirmeden ve orduyu kuvvetlendirmeden ülkede reform hareketlerini başlatmış olması onun yapmayı düşündüğü yenilikleri halka kabul ettirememesine neden olmuştur. Kısa zaman içinde ülkede isyanlar çıkmış, kabileler arasındaki mücadeleler başlamıştır. Bu mücadelelere karşı koymak amacıyla diğer kabilelerden yardım istenmiş ancak yardıma gelenler arasında Afgan ordusundan atılan Habibullah adındaki çete liderinin Kabil'i ele geçirmesi, Emanullah Han'ın telaşa kapılarak tahtı kardeşine bırakmasına neden olmuştur. Fakat çete liderinin başkentte emirliğini ilan etmesi ve halka büyük zulüm yapması Emanullah Han'ı harekete geçirmiş ancak danışmanı Nadir Han ve kardeşlerinin ülkede yapılan reformlara karşı olan gruplardan çekinmeleri sebebiyle harekete destek vermemişlerdir. Emanullah Han ise böylece

mücadeleden vazgeçmiş ve ailesiyle birlikte ülkeyi terk etmiştir (Saray, 1981, s. 151-157).

3.2.1. SSCB'nin Afganistan'ı İşgali

1950'li yıllara gelindiğinde ise devlet başkanı Şah Mahmud, sağlıksal problemlerinden dolayı istifa etmiş yerine kardeşinin oğlu olan Muhammed Davud Han getirilmiştir. Ülkede yeni iş başına gelen yöneticiler ABD ile ilişkilerinin bozulmamasına dikkat etmişlerdir. Ancak ABD'nin Bağdat Paktı (CENTO) üyesi olan Pakistan ve İran'a geniş ölçüde askeri ve ekonomik yardım yapması, Afganistan'a ise bu ülkelere yapılan yardımlardan yalnızca onda birini vermesi Afgan yöneticilerinin Amerika Birleşik Devletleri'nden uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu durum Afganistan'ı SSCB'ye yakınlaştırmıştır (Saray, 1981, s. 177-178).

Afganistan başkanı Muhammed Davut Han döneminde, SSCB lideri Kruşçev ile ikili görüşmeler başlamıştır. Bu görüşmelerin daha da pekişmesini sağlayan olay ise Afganistan'da yaşanan açlık sorunu olmuştur (Şeyhanlıoğlu, 2008, s. 69). Böylece Sovyetler, Afganistan'a ekonomik ve askeri alanlarda yardımda bulunmuş ilerleyen süreçte ise iki ülke arasında kültür antlaşması imzalanmıştır. Böylece Afgan öğrenciler Sovyet Rusya'da eğitim görmeye aynı zamanda Afgan profesörler ve Sovyet profesörler karşılıklı olarak ülkelerde konferans vermeye başlamıştır. Başlatılan bu kültür etkileşimiyle birlikte Sovyetler, Marksist rejimin ülkede propagandasını yapmaya başlamış aynı zamanda inşa edilen yollar ve elektrik santrallerinin ülkede yapımı devam etmiştir (Saray, 1981, s. 183).

Bu yardımlar yoğun bir şekilde 1960'larda da sürdürülmüştür. Ayrıca ikili görüşmelerin devam ettiği sıralarda SSCB, Afganistan'ın sınır komşuları olan İran ve Pakistan ile bağlarını koparmak için bir takım propaganda söylemlerinde bulunmaya başlamıştır. Öte yandan Afganistan ile Pakistan arasında yaşanan Peştunistan konusunda (Afganistan ile Pakistan arasındaki Peştun halkının yaşamını sürdürdüğü bölge) ABD'nin Pakistan'ın yanında yer alması Afganistan'ın da SSCB'ye karşı daha yakın durmasına neden olmuştur. Fakat Kral Zahir Şah, devlet başkanı Davut Han'ı Sovyetler ile olan yakınlaşmasının daha da artması karşısında kendisini görevden almıştır (Şeyhanlıoğlu, 2008, s. 69-70). İlerleyen süreçlerde bölgede, ABD'nin Sovyet

nüfusuna karşı dengeli bir politika izlemeye çalışması ancak bu tutumunda da yine Afganistan'a karşı ilgisiz kalması diğer taraftan Sovyetlerin ülkedeki nüfuslarını daha da arttırma çalışmaları bölgede birtakım huzursuzlukların doğmasına neden olmuştur. Bu karışıklıklardan yararlanan ve 1963 yılında görevinden ayrılan Muhammed Davut Han solcu subayların yardımıyla 17 Temmuz 1973'te Zahir Şah'ı kansız bir darbe ile devirmiş ve ülkenin hâkimiyeti ele geçirmiştir. Aynı zamanda Davut Han saltanatı kaldırarak yerine Cumhuriyeti ilan etmiştir (Saray, 1981, s. 190). Bu durum Sovyetler tarafından olumlu karşılanırsa da Davut Han geçmişten ders çıkartarak SSCB ile ilişkilerde mesafeli durmuş ABD ve Pakistan ile ilişkiler de ise dengeli bir siyaset yürütmeye çalışmıştır. Davut Han, koltuğunu daha da güvenceye almak için kendisinin iktidar olmasında yardımcı olan solcu generalleri, Afganistan'a davet eden Babrak Karmal gibi kişileri etkisiz hale getirmeye çalışması SSCB'nin güvenini kaybetmesine neden olmuştur. Davut Han'ın SSCB'den giderek uzaklaşması, siyasetçi Babrak Karmal ve Nur Muhammed Terakki gibi kişilere idam cezası vermeye çalışması SSCB'yi harekete geçirmiştir. 27 Nisan 1978'de Sovyetlerin istihbarat servisi olan KGB ajanları ve solcu subaylar, devlet başkanı Muhammed Davut Han'ı ve otuz kişilik ailesini öldürerek ülkede darbe yapmışlardır (Şeyhanlıoğlu, 2008, s. 70-71).

Davut Han'ın yerine ise Demokratik Halk Partisi'nde faaliyet gösteren Komünist Parti'sinin liderlerinden olan Nur Muhammed Tereki geçmiştir. Bu dönemde yeni rejime karşı özellikle komünist olanlar ile olmayanlar arasında çok büyük karışıklıklar meydana gelmiş ve ülkede iç savaş çıkmıştır. Tereki'nin bu süreçte almış olduğu sert kararlar ve yeni rejimin kanlı bir hale gelmesi hem Afgan halkını hem de komünist arkadaşlarının tepkisini çekmesine neden olmuştur. Tereki'nin aldığı kararlara karşı çıkan komünist arkadaşları arasında Hafızullah Emin'de bulunmaktadır. Emin'in muhalifliği Tereki tarafından da Sovyetler tarafından da hoş görülmemiştir. Bu muhalifliği önlemek için ise Sovyetlerin de kararıyla Hafızullah Emin başbakanlık görevine getirilmiştir. Ancak yine de Tereki ve Emin arasında var olan rekabet sona erdirilememiştir. Kısa zaman içinde Emin, Tereki'nin sarayına bir saldırı düzenleyerek onu öldürmüş ve ülkedeki Marksist rejimin başına geçmiştir. Ülkede yapılan bu değişiklik Sovyetleri memnun etmemiştir. Her ne kadar Emin, Sovyet taraftarı bir politika yürüteceğini ifade etmese de Sovyetlerin bu konuda şüphelerinin olması Emin'i devirme planlarının yapılmasını gün yüzüne çıkarmıştır. Bu bağlamda

Sovyetler, elçileri aracılığıyla Emin'in Lagman sarayına (Afgan emirlerin yazlık dinlendikleri saray) yerleşmesine ikna etmişlerdir. Emin'in bu saraya yerleşmesine neden olan en önemli etken ise bölgede komünist rejime karşı mücadele eden mücahit sayısının artması ve yapılan mücadelelerden bir başarı sağlanamamış olmasıdır. Sovyetlerin yaptığı plandan habersiz olan Hafızallah Emin saraya yerleştikten sonra 28 Aralık 1978'de Sovyet askerleri tarafından ailesiyle birlikte öldürülmüştür. Hafızallah Emin'in yerine ise Sovyetlerin önerisi ile Babrak Karmal geçirilmiştir. Karmal, SSCB'yi Afganistan'da "barış" ve "huzuru" sağlamak amacıyla kontrole davet etmiştir. Sovyetler işgalden önce kendilerine karşı çıkabilecek Afgan subaylarını, Marksist subaylar tarafından tasfiye ettirmiş ve orduyu kendi kontrolleri altına almışlardır (Saray, 1981, s. 194-201). Bunun üzerine Sovyetler 27 Aralık 1979'da 85 bin kişilik ordusuyla Afganistan'ı işgal etmiştir (Şeyhanlıoğlu, 2008, s. 71).

3.2.2. Mücahitlerin Bölgedeki Etkinliği

Sovyetlerin Afganistan topraklarından çekilmesi 1989 yılında gerçekleşmiştir. Bu süreç sonrasında da Afganistan'da istikrarlı bir yönetim sürdürülemediği (Demir, 2021, s. 118). Sovyetlerin bölgeden çekilmesiyle mücahitler, Peşaver'de hükümet kurarak Afganistan'a karşı saldırıya geçmişlerdir ancak bu girişim başarılı olmamıştır. Bu olay sonrası dönemin Afganistan devlet başkanı Muhammed Necibullah bir süre daha yönetimde kalmıştır. Diğer taraftan ise mücahit gruplarının liderleri kendi aralarında hükümet kurma ile ilgili görüşmeler yapmakta ancak etnik yapılarıdaki farklılıklar kabilelerin birbirlerini tanımaya yanaşmaması grup liderleri arasında uzlaşım sağlanamamasına neden olmaktadır. Ülkede bir yandan dönemin Demokratik Halk Partisi'nin içeride çıkan anlaşmazlıklarla hâkimiyetinin zayıflaması diğer taraftan mücahitlerin çıkardığı isyan girişiminin başarılı olamaması askeri kanatta General Mansur Nadiri ve Raşit Dostum'un güçlenmesine neden olmuştur. Yaşanan gelişmeler sonrasında 1992'de General Nadiri ve Dostum idaresindeki kuzey kuvvetleri merkezi devletten ayrılarak Hizb-i Vahdet-i İslami ile anlaşma yapmışlardır. Yaşanan bu gelişme sonrasında ülkenin kuzey bölgesi savaş yapılmadan mücahitlerin eline geçmesine neden olmuş ve Afganistan fiilen ikiye ayrılmıştır. Afganistan merkezi yönetimi, gerek kuzey ittifakından gelen saldırılar gerek mücahitlerin ülkeyi ablukaya alması sonucu iyice zayıflamış ve dönemin devlet

başkanı Necibullah görevinden ayrılarak Birleşmiş Milletlere sığınmıştır. Necibullah'ın yerine geçen Abdurrahim Hatif ise yönetimi mücahitlere teslim edeceğini açıklamış bunun üzerine Peşaver'de kurulan geçici hükümet başkent Kabil'e geçerek Afganistan yönetiminde mücahitlerin dönemi başlamış olmuştur (Yegin, 2015, s. 27-28).

Ancak çok kısa bir süre sonra mücahit gruplarının aralarında anlaşmazlık ortaya çıkmış ve çatışmalar yaşanmıştır. Mücahit grupları arasında bir anlaşma sağlanamadıkça bölgedeki şiddet artmış ve bu durumdan en çok etkilenen yerel halk olmuştur. Bu dönemde insan hakları ihlalleri artmış, infazlar gerçekleştirilmiş rastgele atılan roketlerle yüzlerce insan hayatını kaybetmiş ve yaralanmıştır. Tahmini bilgilere göre yalnızca 1993 yılında bölgede öldürülen kişi sayısının 10 bin olduğu belirtilmektedir. Mücahitlerin etkin olduğu yerlerde kadınların ev dışına çalışması aynı zamanda kızların okula gitmesi engellenmiştir. Hatta bölgede artan 'onursuzluk' olayları ailelerin kız çocuklarını 'koruma' adı altında küçük yaşta evlendirmelerine neden olmuştur (Jackson, 2009, s. 10).

3.2.3. Taliban'ın Ortaya Çıkışı ve Taliban Rejimi

Taliban kelimesi Arapça "talebe" kökünden türemiştir. Arapça'da "talebe"; bir şeyi aramak, talep etmek, istemek şeklinde tanımlanmaktadır. "Talip" kelimesi de aday öğrenci ya da alim adayı, medrese öğrencisi anlamına gelmektedir. Arapça talip (öğrenci) sözcüğüne, Farsça çoğul ekinin eklenmesiyle Taliban (öğrenciler) adı meydana gelmiştir (Ahmadi, 2011, s. 29). Öğrenciler anlamına gelen Taliban'ın bu şekilde adlandırılmasının sebebi harekâtın temelini bu medreselerde ilim gören öğrenciler ve bu öğrencilerin idarecilerinden oluşmasıdır (Uyan, 2001, s. 102).

Taliban'ın siyasi tarihini genel olarak 19. yüzyılda Hindistan'da bulunan Müslümanların, İngilizlerin sömürgesi ve baskısından kurtulmak için 1857'de çıkartmış oldukları isyana dayandırılabilir. Bu isyan İngiliz hükümeti tarafından çok sert ve kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Yaşanan bu olay sonrası kurtuluş çaresi olarak Müslümanlar halkın daha iyi bir eğitim almalarının gerekli olduğu görüşüne varmışlar ve isyandan sonra Deoband'da medrese ve Aligarh'ta üniversite kurmuşlardır (Sönmez

ve diğeri, 2020, s. 63). Ancak burada belirtilmesi gereken konu Taliban'ın çoğu liderleri Deobendi okullarında eğitim almış olmalarına karşın bu iki hareket arasında da belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Deobendilik, İngiltere'nin işgali altında bulunan Hindistan'da gerici bir harekât yerine daha çok bölgede yaşam mücadelesi veren Müslümanların birleşmesini sağlamaya yönelik ortaya çıkan bir "bağımsızlık hareketi"dir. Bu nedenle genel olarak amaçları "entelektüel bilgi, manevi deneyim, şeriat hukuku" çerçevesinde "Bilgili Müslümanlar" neslini ortaya çıkarmaktır. Ayrıca bu harekâtın da kadınların toplumsal yapıdaki rolüne ilişkin görüşleri Taliban rejimiyle aynıdır hatta Şiiliği de onaylamamaktadır ancak Taliban bu görüş ve düşünceleri kendilerince yeniden yorumlayarak çok daha aşırı bir boyuta çıkartmıştır (Uyan, 2001, s. 101-102). Bu dini okullar aynı zamanda Komünizmin Afganistan'da yayılmasına engel olmak için mücahitlerin yetiştirilmesinde çok büyük görev almışlardır. Bahsedilen mücahitler Sovyetlerin işgali döneminde hem dini eğitim hem askeri eğitim almışlardır. Medreselerde verilen dini ve askeri eğitimlerde genel amaç ise İslami bir devlet kurmaktır. Bu gruplar arasında yukarıda da anlatılmaya çalışıldığı gibi sayısız savaşlar yapılmış ve bu savaşlar sonunda binlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında Afganistan, özellikle Sovyetlerin 1979 yılındaki işgalinden 1994 yılının sonuna kadar merkezi bir devlet yapısından uzak kalmış resmi olarak var olan devlet fiilen yok görünümünde kalmıştır (Şeyhanlıoğlu, 2008, s. 72-73).

Taliban'ın ortaya çıkışı tam olarak bu dönemde meydana gelmiştir. Afganistan'ın Kandahar şehrine imamlık yapan otuz beş yaşındaki molla Ömer 1994 yılında medrese eğitimi gören öğrencileriyle, mücahitlerin bölgedeki çıkartmış oldukları kaosa karşı mücadele etmeye karar vermişlerdir. O dönemde Taliban'ın ortaya çıkışı ile ilgili molla Ömer: "Yaklaşık 20 öğrenci arkadaşım ile birlikte Kandahar'daki bir medresedeydim. Fesat, hırsızlık, yağmacılık ve cinayet çok yaygınlaşmıştı. O günlerde kimse her şeyin daha iyi olabileceğine inanmıyordu. Allah'a tevekkül ettim ve bu öğrenci arkadaşlarımla birlikte çalışmaya koyuldum." şeklinde bir açıklama yapmıştır. Taliban, ortaya çıkış gayelerinin ise yönetimi ele geçirmek olmadığını, toplumda düzenin sağlanmasını ve ülke yönetiminin iyi Müslümanlardan oluşan bir parti grubuna verilmesini istediklerini açıklamışlardır. Ancak bahsedilen amaçlarda köklü değişiklikler yaşanmış ve yerini merkeziyetçi, diktatör ve gizlilik esaslı bir liderlik

anlayışına bırakmıştır (Ahmadi, 2011, s. 30-33). Bu süreçte Taliban, eğitim için finansal desteğini Körfez ülkelerden, askeri gereksinimleri de ABD ve Pakistan'dan sağlamıştır (Oğuz, 2002, s. 308).

Pakistan ve ABD'nin destekleriyle kısa bir süre içinde bölgede önemli bir güce ulaşan Taliban ülkedeki diğer etnik grupları yenerek 27 Eylül 1996'da başkent Kabil'e girmiş ve şeriata dayalı radikal bir yönetim inşa etmiştir. Afganistan'da yaşanan 30 yıllık bir iç savaş mücahit gruplarının çıkarmış olduğu kaos ortamı bölge halkını yıpratmış, güvenliklerini temin edebilecek bir hükümetin varlığı onlar için daha önemli hale gelmiştir. Böylece Afganistan'da 11 Eylül 2001 saldırılarına kadar hüküm sürecektir olan Taliban dönemi başlamıştır (Demir, 2021, s. 18). Ancak Taliban ülke yönetimini ele geçirdikten hemen sonra kendi bakış açılarına göre şeriat hukukuna dayalı radikal, baskıcı ve sert kurallar uygulamaya başlamıştır. Bu bağlamda kızların eğitim hakkı kaldırılmış, kadınların çalışma hayatlarına son verilmiş ve kadınların yanında erkek olmadan ve burka (yüz kısmı file şeklinde tam vücudu kaplayan çarşaf) giymeden evden çıkmalarına izin verilmemiştir. Konu ile ilgili, sivil toplum kuruluşları, kadın haklarını koruma ve savunma derneği, insani yardım kuruluşları gibi 9 kurum ve kuruluşun ortaklaşa yürüttüğü ve Ashley Jackson tarafından kaleme alınan raporda Taliban'ın bu katı kurallarının özellikle şehirlerde yaşayan kadınlar üzerinde daha çok etkili olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda başkent Kabil'de yapılan anket çalışmasında kadınların %81'inin bilişsel yapılarında bir düşüş olduğu, %41'inin yaşanan travma sonrasında stres bozukluğu koşulları oluştuğu ve %21'inin 'çok sık' ya da 'oldukça sık' olarak tanımladıkları intihar düşüncelerinin olduğu ortaya çıkartılmıştır. Taliban yönetiminin kadın ve kız çocuklar için aldığı bu sert ve ayrımcılığı net ifade eden kuralların yanında erkekler için birtakım kurallar getirilmişti. Özellikle erkeklerin sakallarının uzun olması ve geleneksel bir şekilde giyinmeleri gerektiği belirtilmiştir. Bu radikal kararlar uygulanırken suçlular ya da zina yapanlar başkentteki stadyumda idam edilirken çocuk, kadın, erkek herkes izlemeye mecbur bırakılmışlardır. Aynı zamanda ülkede medya araçları yasaklanmış, müzik, uçurtma uçurtulması, dans gibi eğlence türlerine izin verilmemiştir. Birçok uluslararası kültürel yapılar yıkılmış, ulusal simge yapılar, müzeler hasar görmüştür (Jackson, 2009, s. 11).

Taliban hükümetinin aldığı bu kararlar, radikal uygulamaları ulusal ve uluslararası alanda endişe ve korku yaratmıştır. ABD'nin oluşumuna destek verdiği bu grubun terörist yetiştiren bir olguya dönüşmesi ve Taliban'ın ABD'yi hedef gösteren birtakım stratejilerinin olması Amerika Birleşik Devletleri'nin Taliban'a karşı yeni bir politik süreç başlatmasına neden olmuştur. Taliban'ın Afganistan'da 1996'da merkezi yönetimi sağladıktan sonra insan haklarını gözetmeyen aşırı baskıcı bir yönetim biçiminin olması Batılı ülkelerin hedefi haline gelmesine neden olmuştur (Demir, 2021, s. 118-119).

3.2.4. 11 Eylül Saldırısı ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

11 Eylül Saldırısı, El Kaide'nin ABD'de bulunan Dünya Ticaret Merkezi- İkiz Kuleler ve Savunma Bakanlığı- Pentagon'a 11 Eylül 2001'de yaptığı saldırıdır. Bu saldırının sonuçları özellikle ABD'yi Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninin de söz sahibi bir devlet olarak çok etkilemiştir. Uluslararası platformlarda var olan görünümü hasar görmüş, toplumun hükümete olan güvenini zedelemiştir (Demir, 2021, s. 119).

Bu bağlamda ABD, 1998'de meydana gelen Afrika'daki Amerikan büyükelçiliğine yapılan saldırıdan ve 2001'de gerçekleşen 11 Eylül saldırılarından El Kaide'yi sorumlu tutmuştur. O dönemde El Kaide lideri, Usame bin Ladin'in Afganistan'da bulunması, Taliban yönetiminin ABD'nin El Kaide liderini teslim etme teklifini reddetmesi üzerine 7 Ekim 2001 tarihinde "Sonsuz Özgürlük Operasyonu" adı altında ABD, Afganistan'ı işgal etmiştir. Koalisyon güçleri ve eski mücahitlerden oluşan ittifak gruplarının saldırıları karşısında Taliban Kabil'den geri çekilmiş ve başkent 14 Kasım 2001'de ele geçirilmiştir. Böylece Afganistan'da Taliban rejimi yıkılarak yerine yeniden Rabbani hükümeti (1996'da Taliban'ın yönetimi ele geçirmesiyle fiilen devrilen hükümet) kurulmuştur (Yegin, 2015, s. 31).

Taliban'dan sonra ülkede kurulacak olan hükümete ilişkin yol haritasını belirlemek için 27 Kasım 2001'de Almanya'nın Bonn kentinde Birleşmiş Milletler öncülüğünde "Bonn Konferansı" gerçekleştirilmiştir. Afgan liderlerle gerçekleştirilen bu konferansın asıl amacı ülkede yaşanan parçalanmayı sona erdirerek insan haklarına

saygılı, barışçıl, merkezi bir birlik ve yönetim sağlamaktır (Acet & Doğan, 2017, s. 65).

5 Aralık'ta imzalanan Bonn Anlaşması'ndan sonra 22 Aralık 2001'de Hamid Karzai başkanlığında Afganistan'da geçici hükümet kurulmuştur. Peştun asıllı olan Karzai, 2004 yılında ülkenin ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir. Diğer taraftan ise Taliban bölgenin güney ve doğu kısımlarında etkinliğini koruyarak sürdürmeye devam etmiştir. Bu süreçte hem merkezi devlete hem de bölgedeki diğer yabancı güçlere karşı savaşımaya devam eden Taliban'ın ülkedeki bu etkinliği, sona erdirilememiş ve bölgede tam bir güvenlik sağlanamamıştır. Yaşanan bu iç çatışmalar, birçok sivilin ve askerin hayatını kaybetmesine neden olmuştur (Yegin, 2015, s. 31-32).

Hamid Karzai ülkedeki barış ve düzenli bir yönetimin ancak Taliban isyanının son bulmasıyla olacağına inanmaktadır. Bu yüzden ABD ve Taliban arasında barış görüşmelerinin yapılmasını sağlamaya çalışmıştır. ABD, Karzai döneminde Taliban'la barış görüşmeleri yapmış fakat Taliban'ın ülkedeki yabancı kuvvetlerin çekilmesi, yönetimde şeriatın uygulanmasına yönelik talepleri nedeniyle yapılan görüşmeler bir amaca ulaşamamıştır. İlerleyen süreçte dönemin ABD Başkanı Barack Obama ise iktidara geldiğinin ilk yıllarında Taliban ile görüşme yapılmasını doğru bulmamıştır fakat Taliban'ın bölgede gittikçe güç kazanması, 2008'de Amerikan askerlerinin sivilleri yanlışlıkla öldürmesi ülkede kaosu gittikçe arttırmış ve Obama, Taliban ile barış görüşmelerini başlatmıştır (Demir, 2021, s. 120-132). Yaşanan gelişmeler sonrası 2012 yılında ABD Başkanı Barack Obama yönetimi Afganistan'dan çekilmeyi gündeme getirmiş ve 2013 yılında ülkenin güvenliğini Afganistan hükümetine bırakıp görev alanını yalnızca terörle mücadele ve askeri eğitim olarak daraltmıştır. Öte yandan ülkede 2014 yılında cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. Afgan halkı için bu seçimler hem ABD'nin ülkedeki varlığı hem de Taliban tehlikesine karşı daha da önemli bir hale gelmiştir. 5 Nisan'da yapılan seçimler sonucu ülkenin Cumhurbaşkanı Peştun asıllı Eşref Gani Ahmadzai seçilmiştir (Acet & Doğan, 2017, s. 70).

ABD ve Taliban arasındaki ikili görüşmeler kesintiye uğrayarak devam ettiği sırada Taliban, ülkedeki hükümet güçlerine ve ABD'ye karşı saldırılarını sürdürmüştür. Yaşanan gelişmelerle birlikte ABD'nin, Afganistan'da yıllardır sürdürdüğü işgal

sürecinde binlerce askerini kaybetmesi, istediği başarıya ulaşamaması bölgeden tam olarak çekilme kararı almasına neden olmuş ve Taliban ile anlaşma yoluna gitmiştir. ABD başkanı Donald Trump döneminde Taliban'la yapılan uzun görüşmeler sonucunda 29 Şubat 2020 tarihinde Katar'ın başkenti Doha'da Barış Anlaşması imzalanmıştır. Yapılan anlaşmada ABD yönetimi, Taliban'dan El Kaide ve terör örgütü olarak nitelendirdiği grupların Afganistan'daki etkinliklerini sona erdirmeye sözünün verilmesi karşılığında bölgedeki tüm ABD güçlerinin 1 Mayıs 2021'e kadar çekileceğine yönelik karar alınmıştır (Dashti, 2021, s. 2021).

ABD'deki başkanlık seçimleri sürerken Afgan Hükümet Güçleri ile Taliban arasında yapılan her çatışmada Taliban galip gelmiş ve böylece ülkenin üçte birine yakın alanı ele geçirmiştir. Yaşanan bu gelişmeler sonrasında Cumhurbaşkanı Eşraf Gani anlaşmada belirlenen 1 Mayıs 2021'de Amerikan birliklerinin çekilmesi ile ülkenin tüm kontrolü Taliban'ın eline geçeceği kaygısıyla ABD birliklerinin tamamının geri çekilmesini istememiştir. Fakat ABD'nin yeni Başkanı seçilen Joe Biden, 14 Nisan 2021'de yaptığı açıklamada Afganistan'da bulunan tüm kuvvetlerin 11 Eylül 2021'e kadar çekileceğini açıklamıştır (Demir, 2021, s. 139).

Taliban, ABD ile barış anlaşması imzaladıktan sonra bir yandan Afgan hükümeti ile Doha'da müzakerelerde bulunmuş diğer taraftan ise ülke genelinde saldırılarını gittikçe arttırmıştır. ABD'nin 22 Temmuz 2021'de son askeri güçlerini ülkeden çekeceğine yönelik haberlerin gündeme gelmesinin ardından Taliban kısa süre içinde ülkenin büyük bir bölümüne hâkim olmuş ve 15 Ağustos'ta başkent Kabil'e girerek yönetimi ele geçirmiştir. Cumhurbaşkanı Eşraf Gani ise aynı gün ülkeyi terk ederek ailesiyle birlikte Birleşik Arap Emirlikleri'ne (BAE) sığınmıştır (Dashti, 2021, s. 202).

Böylece ABD'nin 2001 yılında 11 Eylül saldırılarını gerekçe göstererek işgal ettiği Afganistan topraklarından 31 Ağustos 2021'de tüm askeri birliklerin çekilmesiyle ülkedeki hâkimiyeti sona ermiştir. Bölgede yaşanan 20 yıllık savaşın bilançosu ise çok ağır olmuş binlerce insan hayatını kaybetmiş, milyonlarca Afgan mülteci durumuna düşmüştür.

3.3. Afganistan'ın Göç Hareketine Kısa Bir Bakış

Afganistan'ın tarihsel sürecine bakıldığında ülkede istikrarlı bir yönetim modelinin izlenilemediği görülmektedir. Yabancı devletlerin bölgeye hâkim olmak istemi, mücahit grupların bölgedeki etkinliği bu gruplar ve devletler arasında yaşanan mücadeleler aynı zamanda Taliban dönemi ve bu süreçte yaşanan olaylar ülkede dönemseller olarak göç hareketlerinin yaşanmasına neden olmuştur. Bölgede yıllarca süren savaşlar milyonlarca insanın ülkesini terk etmesine neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda mülteci krizi meselesini ortaya çıkarmıştır. (Kuschminder & Dora, 2009, s. 4). Bu kapsamda Afganistan'ın göç hareketini belirli dönemlere ayırarak açıklamak mümkündür. Bunlar; 1979 öncesinde yaşanan göç hareketi, 1979 ve 1992 yılları arasında yaşanan hareketlilik, 1992 ve 2001 arası göç hareketi, 2001 sonrası yaşanan göç hareketi ve Taliban'ın yeniden yönetimi ele geçirme sürecinde yaşanan gelişmelerdir (Yıldırım, 2018).

Tarihsel açıdan bakıldığında Afganistan coğrafi konum olarak Orta Asya ve Orta Doğu gibi önemli ticaret merkezlerinin arasında yer almıştır. Önemli ticaret merkezlerinin üzerinde yer alması ülke kimliğinin göç olgusuyla bütünleşmesine neden olmuştur (Kuschminder & Dora, 2009, s. 10). Bunun yanında siyasi gelişmeler de yani bölgenin, diğer güç unsuru oluşturan devletler (İngiltere, SSCB, ABD gibi) tarafından istila edilmesi, bölgesel grupların ortaya çıkması ve yaşanan iç karışıklıklar da göçlerde itici sebep oluşturmuştur. Afganistan'daki göç hareketinin uzantısı ise 1979'da Sovyet işgalinden önceki dönemlere dayanmaktadır. 18. yüzyıllardan bugüne bölgede kurulan devlet yönetimlerinin süreklilik içermemesi, ekonomiyi ve güvenliğini sağlamada başarısız olması, Afgan halkının göçmen, sığınmacı ve mülteci konumuna gelmesine neden olmuştur. Afganlılar yüzyıllardır hedef ülke olarak en çok Pakistan ve İran'a göç etmiştir. Bu kapsamda Pakistan ve İran, Afganlıların yoğun olarak yaşadığı ülkeler haline gelmiştir. İran üzerine göçü belgeleyen ilk resmi kayıt 1850 yıllarına dayanmaktadır. Beş bin Hazaralı bölgede yaşanan doğal afetler ve diğer krizler nedeniyle İran'a göç etmiştir. 1880-1903'de ise 15 bin Afganlı yine İran'da belirli bölgelere yerleştirilmiştir. Bu tarihler arasında Afganistan Emiri Abdurrahman Han'ın merkezî yönetim anlayışı kapsamında aldığı karar ve uygulamaları yaklaşık olarak 168 bin Afganlının İran'a göç etmesine neden olmuştur. Bu göç hareketlerinin

özellikle Pakistan ve İran yönlü gerçekleşmesi zaman içerisinde buralardaki Afgan nüfusunun artmasına hatta en fazla Afganlının yaşadığı ülkeler haline gelmesine neden olmuştur. 19. yüzyılda da bölgede devam eden çatışmalar, karışıklıklar ve belirsizlikler Afganlıların ülkesini terk etmesinde itici unsur oluşturmuştur. Ülkede yaşanan ekonomik sorunlar, yoksulluk, petrol krizleri, işsizlik İran üzerine göç hareketini daha da arttırmıştır. Afganlıların genel olarak daha çok Pakistan ve İran'a göç etmelerindeki çekici faktörler arasında hedef ülkede iş imkânının olması, etnik, kültürel ve dini bağlar, coğrafi konum olarak Afganistan'a yakın olması yer almaktadır (Yıldırım, 2018, s. 132-133).

Afganistan'daki göç hareketinin dönemsel olarak bir diğer bölümü 1979 ve 1992 yılları arasında yaşanan gelişmelerdir. 1978 yılında Muhammed Daoud hükümetinin, Marksist Demokratik Halk Partisi tarafından devrilmesi sonucunda ülkede yeni bir kaçış dönemi başlamıştır (Kuschminder & Dora, 2009, s. 11). Babrak Karmal'ın kurucusu olduğu bu partinin SSCB'ye, ülkedeki düzeni sağlamaya yönelik açık daveti sonrasında Afganistan 1979 yılında SSCB tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal 1989 yılında son bulmuştur. 1979 ve 1989 yılları arasındaki süreç Afganlıların ilk en büyük göç hareketinin yaşandığı yıllar olmuştur. Soğuk savaş döneminde dünyanın ABD ve SSCB arasında iki bloğa ayrılması ve devletlerin karşılıklı yarışlarında Afganistan üzerinden de ideolojik bir rekabet ortamı ortaya çıkartılmıştır (Yıldırım, 2018, s. 134). SSCB'nin Afganistan'daki hâkimiyetine karşılık, ABD bölgedeki mücahit gruplarına ekonomik yardımda bulunmuştur. Amerikalı siyaset bilimci ve akademisyen Barnett Rubin yaptığı araştırmaya göre 1980 yılında ABD, SSCB ile mücadele eden mücahit gruplara 30 milyon dolar göndermiştir. 1980'lerin ikinci yarısında bu rakam yıllık 630 milyon dolara ulaşmıştır (BBC News Türkçe, 2021).

1978'te hükümetin değişmesi ve SSCB'nin işgaliyle artan göç hareketi 20. yüzyılın sonlarında en büyük mülteci sorununu ortaya çıkarmıştır. Yine bu dönemde de Afganlı göçmenlerin en çok tercih ettiği hedef ülkeler, Pakistan ve İran olmuştur (Yıldırım, 2018, s. 134). 1981 yılında yaklaşık olarak 1,5 milyon Afganlının yasal olmayan yollardan İran'a geçtiği sanılmaktadır. Bu rakamın 1990 yılında ise 3 milyonu geçtiği bilinmektedir (Margesson, 2007, s. 13).

SSCB işgali sonrasında ülke nüfusunun üçte biri Afganistan'ı terk etmiştir. Yine bu süreçte de ülkesinden ayrılan nüfusun büyük bir çoğunluğu Pakistan ve İran'a sığınmıştır ancak ülkeye yerleştirilmeleri bir resmiyet kazanmamıştır (Yıldırım, 2018, s. 135). Afgan mültecilerin 1990 yılındaki, zirve sayısı 6,2 milyon olarak kayıtlara geçmiştir. Yine aynı yılda bölgede meydana gelen kuraklık da göç olgusunun artmasına neden olmuştur. 1987 ve 1992 yılları arasında devlet başkanı olarak görev yapan Muhammed Necibullah'ın 1992 yılında mücahit gruplar tarafından düşürülmesiyle Afgan halkı ülkeye geri dönmeye başlamıştır. Fakat Taliban'ın 1996 yılında yönetimi ele geçirmesiyle birlikte mülteci sayısı yeniden artmaya başlamıştır. 2001 yılında Afgan mülteci sayısı yaklaşık 3,8 milyon olarak yükselmeye başlamıştır (Kuschminder & Dora, 2009, s. 11).

Afganistan'daki göç hareketinin bir diğer dönemi 1992 ve 2001 yılları arasında gerçekleşmiştir. Afganistan'ın SSCB tarafından işgalinin sona erdiği resmi tarih 15 Şubat 1989'dur. Ancak ülkede hüküm süren Necibullah hükümetine maddi destek SSCB'nin yıkılmasına yani 1991 yılına kadar devam etmiştir. 1992 yılında ise Sovyetlerden gelen yardımın kesilmesi ve mücahit gruplarla olan mücadelenin bir neticeye ulaşamaması sonucu merkez yönetim zayıflamış ve aynı yılda mücahitler, Muhammed Necibullah hükümetini devirerek yönetimi ele geçirmişlerdir.

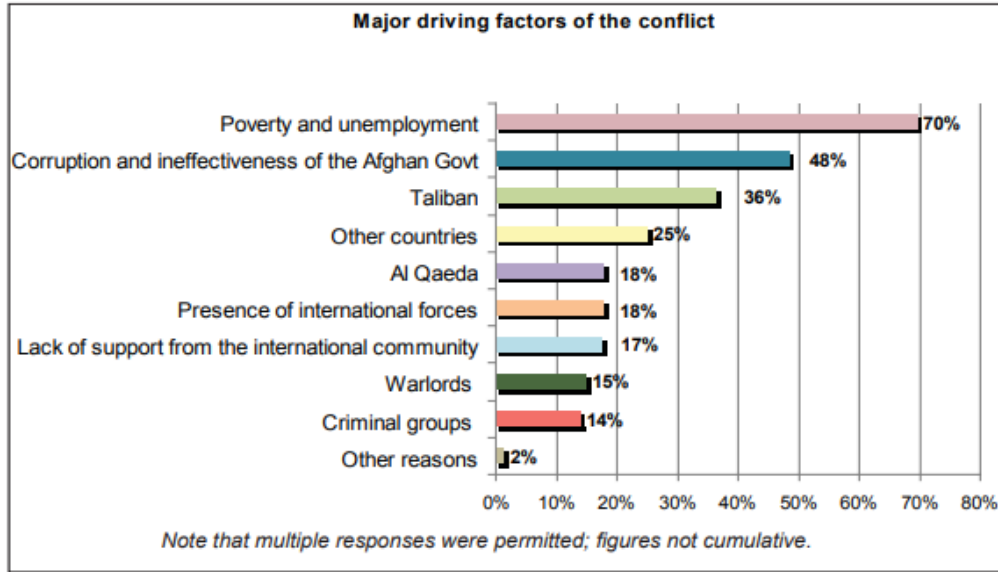
1992 yılında SSCB'nin tam olarak ülkedeki hâkimiyeti sona erince 1,5 milyon mülteci ülkesine geri dönmüştür (Castles & J.Miller, 2008, s. 247). Ancak yeni kurulan hükümetin de bir fikir birliğine varamamış olması 1992 ve 1996 yıllarının iç savaşla geçmesine neden olmuştur. Ülkenin tek bir merkezden yönetilmemesi bölgede kurulan çeşitli grupların varlığı ve bu grupların birbirleriyle mücadeleleri, Afganlıların hem fiziksel hem de cinsel saldırı korkusuyla yaşamalarına neden olmuştur (Kuschminder & Dora, 2009, s. 5). Bu durum Afganistan'da yeni bir göç dalgasını meydana getirirken aynı zamanda yaşanan karışıklıklara rağmen 2,7 milyon Afganlı İran ve Pakistan'dan kendi ülkesine geri dönmüştür (Yıldırım, 2018, s. 136). Ülkede yaşanan bu kaos sürecinde ise 1994 yılında Taliban ortaya çıkmış ve kısa süre içinde ülkenin çoğunluğunu ele geçirmiştir. 1996 yılında 'Afganistan İslam Emirliği'ni kurmuş devlet yönetiminde kendi yorumlarına dayalı şeriat yasalarını uygulamışlardır (Kuschminder & Dora, 2009, s. 5). Taliban, iktidara geldikten sonra radikal kararlar alarak

uygulamaya geçirmesiyle yeni karışıklıkların ortaya çıkması, ülkedeki alt yapının zarar görmesi ayrıca bölgede dört yıl boyunca yaşanan kuraklık ülkeye geri dönüşleri durdurmuş ve ülkede yaşayan Afganlılar için ise yeni bir göç dalgasının yaşanmasına neden olmuştur. Afganistan 2000 yılında dünyanın en büyük mülteci topluluğu olmuştur. 1990 ve 2000’de 155 bin Afganlı Avrupa Birliği ülkelerine sığınma başvurusunda bulunmuştur (Castles & J.Miller, 2008, s. 248). Yine aynı yıllar arasında 300 binden fazla Afganlı Pakistan’a kaçmıştır. İran ise 1995’de Afganistan ile olan sınır kapısını kapatmış, Afgan mültecilere verilen eğitim ve sağlık hizmetlerini kesmiş ve 1998-1999 yıllarında kayıtsız olan 190 bin Afgan’ı sınır dışı etmiştir (Yıldırım, 2018, s. 139).

Afganistan’daki bir diğer göç hareketi ise 2001 yılı sonrasında gerçekleşmiştir. Bu yılda gerçekleşen 11 Eylül saldırılarından El Kaide’nin sorumlu tutulması, El Kaide lideri olan Usame bin Ladin’in o dönemde Afganistan’da bulunması, ABD’nin Ladin’in teslim edilmesi teklifine Taliban’ın sıcak bakmaması sonucunda “Sonsuz Özgürlük Operasyonu” adı altında ABD, Afganistan’ı işgal etmiştir. 2001 yılına kadar Afganistan’ın hâkimiyetini sürdüren Taliban koalisyon güçleri ve eski mücahit grupların saldırıları sonrasında Kabil’den çekilmiş ve kısa süre içinde başkent ele geçirilmiştir. Bu süreçte yaşanan çatışmalar, karışıklıklar ise Afganistan’da bir göç dalgasının daha yaşanmasına neden olmuştur.

Her göç dalgasında Afganlılar genel olarak Pakistan ve İran’a sığınmışlardır. Ancak 2001 yılı sonrasında gerçekleşen göç hareketinde ev sahibi olan ülkelerin özellikle Pakistan ve İran’ın mültecilere karşı tutumunda değişiklikler olmuştur. Özellikle bu dönemde mültecilere yapılan hizmet ve destek yardımları azalmış ve mültecilere karşı devletlerin davranışları gittikçe düşmanca bir hal almıştır (Kuschminder & Dora, 2009, s. 11). İran ve Pakistan devletleri, ülkelerindeki Afganlı sayısını azaltma yoluna başvurmuşlardır. Bu bağlamda İran, ülkedeki Afganları maddi yönden itici faktör oluşturabilmesi için ürün fiyatlarında artışa gitmiş ve Afganlıların işe alınmaları yasaklamıştır. Pakistan ise sınırlardaki mülteci kamplarını kapatmıştır (Yıldırım, 2018, s. 140). 2002 yılında ise UNHCR ve Afgan Geçici Hükümeti, Afgan mülteciler için geri dönüş programları hazırlamışlardır. Bu kapsamda Pakistan’dan 1.2 milyon, İran’dan ise 100 bin Afganlı ülkesine geri dönüş yapmıştır (Castles & J.Miller, 2008,

s. 248). Taliban rejiminin yıkılmasıyla birlikte Afgan halkı ülkedeki yaşam standartlarının iyileşeceği ve çatışmaların son bulacağını düşünmüştür. Ancak 2006 yılında ülkedeki güvenlik seviyesi oldukça kötüleşmiş ve şiddet olayları daha da artmıştır. Böylece Afgan nüfusunun yarısına yakını yoksulluk sınırının altında yaşamlarını devam ettirmeye çalışırken yine nüfusun belli bir çoğunluğu ülke içinde yerinden edilmiştir (Yıldırım, 2018, s. 141).

Şekil 3.2 Major driving factors of the conflict / Çatışmanın başlıca itici faktörleri (Jackson,2009)

2009 yılında Ashley Jackson'un kaleme aldığı ve 9 kurum ve kuruluşun yürütmüş olduğu raporda Afganistan genelinde bölgedeki çatışmaların başlıca itici faktörlerine yönelik bir araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmada şekil 3.2'de de yer verildiği gibi Afganlıların %70'i "Yoksulluk ve İşsizlik", %48'i "Afgan Hükümetinin Yolsuzluğu ve Etkisizliği", %36'sı "Taliban", %25'i "Diğer Ülkeler", %18'i "El Kaide", %18'i "Uluslararası Güçlerin Varlığı", %17'si "Uluslararası Toplumlardan Destek Eksikliği", %15'i "Savaş Ağaları", %14'ü "Suç Grupları" ve %2'si ise "Diğer Nedenler"i çatışmaların itici faktörleri olarak belirtmiştir (Jackson, 2009, s. 23).

Afganistan'daki son göç hareketi ise ABD'nin bölgeden çekilme kararı alması ve Taliban'ın yönetimi yeniden ele geçirme sürecinde yaşanan karışıklıklar sonucunda meydana gelmiştir. ABD ve Taliban arasında uzun zamandır devam eden görüşmeler 2021 yılında netlik kazanmış ve ABD başkanı Joe Biden'ın 14 Nisan 2021'de Afganistan'dan tam çekilmenin gerçekleşeceğine yönelik bir açıklama yapmıştır. Bu

süreçte Taliban ülke genelinde saldırılarını arttırmış ve birçok bölgeyi ele geçirmiştir. 22 Temmuz 2021'de ABD'nin son askeri güçlerinin Afganistan'dan çekeceğine yönelik haberlerin ardından Taliban kısa sürede ülkenin büyük bir kısmında kontrolü sağlamış ve 15 Ağustos 2021 tarihinde başkent Kabil'e girerek yönetimi ele geçirmiştir. Bu süreçte yaşanan iç çatışmalar ve karışıklıklar neticesinde Afganistan'da yeni bir göç hareketi başlamıştır.

Afganistan'da yaşanan bu göç hareketi dikkate alınarak 2021 yılı UNHCR verileri incelendiğinde Afgan mülteci ve sığınmacı sayısı daha önceki göç hareketlerinde olduğu gibi yine tüm ülkeler arasında en fazla Pakistan ve İran'dadır. 2021 yılı verilerine göre Pakistan'da UNHCR'nin yetkisi altında mülteci sayısı 1 milyon 490 bin 562 iken sığınmacı sayısı 13 bin 260'tır. Yine aynı verilerine göre İran'da mülteci sayısı 778 bin 054 iken sığınmacı sayısı sıfır (0) olarak belirtilmiştir. 2021 yılı verilerine göre Türkiye'deki UNHCR'nin yetkisi altındaki mülteci sayısı ise 7 bin 647 iken sığınmacı sayısı 133 bin 062'dir (UNHCR The UN Refugee Agency).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) yayınladığı veriler incelendiğinde 2021 yılında tüm ülkelerde toplam kayıtlı Afgan mülteci sayısı 2 milyon 712 bin 869, toplam sığınmacı sayısı 262 bin 860 ve ülke içinde yerinden edilenlerin sayısı ise 4 milyon 314 bin olduğu tespit edilmiştir. Yine UNHCR'nin 2021 yılı verilerine göre dünyada en fazla toplam mülteci ve sığınmacı sayısının 6 milyon 988 bin 619 ile Suriye uyruklu olduğu ikinci sırada ise toplam mülteci ve sığınmacı sayısının 2 milyon 975 bin 729 ile Afgan uyruklu olduğu tespit edilmiştir (UNHCR The UN Refugee Agency).

Genel olarak değerlendirildiğinde Afganistan'da yıllardır süren savaşlar, karışıklıklar ve isyanlar Afgan Diasporasını ortaya çıkarmıştır. Afgan Diasporası, ilk olarak 1980 ve 1996 yılları arasında başlamış ve özellikle 1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgali ve 1992-1996 arasında mücahitlerin bölgedeki etkinliği, 1996 ve 2001'de Taliban'ın ülke yönetimini ele geçirmesi, yükselişi ve bölgedeki hâkimiyetini güçlendirmesi ayrıca 11 Eylül saldırılarını kapsayan 2001 yılları ve sonrasında gerçekleşen göç dalgalarıyla büyümüştür (Wescott'tan akt. Kuschminder & Dora, 2009, s. 22). 2021 yılında ise ABD başkanı Biden'in Afganistan'dan tam çekilmeye yönelik tarih vermesi

ve Taliban'ın yeniden yönetimi ele geçirmesi sürecinde yaşanan iç çatışmalar, karışıklıklar değerlendirilecek olduğunda Afgan diasporasının üçüncü dalgasının yaşandığını söylemek mümkündür.

3.3.1. Afganistan'dan Türkiye'ye Göç

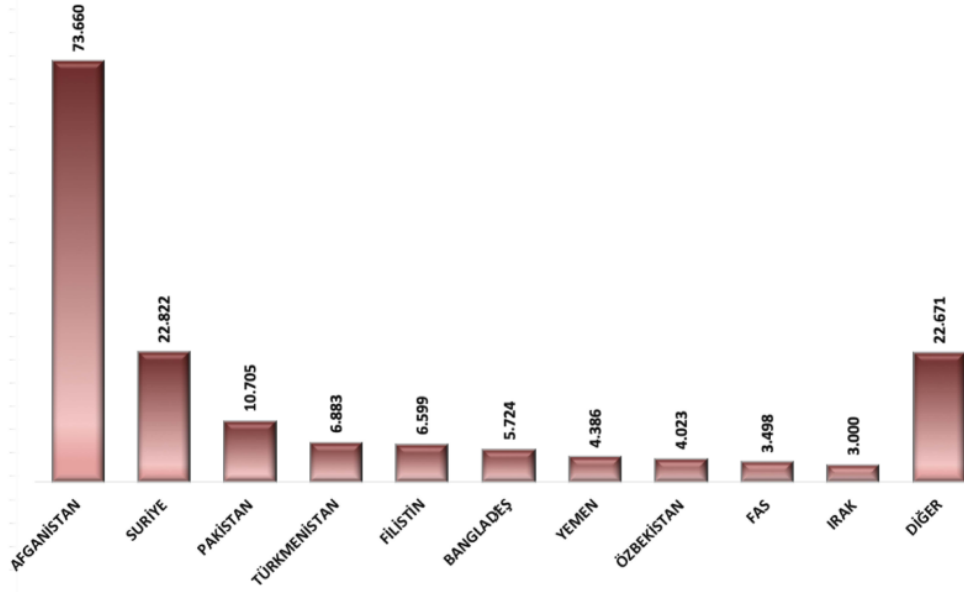
Türkiye coğrafi konum olarak Asya ve Avrupa kıtaları arasında köprü konumundadır. Türkiye'nin bu konumu uluslararası ticarete etkin bir işleve sahip olmasını sağlarken aynı zamanda göç güzergâhının kavşak noktasını oluşturmuştur. Türkiye Cumhuriyeti devletinin ilk büyük göç dalgası kuruluş yıllarında ülkedeki nüfusu birleştirmeye yönelik gerçekleşmiştir (İçduygu & Aksel, 2012, s. 17). 1920 yılında Türkiye Devleti'nin kurulmasıyla birlikte ülke topraklarında ulus devlet oluşturma projesi neticesinde 1.3 milyon kişi Balkanlar'dan Türkiye'ye dönmüş ortalama 3 milyon gayrimüslim ise Türkiye'den göç etmiştir (Yıldırım, 2018, s. 143).

Türkiye, göçmenler için hem hedef ülke hem de transit ülke konumunda yer almaktadır. Özellikle Asya ve Avrupa arasında köprü durumunda olması Ortadoğu, Asya ve Kuzey Afrika gibi ülkelere batı ülkelerine yasal olmayan yollardan göç edenler için elzem bir durak noktası konumundadır. Türkiye'nin göç olgusuyla hatta düzensiz göç ile karşı karşıya kalmasındaki temel nedenler; kaynak ülkelerde yaşanan siyasi çatışmalar, belirsizlikler, ekonomik, sosyal alanlardaki nedenler, coğrafi etmenler ve karışıklıklardır. Göçmenlerin Türkiye'yi hedef ülke ya da transit ülke olarak tercih etmesinde bir takım çekici faktörler bulunmaktadır. Bunlar; zulümden uzak güvenli bir ortamın bulunması, sosyal alandaki hayat şartlarının iyi olması, Avrupa ülkelerine ya da diğer ülkelere geçiş yapılabilecek bir konumda olması ve ekonomik yönden iş imkânının olması Türkiye'yi göçmenler için çekici kılmaktadır (Deniz, 2014, s. 184-185).

Türkiye'nin göç profili 1980'li yıllara kadar genel olarak Avrupa ülkelerine misafir göçmen gönderen ülke konumundayken 1980'li yıllardan sonra Türkiye, göçmen alan bir ülke konumuna gelmiştir (İçduygu & Aksel, 2012, s. 19). Bu dönüşümün yaşanmasında Afganistan, Suriye, İran, Irak, Bosna-Hersek ve Kosova gibi hem Ortadoğu hem de diğer ülkelerde yaşanan; işgal olayları, sosyal, sağlık, ekonomik

alanlardaki sorunlar ve baskıcı bir yönetim politikaların uygulanması etkili olmuştur (Yıldırım, 2018, s. 144). Özellikle Afganistan'ın 1979 yılında SSCB tarafından işgal edilmesi, Taliban rejimi, 11 Eylül olayları sonrasındaki gelişmeler, 1991'de SSCB'nin dağılması, Irak'ta Saddam Hüseyin rejimi, İran'da yapılan rejim değişikliği, 2011'de Suriye'de çıkan iç savaş vb. olaylar Türkiye'nin göçmen alan bir ülke haline gelmesinde etkili olmuştur (İçduygu & Aksel, 2012, s. 20). Türkiye'nin son yıllarda en fazla göç aldığı ülkeler arasında Suriye yer almaktadır. İç savaşın başladığı 2011 yılından bu yana Suriye üzerinden yoğun bir göç hareketiyle karşı karşıya kalan Türkiye, özellikle 2021 yılında Afganistan'da yaşanan gelişmeler sonrasında yeni bir göç olgusuyla karşılaşmıştır. Geçici koruma altında olan Suriyeliler Türkiye'de mülteci sıralamasında birinci sırada yer alırken ikinci sırada Afganlılar yer almaktadır. Genel olarak Afgan mültecilerin büyük bir çoğunluğu Pakistan ve İran'da, belirli bir kısmı Almanya, Avusturya, Fransa, İsveç gibi Avrupa ülkelerinde bulunmaktadır. Türkiye ise uzun zamandır kayıtlı en fazla ikinci sığınmacı ve mülteci grubu olan Afganlılara ev sahipliği yapmaktadır. Ancak 2018 yılında Afgan düzensiz yani yasal olmayan göçlerde belirli bir artış yaşanmıştır. Bu sayı özellikle ABD ve Taliban arasında yapılan müzakereler, Taliban'ın Afgan hükümeti ve diğer güçler arasında çıkan çatışmalar neticesinde 2019 yılında iki katına çıkmıştır (Buz ve diğerleri, 2020, s. 5-10).

2021 yılında ABD'nin bölgeden çekilme kararını alması ve Taliban'ın yönetimi yeniden ele geçirme sürecinde ülkede yaşanan çatışmalar ve karışıklıklar Afganistan'da yeni bir göç hareketine neden olmuş ve bu durum Afgan düzensiz göçlerin daha da artmasında etkili olmuştur.

Şekil 3.3 Yakalanan düzensiz göçmenler - ilk 10 uyruk (Göç İdaresi Başkanlığı- Ağustos-2022)

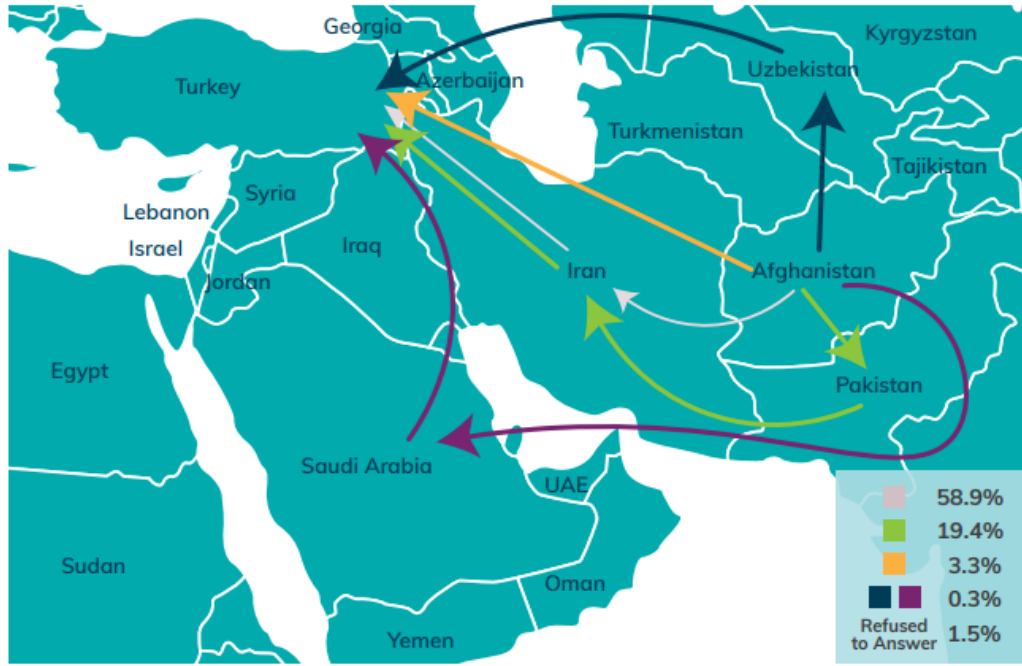
Göç İdaresi Başkanlığı, 04.08.2022 tarihli son aylık güncel verilerinde yakalanan düzensiz göçmenlerin ilk on uyuğu ve sayıları belirtilmiştir. Şekil 3.3'te yer alan on ülke ve diğer ülkelerden Türkiye'ye yapılan düzensiz göçmenlerin aylık toplam sayısı 163.971'dir. Bu kapsamda şekil 3.3'te düzensiz göçmenlerin dağılımı sırayla şu şekildedir: Afganistan; 73.660, Suriye; 22.822, Pakistan;10.705, Türkmenistan; 6.883, Filistin; 6.599, Bangladeş; 5.724, Yemen; 4.386, Özbekistan; 4.023, Fas; 3.498, Irak; 3.000, Diğer; 22.671'dir. Göç İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre yakalanan düzensiz göçmenler arasında Afganistan ilk sırada yer almaktadır. Afganistan'dan Türkiye'ye doğru düzensiz bir göç olgusunun yaşanmasında ve rakamların bu denli artmasındaki en önemli neden ABD'nin 20 yıl sonra ülkeden çekilme kararı alması ile birlikte Taliban'ın yeniden yönetimi ele geçirmesi ve bu süreçte yaşanan iç karışıklıklardır (Göç İdaresi).

1970'li yıllardan günümüze Afganistan'da yaşanan siyasi savaşlar, belirsizlikler, karışıklıklar ve bunlara bağlı olarak eğitim, sosyal ve ekonomik alanlarda oluşan sorunlar, şehirlerin tahrip edilmesi, işsizlik, yoksulluk gibi itici faktörler Afganlıların ülkesini terk etmesine neden olmuştur. 2020'de yapılan araştırma raporuna göre Afganlıların ülkesini terk etmesinde etkili olan itici faktörler sırayla; "şiddet (tehdit,

istismar vb.)”, “ekonomik” nedenler, “hak ve özgürlüklerde eksikliklerin olması”, “kişisel veya ailevi nedenler”, “hizmetlere erişim (sıkıntısı)”, “doğal afet veya çevre faktörleri” ve “göç kültürü” Afganlıların ülkeden ayrılma nedenleri olarak saptanmıştır. Aynı araştırma raporunda Türkiye’nin Afganlılar için çekici olan faktörleri de belirtilmiştir. Rapora göre Afgan göçmen ve mültecilerin Türkiye’ye gelme nedenleri çeşitlilik içermektedir. Buna göre sırasıyla; “aileyle yeniden bir araya gelmek”, “iltica başvurusuna daha kolay veya daha hızlı erişim”, “ekonomik fırsatlar”, “en güvenli seçenek”, “genellikle daha iyi yaşam standartları”, “insan haklarına saygı”, “(daha iyi) eğitime erişim”, “diğer (serbest metin belirtin)”, “kişisel özgürlük”, “iyi sosyal refah sistemi”, “(daha iyi) tıbbi bakıma erişim”, “arkadaşlarla yeniden bir araya gelmek”, “kültüründen bir topluluğun varlığı” şeklinde belirtilen nedenler Afganlıların Türkiye’ye gelmelerinde etkili olan çekici faktörlerdir. Araştırma kapsamında katılımcıların büyük bir kısmı “aileyle birleşmek için” Türkiye’yi seçtiğini belirtmiştir. Afgan mülteci ve sığınmacılar genel olarak Türkiye’ye daha önce gelen, mülteci statüsü alan ve başka ülkelere yerleştirilen yakın akrabalarının olduğunu belirtmişlerdir. Afganlıların ikinci olarak Türkiye’yi seçme nedeni ekonomik fırsatların olması üçüncü olarak ise Türkiye’nin güvenli bulunmasıdır (Buz, vd, 2020, s. 25-28).

Göçmenlerin kaynak ülkeden ayrılırken kullandıkları yol ise hedef ya da transit ülkelerin sınır güvenlik önlemleri ve coğrafi konumuna bağlı olarak, deniz ve hava yoluna oranla kara yolu daha çok tercih edilmektedir. Göçmenlerin göç güzergâhını ve göç sırasında kullanılacak araçları belirlemede etkili olan faktörler arasında ise kaynak ülkenin hedef ya da transit ülkeye göre coğrafi konumu ve koşulları, yine hedef ya da transit ülkenin göç politikası ve sınır güvenlikleri, etnik ve dini yapısı, kültürel bağlar, göçmen kaçakçılık ağları ve ücretleri yer almaktadır. Afganlıların göç hareketinde ise özellikle Avrupa’ya seyahatlerde devletlerin sınırlarında arttırdığı güvenlik önlemleri göçün kaçak yollar üzerinden yapılmasında etkili olmuştur. Afganistan’da, göç etmek için gerekli olan pasaport, vize gibi resmi evrakları alabilmenin zor olması birçok Afganlının göç hareketini düzensiz yani yasal olmayan yollardan gerçekleşmesinde etkili olmuştur. Bu evrakları temin edememenin en önemli nedeni hükümet politikaları ve bürokrasinin karmaşık yapıda olmasıdır. Resmi evraklara erişimin farklı kanallar yoluyla (meşru olmayan yollardan) alınmasının

maddi olarak zorluğu ve devlet kanalı yoluyla alınmasının karışıklığı Afganların ülke sınırlarını yasal olmayan yollardan geçmesine neden olmuştur. 2020’de yapılan araştırmada Afganlıların %83.3’ü düzensiz (yasal olmayan) yollardan, %5.6’sı ise düzenli (yasal olan) araçlar vasıtasıyla Türkiye’ye geldiği tespit edilmiştir (Buz, vd, 2020, s. 32).

Şekil 3.4 Türkiye'ye giden yollar (oklar sadece bir göstergedir) "Routes to Turkey (arrows are indicative only)" (Buz, vd, 2020. s.33)

Ayrıca aynı araştırma raporunda Afganlıların hangi ülkeler aracılığıyla Türkiye’ye ulaştığı belirtilmiştir. Buna göre yapılan araştırmada şekil 3.4 incelendiğinde katılımcıların %58.9’u Afganistan’dan İran’a ve İran’dan Türkiye’ye ulaştığı belirtilmiştir. Yine %19.4’ü ise önce Afganistan’dan Pakistan’a daha sonra Pakistan’dan İran’a ve İran’dan Türkiye’ye ulaşmakta, %3.3’ü Afganistan’dan İran üzerinden doğrudan Türkiye’ye ulaşmakta ve % 0.3’ü ise Afganistan’dan Özbekistan’a oradan Türkiye’ye ve Afganistan’dan Pakistan üzerinden Suudi Arabistan’a ve Irak üzerinden Türkiye’ye ulaştığı belirtilmiştir. Afganistan’dan İran’a ya da Afganistan’dan Pakistan’a sonra İran’dan Türkiye’ye ulaşan Afganlıların genel olarak çoğunluğu Van ve Ağrı gibi Türkiye’nin Doğu Anadolu’da bulunan illerinden ülkeye geçiş yaptığı saptanmıştır. Aynı zamanda araştırmada yapılan anket çalışmasında göç hareketinde Afganlıların belirli bir güzergâh izlemesinde etkili olan nedenler tespit edilmiştir. Buna göre belirli bir rota izlemenin nedenini katılımcılar

sırayla; “en ucuz olması”, “tek seçenek olması”, “en hızlı olması”, “kaçakçının seçmiş olması”, “en güvenli olması”, “aile ya da arkadaşların önermiş olması”, “en iyi bildiği rotanın o olması”, “tespit (kontrol noktaları) edilmekten kaçınmak için seçmesi” şekilde belirtilmiştir. Ayrıca ankette belirli bir çoğunluğunda “diğer” ve bir rota izlemenin nedenini “bilmediğini” belirtenlerde bulunmaktadır (Buz, vd, 2020, s. 32-34).

3.3.2. Afganistan’ın Göç Hareketindeki İtici ve Çekici Faktörlerin Genel Açısından Değerlendirilmesi

Bu başlık altında Afganistan’ın göç hareketi dikkate alarak maddeler halinde genel bir değerlendirme yapılmıştır. Afganlıların kendi ülkesini terk etmesine neden olan itici faktörler ve hedef ülke ya da transit ülke olarak tercih ettikleri diğer ülkeleri çekici kılan faktörler belirtilecektir. Burada ayrıca belirtilmesi gereken durum aşağıda maddeler halinde belirtilen bilgiler “Afganistan’ın Göç hareketine Kısa Bir Bakış” ve “Afganistan’dan Türkiye’ye Göç” başlıklı kısımlarda yer verilen kaynaklar dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu bağlamda belirtilen kısımlardaki bilgiler (kaynaklar) dikkate alınarak Afganlıların göç hareketine neden olan itici faktörler genel olarak şunlardır:

- Ülkede istikrarlı bir yönetimin olmaması.
- Ekonomik sorunlar, yoksulluk ve işsizlik problemi.
- Bölgede yaşanan savaşlar, iç karışıklıklar, isyanlar.
- 1979’da Sovyetlerin Afganistan’ı işgal etmesi.
- 1992 yılında mücahit gruplar arasında yaşanan çatışmalar.
- Alt yapının savaşlarla zarar görmesi.
- Bölgede yaşanan kuraklıklar.
- 1996 yılından 2001 yılına kadar Taliban’ın yönetimde uyguladığı radikal kararlar.
- Mücahitler ve Taliban dönemlerinde sivillerin eğitim, çalışma ve sosyal hayatlarına getirilen kısıtlamalar.
- 2001’de ABD’nin Afganistan’ı işgal etmesi

- 2021’de ABD’nin Afganistan’dan çekilme kararı alması ve Taliban’ın yeniden yönetimi ele geçirme sürecinde yaşanan karışıklıklar.
- Sivillerin can güvenliğinin olmamasıdır.

Yine “Afganistan’ın Göç hareketine Kısa Bir Bakış” ve “Afganistan’dan Türkiye’ye Göç” başlıklı kısımlarda yer verilen bilgiler (kaynaklar) dikkate alınarak Afganlıların hedef ülke ya da transit ülke olarak tercih ettikleri ülkelerdeki çekici faktörler ise genel olarak maddeler halinde şu şekilde belirtilebilir:

- Güvenli bölge olması.
- İş imkânı.
- Çevre ülkeler açısından (Pakistan, İran vb) coğrafi yakınlık.
- Avrupa ülkelerindeki refah seviyesi ve bu nedenle özellikle Türkiye gibi ülkeleri transit geçiş olarak kullanmaları.
- İnsan haklarına olan saygı.
- Eğitim ve sosyal alanlardaki haklar.
- Etnik, kültürel ve dinsel olgular arası bağlılık.
- Hedef ya da transit ülkelerdeki yöneticilerin göçmen, sığınmacı ya da mültecilere karşı aldığı olumlu kararlar ya da göçmen politikalarıdır.

Genel değerlendirme olarak belirtilen bu maddeler Afganlıları göçe yönelten itici ve hedef ve transit ülkelere yönelten çekici faktörlerin unsurlarını oluşturmaktadır.

4. GÖÇ VE GÖÇ İLE İLGİLİ TERİMLER

4.1. Göç Kavramı

Göç, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana yerleşim yerinde yaşanan siyasal, ekonomik, sosyal, coğrafi olaylar neticesinde isteğe bağlı veya zorunlu olarak yer değiştirme olayıdır. Göç, tarihten günümüze kadar devam eden ve geleceğe dönük olarak da devam edecek olan bir olgudur.

Göç, daha çok insanların yaşamlarını sürdürdüğü yerlerden zorunlu olarak ayrılmalarına neden olan savaşlar, devletlerin aldığı politik kararlar, toplumda artan işsizlik oranları bu duruma bağlı olarak yaşanan geçim sıkıntısı, açlık ya da bölgenin iklimsel özelliklerine bağlı olarak yüzyıllarca devam eden sosyal bir hareketliliklerdir. Bu sebepler göz önüne alındığında insanlar daha sürdürülebilir bir hayat kurmak, çalışmak ya da eğitim için yaşadıkları yerleşim yerlerinden göç etmektedir. Göç yalnızca yerleşim yerinin değişmesi ile gerçekleşen bir olgu değildir. Aynı zamanda göç veren ve göç alan bölgelerin tüm toplumsal yapısını da etkilemektedir. Günümüzde yaşanan göçlerin toplumsal yapıya yansıyan etkilerini, göç sonrasında meydana gelen sorunları gerek yerel yönetimler gerek uluslararası örgütler tarafından kapsamlı bir konu olarak ele alınmakta ve çözüm bulmaya çalışılmaktadır (Adıgüzel, 2016, s. 1-2).

Göç olgusu, toplumların yapısını ilgilendirdiği için sosyoloji, tarih, coğrafya, ekonomi, demografi, siyaset bilimi ve insanbilimi gibi birçok alanda bilim insanlarının araştırma konusu olmuştur. Coğrafya biliminde daha çok yer değişiklikleri ile ilgili araştırma yapılırken ekonomi alanında üretim faktörünün göç alan ve göç veren ülkelere etkisi aynı zamanda üretimin göç alan ülkeye geçişi konuları ele alınmaktadır. Demografi alanı ise göç edenlerin sayısı üzerinde incelemeler yapmaktadır. Göç olgusunu daha geniş bir açıdan ele alan bilim dalı ise sosyolojidir. Gerçekleşen göçün nedenlerini, sosyolojik boyutunu, göç olgusu sonucunda meydana gelebilecek toplumsal hareketliliği, alışma sürecini ve göç alan ve göç veren bölge halkı üzerindeki etkileri sosyoloji tarafından ele alınmaktadır (Eker, 2008, s. 9-10).

Göç ile ilgili yapılan tanımlara bakıldığında Türk Dil Kurumu Sözlüğü göç kavramını: “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden

başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” şeklinde açıklamaktadır (Türk Dil Kurumu). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü göç kavramını: “Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde bir yerden başka bir yere gitmesi” olarak tanımlamaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2014, s. 6). Uluslararası Göç Organizasyonu, Göç Terimleri Sözlüğünde ise kavram: “... Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir” şeklinde tanımlanmıştır. Göç Terimleri Sözlüğünde tanıma ek olarak herhangi bir sebeple yerinden edilen insanların, zulüm riski olma durumunda mecburi olarak ülkesini terk eden mültecinin ya da özgür iradesiyle başka bir ülkeye ekonomik, sağlık, eğitim gibi sebeplerle giden göçmenlerin kısaca hangi amaçla olursa olsun hareket eden kişiler göç kavramı içinde açıklanmıştır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 35-36).

Yine benzer bir tanımları Yusuf Adıgüzel “Göç Sosyolojisi” adlı kitabında kavramı:

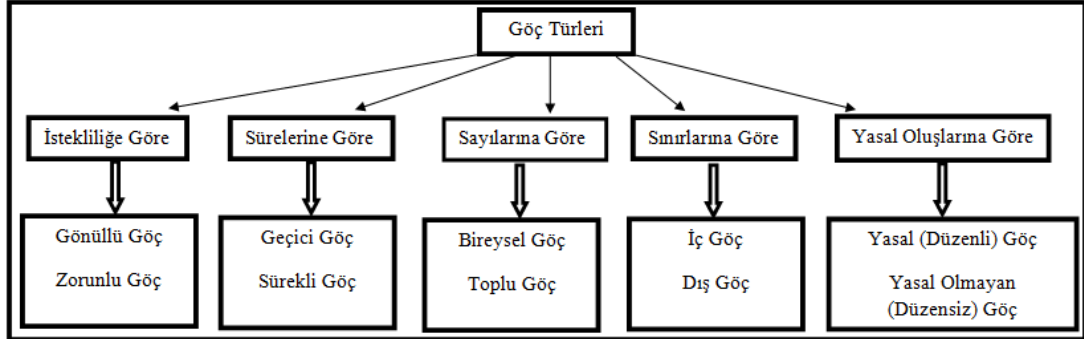
“Göç; insanların, sosyal, ekonomik, siyasal veya doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi biçiminde tanımlanabilir. Bu yer değiştirme uluslararası bir sınırı geçmek biçiminde olabildiği gibi, aynı devlet içinde de olabilir. Göçün biçimi (gönüllü/zorunlu, geçici/sürekli, iç/dış, bireysel/kitlesele vb.) ne olursa olsun her türlü nüfus hareketleri (mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmişler, sürülmüşler, ekonomik göçmenler vb.) göç tanımı içinde kendisine yer bulur” şeklinde açıklamıştır (Adıgüzel, 2016, s. 3).

Sosyal bilimcilerin yaptıkları tanımlamalara göre ise; İnsanların geleceğe yönelik hayatlarının belli bir döneminde ya da tamamında ikamet ettiği yerden bir başka yerleşim yerine yaptıkları coğrafi bir yer değiştirme olgusudur (Eker, 2008, s. 10)

4.1.1. Göç Türleri

Göçün temel nedenini oluşturan birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler arasında kaynak ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılar, siyasal ya da sosyal olaylar, coğrafi şartlar, doğal afetler ya da eğitim ve çalışma amaçlı gibi durumlar göçün temel nedenleri arasında yer almaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi göç tanımları genel anlamda bir ‘yer değiştirme’ üzerinden açıklanmaktadır. Sosyal bilimcilerin yaptıkları tanımlarda göç daha çok kişisel ya da kitlesele, zamanı/süreyi göz önüne alarak gönüllülük ve zorunluluk esasına göre gerçekleştirilen bir olgu olarak açıklanmaktadır. Bu tanımlar aynı zamanda göçün türlerini de içine alarak yapılan açıklamalardır.

Bu bağlamda göç türlerini; istekliliğe, sürelerine, sayılarına, sınırlarına ve yasal oluşlarına bağlı olarak beş başlık altında açıklamak mümkündür.

Şekil 4.1 Göç türleri

İstekliliğe bağlı olarak göçler, gönüllü göç ve zorunlu göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Gönüllü göç, kişilerin kendi tercihleri sonucunda verdikleri karar ve rızalarına dayanan göçtür. Gönüllü göçleri çekici kılan faktörler arasında iyi bir eğitim almak, sağlık imkânlarından faydalanmak, yüksek kazançlı bir iş ve daha iyi bir hayat standardına ulaşma amaçları yer almaktadır. Zorunlu göçler ise kişilerin iradeleri dışında gerçekleşen; savaşlar, siyasi nedenlere bağlı olarak alınan kararlar, kıtlık, deprem, sel, tsunami vb. gibi yaşanan doğal afetler sonucunda gerçekleşen göçlerdir. Zorunlu göç, özellikle hedef ülke açısından sosyal, ekonomik, demografik alanları etki edebilecek birçok sorun ortaya çıkarabilmektedir (Günay ve diğerleri, 2017, s. 44). Bu nedenle zorunlu göç alan hedef ülke yöneticilerinin konu ile ilgili alacakları kararları ya da uygulamadaki politikaları önemlilik arz etmektedir.

Sürelerine bağlı olarak göçler, geçici (mevsimlik) göç ve sürekli (kalıcı) göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Geçici göç, kişilerin eğitim, staj ya da işçi olarak gidip belirli bir süre içinde kalarak yeniden öz yurda geri dönüşü olan göçlerdir. Geçici göç aynı zaman da göçün süresine bağlı olarak mevsimlik (sezonluk) göç olarak da isimlendirilir. Mevsimlik göç, kişilerin yılın belli bir döneminde bulunduğu yerden başka bir yere tarım, hayvancılık ya da maden bölgelerinde çalışmak amacıyla birkaç aylığına gerçekleştirilen göç olarak tanımlanır (Mutluer, 2003, s. 10). Sürekli (kalıcı) göç ise, kişilerin yaşadığı ülke ya da bölgeye geri dönmek şartıyla terk ederek başka ülke ya da bölgeye yapılan göçtür. Bu göç olayı kişinin ya da grubun gittikleri yerde kalıcı olarak yerleşmesini ifade etmektedir (Barışık, 2020, s. 11).

Sayılarına göre göç türleri, bireysel göç ve toplu göç diye ikiye ayrılmaktadır. Bireysel göç, kişinin bireysel ya da ailesi ile birlikte, kendi kendilerine finanse ederek ya da devlet desteği ile gerçekleştirdiği hareketlerdir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 14). Toplu göç ise; grup halinde çok sayıda kişinin katıldığı göç hareketidir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 85). Belli bir bölgede toplumun çoğunluğunu ilgilendiren siyasi, ekonomik, sosyal sebepler toplu göç unsurunun gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Sınırlara bağlı olarak gerçekleşen göç olgusu ise iç göç ve dış göç şeklinde ikiye ayrılmaktadır. İç göç, kişinin ya da grubun yaşadığı ülke sınırları içerisinde bir bölgeden başka bir bölgeye yapılan göç hareketidir. Bu göç hareketi belli bir amaç doğrultusunda kırdan kente olabileceği gibi kentten kırsala ya da kentten kentte de olabilmektedir. Dış göç ise kişinin ya da grubun yaşadığı ülke sınırlarından çıkarak başka bir ülkeye göç etmesidir. Bu göç hareketi kalıcı ya da geçici olabilmektedir. Dış göçlerin yaşanmasında en önemli faktörler savaş, siyasi kararlar, işsizlik ya da eğitim, sağlık vb. olay ya da durumlardır. Ayrıca dış göçler; işçi göçü, beyin göçü, mübadele göçlerini de içine almaktadır (Günay, vd., 2017, s. 44).

McNeill tarihsel süreç açısından dış göçleri dört başlık altında açıklamıştır. Bu başlıklara kısaca değinmek gerekirse, insanların göçe zorlanması ile yer değiştirmesi, bir bölgenin ele geçirilmesi sonrası göç olayı, yabancılara yapılan mülkiyet satışları ile gerçekleşen göç ve kölelik amaçlı öz yurdundan başka bir yere götürülmesidir. McNeill'in yaptığı bu açıklamalar mevcut günümüz koşullarında bazı değişiklikler içereceği kaçınılmazdır. Bu bağlamda Cohen, günümüz koşullarında dış göçte; hedef ülkeler açısından, göçmenleri kabul etme gerekçelerinde büyük bir değişim olduğunu açıklamıştır. Cohen, küreselleşen dünyada özellikle toplu göçleri kabul eden ülkelerin nerdeyse kalmadığını, devletlerin göçmenleri kabul etme noktasında çok seçici hareket ettiğini ve hedef ülkelerin bağımlı, yaşlı veya niteliksiz göçmenleri tercih etmediklerini belirtmiştir (Barışık, 2020, s. 14-15).

Göç türlerinin içinde yer alan bir diğer başlık ise göçlerin yasal olup olmamasına göre yasal (düzenli) göç ve yasal olmayan (düzensiz) göçtür. Göç olgusunun yasal bir şekilde gerçekleşebilmesi için kişinin yalnızca göç kararını almış olması kâfi değildir. Ülke sınırları dışına yapılacak olan göç hareketinin gerçekleşmesi için mecburi olarak

bir takım uyulması gereken prosedürlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu durumda yasal (düzenli) göç, kişinin hem bulunduğu ülkeden çıkışı hem de başka bir ülkeye girişi sırasında kanun ve yönetmeliğe uygun, geçerli bir vize ve uygun belgelere sahip olarak yasal yollardan gerçekleştirilen göç hareketidir. Yasal olmayan göç ise mevcut ülkeden başka bir ülkeye yasal olmayan yolları kullanarak giriş yapma, kalma ve çalışma olarak açıklanmaktadır (Barışık, 2020, s. 4). Göç idaresi yasal olmayan (düzensiz) göç kavramını: "Bir ülkeye yasa dışı giriş yapmak, bir ülkede yasa dışı şekilde kalmak veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde çıkmamak" şeklinde tanımlamaktadır. Yasal olmayan (düzensiz) göç kavramını; hedef ülke, kaynak ülke ve transit ülke açısından ayrı ayrı ele alarak açıklamak gerekmektedir (Göç İdaresi, tarih yok). Bu bağlamda, düzensiz göç olayının hedef ülke, kaynak ülke ve transit ülkelere etkisini daha iyi açıklayabilmek amacıyla öncelikle kavramların tanımlarına değinmek gerekmektedir. Buna göre Uluslararası Göç Örgütü'nün Göç Terimleri Sözlüğünde belirtilen kavramların tanımları şu şekilde açıklanmıştır:

Hedef ülke (country of destination): Yasal (düzenli) veya yasal olmayan (düzensiz) göç akımının varış noktası olan ülkedir (2013, s. 41).

Kaynak ülke (country of origin): Yasal (düzenli) veya yasal olmayan (düzensiz) göç akımının kaynağı olan ülkedir (2013, s. 57).

Transit ülke (country of transit): Yasal (düzenli) veya yasal olmayan (düzensiz) göç akımının hedef ülkeye ulaşmak için geçiş yaptığı, göçün geçtiği ülkedir (2013, s. 86).

Böylece hedef ülke için yasal olmayan (düzensiz) göç, ülkeye yasal olmayan yollardan gelen ya da yasal yollardan gelerek yasal olarak belirlenen süre içinde çıkmayan kişileri kapsamaktadır. Kaynak ülke için düzensiz göç, yurt topraklarından çıkarken mecburi olan prosedürleri yerine getirmeden ülke sınırını geçen kişilerdir. Transit ülkeler için düzensiz göç ise kaynak ülkeden varış noktası olan hedef ülkeye gitmek için yasal veya yasal olmayan yoldan bir ülkeye girerek bu ülkeyi bir geçiş ülkesi olarak kullanıp ülkeyi terk eden kişi ya da kişilerdir (Göç İdaresi, tarih yok).

4.1.2. Göç ile İlgili Terimler

4.1.2.1. Göçmen

Evrensel nitelikte herkes tarafından kabul edilen bir ‘göçmen’ tanımı bulunmamaktadır. Göçmen kavramı genel olarak, herhangi zorlayıcı bir dış etken olmaksızın bireyin tamamen kendi özgür iradesiyle kendi yaşadığı öz yurdunu gönüllü bir şekilde terk ederek başka bir ülkeye göç eden kişi ya da kişilerdir. Göçmen kavramı, bireylerin kendilerine ya da ailelerine karşı, geleceğe dönük beklentilerini gerçekleştirmek ve içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal durumlardan kaynaklanan şartları iyileştirmek amacıyla bir başka bölgeye ya da ülkeye hareket eden bireyler veya aileler için kullanılmaktadır. Bireyleri göç etmeye iten faktörler yukarıda da belirtildiği gibi çok yönlü olabilir. Göçmenler genellikle eğitim, ekonomik, sosyal, siyasal gibi birçok sebepten dolayı bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye gitmektedir.

Birleşmiş Milletler ise göçmen kavramını, nedenleri, gönüllü ya da zorunlu olup olmaması, düzenli (yasal) ya da düzensiz (yasal olmayan) olması fark edilmeksizin başka bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden kişiler olarak tanımlanmaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 37).

Bu bağlamda göçmenin hedef ülkede bulunduğu zaman aralığına göre iki farklı süreli göçmen bulunmaktadır. Bunlar; uzun süreli göçmen ve kısa süreli göçmendir. Uzun süreli göçmen; yaşamını sürdürdüğü öz yurdundan ayrılarak en az bir yıllığına başka bir ülkeye giden kişi olarak tanımlanmıştır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 89). Kısa süreli göçmen ise; tatil, tedavi amaçlı bir durum, iş seyahati, akraba veya arkadaş ziyaretleri dışında en az üç aylığına ve bir yıldan az olmak şartıyla bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye giden kişi ya da kişiler şeklinde tanımlanmıştır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 57).

Türk mevzuatında kimlerin göçmen olarak kabul edileceği 5543 sayılı İskân Kanunu’nun birinci bölüm 3. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre ilgili maddede göçmen; “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır.” şeklinde belirtilmiştir. İlgili kanunda dört farklı göçmen statüsünden bahsedilmiştir. Bunlar;

serbest göçmen, iskânlı göçmen, münferit göçmen ve toplu göçmendir. Serbest göçmen: “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip, Devlet eliyle iskân edilmelerini istememek şartıyla yurda kabul edilenlerdir.” İskânlı göçmen, “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu Kanun hükümlerine göre taşınmaz mal verilerek iskânları sağlananlardır.” Münferit göçmen, “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yurdumuza yerleşmek amacıyla bir aile olarak gelenlerdir.” Toplu göçmen ise “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, iki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre yurdumuza yerleşmek amacıyla toplu olarak gelen ailelerdir.” Yine aynı kanununun ikinci bölüm madde 4'te kimlerin göçmen olarak kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Kanunda yer alan maddeye göre; “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler” şeklinde belirtilmiştir. Göçmen tanımlarında geçen ‘Türk soyundan ve Türk Kültürüne’ bağlı olmak söylemine yönelik Türk soyuna ve kültürüne bağlılığın tayin ve tespiti için ilgili kanunun ikinci bölüm 7. maddesinde, “Göçmen olarak kabul edilecekler bakımından Türk soyundan olmanın ve Türk kültürüne bağlılığın tayin ve tespiti Cumhurbaşkanlığı kararı ile yapılır” şeklinde belirtilmiştir (İskan Kanunu, 2006).

Bu bağlamda her ülkenin göçmenleri kabul etme şartları veya kriterleri farklı olabilmektedir. Ülkelerin göçmen politikalarına bağlı olarak göçmenlerin başvuruları kabul edilebilmekte ya da reddedilebilmektedir. Ayrıca göçmenler, mülteciler gibi uluslararası hukuk tarafından korunmazlar buna bağlı olarak vatandaş olduğu ülkenin korumasından yararlanmaya devam ederler (Urk, 2010, s. 10).

4.1.2.2. Mülteci

Mülteci kavramı, göçmen kavramından tamamen farklıdır. Bu farklılığı belirleyen en büyük özellik ise mülteciler bulunduğu ülkede yaşanan karışıklıklar, iç çatışmalar, savaşlar ya da benzer olaylar sonucu hayatını kurtarmak, yaşamını devam ettirebilmek için ‘zorunlu’ olarak yer değiştiren kişi ya da kişilerdir (Mani, 2009, s. 26).

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde mülteci kavramına yönelik geniş bir tanım yapılmıştır. Buna göre sözleşmenin 1. maddesi A,(2) kısmında mülteci kavramı:

“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu, ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs...” şeklinde tanımlanmıştır (BMMYK Türkiye Tesilciliği).

1951 Mülteci Sözleşmesi'nin orijinal metninde tanımda da belirtildiği gibi “1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar” ibaresi yer almaktadır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilerleyen süreç itibariyle sığınma arayan bireylerin sayısında var olan artış sözleşmedeki hükmün yeniden düzenlenmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda sözleşme maddesinde yer alan coğrafi ve tarih kısıtlaması Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü ile kaldırılmıştır (Ganiyeva, 2014, s. 52-53).

1951 Mülteci Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımına ek olarak, bölgesel nitelikli olan sözleşme ve bildirimlerde mülteci kavramına eklemeler yapılarak genişletilmiştir. Bu tanımlamalara ilave yapılırken daha çok bölgelerin özellikleri dikkate alınmıştır. Bu bağlamda Afrika Birliği Örgütü 1969 yılında kabul ettiği ‘Afrika’daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Sözleşmesi’nde mülteci kavramını:

“Kendi menşe ülkesinin ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde, dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle, menşe ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülke dışında bir başka yerde sığınma aramak için daimi ikamet ettiği yeri terk etmeye zorlanan herkes” şeklinde açıklanmıştır (Parlamentler İçin El Kitabı, 2001, s. 9) .

Yasal bağlayıcılığı olan bu sözleşmede yer alan mülteci tanımı daha çok Afrika’da yaşanan bağımsızlık savaşlarından tecrübe edilerek ortaya çıkmıştır (Ganiyeva, 2014, s. 54-55).

Yine Kolombiya'nın Cartagena şehrinde 1984 yılında Latin Amerikalı hükümet temsilcileri ve hukukçular bölgedeki mülteciler ile ilgili uluslararası hukuki korumayı

müzakere etmek için bir araya gelmişlerdir. Yapılan müzakereler sonucu Cartagena Mülteciler Bildirisi kabul edilmiştir. Bildiride mülteci kavramı; “Yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri veya özgürlükleri tehdit altında olduğu için ülkesinden kaçan kişiler.” olarak tanımlamıştır (Parlamenteler İçin El Kitabı, 2001, s. 13). Cartagena Bildirisi antlaşma olmadığı için yasal bağlayıcılığı yoktur fakat Orta ve Latin Amerika’da mülteci tanımı ve ilkeleri devletlerin iç hukukunda yer almaktadır (Ganiyeva, 2014, s. 55).

Türk mevzuatında mülteciye yönelik yapılan tanımlara bakılacak olduğunda ise öncelikle belirtilmesi gereken durum 1951 Mülteciler Sözleşmesi ve Türkiye’nin sözleşmeyi kabul etme şeklidir. 1951 Mülteciler Sözleşmesi’ni hazırlayan ülkeler arasında yer alan Türkiye sözleşmeyi 1961’de imzalamıştır. Sözleşmenin 1967 yılındaki Ek Protokolü’nü ise 1968 yılında kabul etmiştir. Türkiye, 1951 Mülteci Sözleşmesi’ni, sözleşmenin 1. maddesi, B,1’de yer alan hükmü gereği coğrafi sınırlama ile onaylamıştır. Bu sınırlamanın alınma sebebi ise Türkiye’nin jeolojik ve jeopolitik konumu gereği önemli bir yerde bulunması ve sık sık göç olgusuyla karşı karşıya kalmasıdır. Mültecilik statüsünün verilmesiyle ilgili taraf devletler arasında bazı farklılıklar yer almaktadır. Statünün verilmesine yönelik getirilen sınırlandırmalar aynı zamanda devletlerin iç hukukunda bazı düzenlemelerin yapılmasını kaçınılmaz hale getirmiştir (Savar & Kedikli, 2019, s. 1123). Bu bağlamda Türkiye 1994 yılında yayımladığı “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” ile 1951 Mülteci Sözleşmesi doğrultusunda mülteci kavramını tanımlamıştır. İlgili yönetmeliğin birinci bölüm 3. maddesinde mülteci kavramı;

“Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı” şeklinde tanımlanmıştır (Resmi Gazete , 1994, s. 7).

2013 yılında Türk mevzuatında konuya yönelik yeni düzenlemelere gidilerek bu kapsamda Nisan 2013'te 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kabul edilmiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 61. Maddesi'nde 'mülteci' kavramı;

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir.” şeklinde açıklanmıştır (Resmi Gazete , 2013, s. 46).

Bu tanımlardan yola çıkarak 1994 yılında yayımlanan yönetmelikte ve 2013'te kabul edilen kanunda Avrupa sınırlarından Türkiye'ye gelen kişi ya da kişiler mülteci olarak tanımlanmıştır.

1951 Mülteciler Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi'nin önemli maddelerinden biri ise 33. maddede yer alan geri göndermeme “non-refoulement” ilkesidir (Mani, 2009, s. 27). Bu ilke kendi ülkesi tarafından korunamayan ya da korunma hakkından yararlanmak istemeyen mülteciye, uluslararası koruma sağlamaktadır (Urk, 2010, s. 33). Bu bağlamda 33. maddenin 1. fıkrasında taraf devletler, sınırları içinde bulunan bir mültecinin yaşamını riske edecek ülkelerin sınırlarına geri göndermemekle yükümlü oldukları belirtilmiştir. Mültecilerin korunma haklarına yönelik olan bu hükmün taraf devletlerince yerine getirilmesi 2. fıkrada yer alan istisnai durumların dışında tutulmuştur (Mani, 2009, s. 28).

1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 33. maddesi şu şekilde açıklanmıştır.

1.“Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri nedeniyle hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (“refouler”) etmeyecektir.”

2. “Bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkum olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez.” (BMMYK Türkiye Temsilciliği 11-12).

Ulusal ve Uluslararası alanlarda mülteciye yönelik yapılan tanımlardan genel bir değerlendirme yapıldığında açıklamalarda özellikle üzerinde durulan nokta mültecilerin yaşadıkları bölgeleri ya da ülkelerini zorunlu nedenlerden dolayı terk ettikleridir. Bu zorunlu nedenler yapılan sözleşme ve bildirimlerde ilaveler yapılarak açıklanmıştır. Türk mevzuatında ise mülteci kavramı ile ilgili “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle...” şeklinde ibaresine yer verilmesi Türkiye’de bulunan Suriyeli, Afgan ya da Avrupa devletleri dışından gelenlerin mülteci olarak kabul edilemeyeceğini göstermektedir.

4.1.2.3. Sığınma Hakkı, Sığınmacı (Şartlı Mülteci)

Sığınma durumu genel olarak bakıldığında yalnızca günümüzde yaşanan gelişmeler sonrası var olan bir durum değildir. Köken itibariyle eski dönemlerden bu yana varlığını sürdürmektedir. Tarihte boy ya da kabileler buldukları bölgede yaşanan baskı, zulüm ya da coğrafi etmenlerden dolayı yer değiştirerek başka bölgelere ya da topluluklara sığınmak zorunda kalmışlardır. Özellikle savaş gibi insanın yaşamını tehdit eden olayların varlığı durumunda ise kutsal mekânlar halk için bir sığınma yeri olarak kullanılmıştır. Devletlerin biçimlenip kurumsallaşmasıyla birlikte sığınma hakkı, yapılaşan devletlerin iç hukukunda yer almaya başlamıştır. Sığınma hakkı, (sığınmacı tanımı yapılmaksızın) mültecilik hakkından daha önce 10 Aralık 1948’de yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde yer almıştır (Savar & Kedikli, 2019, s. 1121).

Beyannamenin 14. maddesi, 1. fıkrasında sığınma hakkı: “Herkesin zulüm karşısında başka ülkelere sığınma ve bu ülkelere sığınmacı işlemi görme hakkı vardır.” ibaresiyle belirtilmiştir. Bu haktan yararlanabilmek için aynı maddenin 2. fıkrasında bir takım istisnai durumlar belirtilmiştir. Buna göre ilgili fıkrada; “Bu hak, gerçekten siyasal nitelik taşımayan adi bir suçla ilgili veya Birleşmiş Milletler ilke ve amaçlarına aykırı eylemlere dayanan kovuşturmalar halinde ileri süremez.” şeklinde açıklanmıştır (Aybay, 2006, s. 16). Göç Terimleri Sözlüğünde ise sığınma hakkının iki anlam içerebileceğine dikkat çekilerek şöyle açıklamıştır: “Sığınma verme hakkı (Devletler topraklarında bulunan kişilere kendi takdirine göre sığınma hakkı verebilir) ve sığınma

hakkı kazanma sığınma talep edilen Devlet veya takipçi Devletten bu hakkın kazanılmasıdır.” (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 73).

Sığınmacı kavramı ise, mülteci statüsü almak için başvuruda bulunan fakat başvurusu henüz karara bağlanmamış olan şahıslar için kullanılmaktadır. Göç Terimleri Sözlüğünde sığınmacı kavramı: “Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi.” olarak tanımlanmıştır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 74). Ayrıca henüz başvuru yapmayan kişiler içinde, sığınmacı kavramı kullanılmaktadır (Kıratlı, 2011, s. 16).

Türk mevzuatında yer verilen sığınmacı kavramına bakılacak olduğunda 1994 yılında yayımlanan “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” ile sığınmacı kavramı açıklanmıştır. Buna göre ilgili yönetmeliğin birinci bölüm, 3. maddesinde sığınmacı kavramı:

“İrki, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancı” olarak tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 1994, s. 7).

Mülteci kısmında da belirtildiği gibi Türk mevzuatında 2013 yılında yapılan yeni düzenlemelerle birlikte Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kabul edilmiştir. 1994 yönetmeliğinde yer alan ve uluslararası hukukta tanımlanan ‘sığınmacı’ kavramı YUKK ile değiştirilerek ‘şartlı mülteci’ şeklinde yeniden tanımlanmıştır. İlgili kanunun 62. maddesinde sığınmacı kavramının yerini alan ‘şartlı mülteci’ kavramı:

“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından

haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.” şeklinde açıklanmıştır (Resmî Gazete, 2013, s. 46-47).

YUKK’ta belirtilen tanımdan yola çıkarak Avrupa ülkeleri dışından gelen ve korunma talebinde bulunan yabancılar şartlı mülteci (sığınmacı) olarak tanımlanmıştır.

Sığınmacıların temel haklardan yararlanmaları ve insanca yaşamlarını sürdürebilmeleri için asgari düzeyde olanakların sağlanması gerekmektedir. Sığınmacı statüsü geçici bir durumdur. Kişinin başvuruları olumlu değerlendirildiğinde mülteci olarak kabul edilmektedir (Efe & Ulusoy, 2013, s. 19-20). Ancak sığınmacıların yapmış oldukları başvurular değerlendirilip olumsuz bir karar çıkması durumunda ülkeyi terk etmeleri gerekmektedir. Ülkede kalma izni uygun bulunmayan kişiler kanuna aykırı durumda bulunan bir yabancı gibi sınır dışı edilebilmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013, s. 7).

4.1.2.4. Göçmen, Mülteci, Sığınmacı Kavramlarının Genel Açından Değerlendirilmesi

Dünyada birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de çevre ülkelerde yaşanan çatışma, iç karışıklık, savaş, doğal afetler vb. olaylar neticesinde meydana gelen göç hareketlerinden etkilenmektedir. Türkiye hem mevcut jeolojik konumu gereği hem de siyasi olarak alınan kararlar ve uygulamalar neticesinde Afganistan, Suriye, Pakistan, Filistin, Bangladeş, Türkmenistan, Özbekistan, Fas, Yemen, İran, Irak gibi ülkelere gelen göç olgusuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu ülkelere gelen göçmenlerin bir kısmı Türkiye’yi hedef ülke olarak görürken bir kısmı ise ABD, Kanada, Avrupa gibi ülkelere gidebilmek için transit ülke yani geçiş ülkesi olarak kullanılmaktadır. Özellikle yasal olmayan düzensiz göçmenlerin ülkeye girişleri hem siyasi kanatta hem halk arasında tartışmalara konu olmakta bu durum aynı zamanda ülkenin gündemini oluşturmaktadır.

Göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramları ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca mevzuat, sözleşme ya da bildirimlerde yasal çerçevelerde tanımlanmış ve açıklanmıştır. Türk mevzuatında yukarıda da açıklandığı gibi kimlerin göçmen, mülteci ya da sığınmacı (şartlı mülteci) olarak kabul edileceği belirtilmiştir.

Göçmen, mülteci ve sığınmacı (şartlı mülteci) kavramları tek tek açıklandığında birbirlerinden farklı anlamlar taşıdıkları ve birbirlerinin yerine kullanılmayacak kavramlar olduğu belirgin ve net bir şekilde ortadadır. Ancak yazılı ve görsel basınında ve özellikle halk arasında kavramların eşanlamlı bir şekilde kullanılması bir takım anlam karmaşasının ve karışıklığın yaşanmasına neden olabilmektedir (Savar & Kedikli, 2019, s. 1124).

Bu bağlamda yer verilen tanımlar ve açıklamalar çerçevesinde birbirlerinden farklı anlamlar içeren göçmen, mülteci ve sığınmacı (şartlı mülteci) kavramlarını maddeler halinde genel olarak kısaca açıklamak mümkündür.

Göçmen:

- Göç eden kişidir.
- Göçe kendi özgür iradesi ve isteğiyle çıkar.
- Herhangi bir zorlayıcı durum, dış baskı, zulüm görme yoktur.
- Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaya devam eder.
- İstedikleri zaman ülkelerine geri dönebilirler.
- Türk mevzuatında kimlerin göçmen olarak kabul edileceği “Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olmak...” ibaresine yer verilerek açıklanmıştır.

Mülteci:

- Yaşamlarını sürdürebilmek için ‘zorunlu’ olarak yer değiştiren kişidir.

- Var olan zorunlu sebepler sonucunda göç rıza dışı gerçekleşir.
- Bir zorlayıcı durum, zulüm görme vardır.
- Hukuki bir statüdür.
- Uluslararası koruma sağlamaktadır.
- Türk mevzuatında kimlerin mülteci olarak kabul edileceği “Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle... kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir” ibaresine yer verilerek coğrafi sınırlama yapılmıştır.

Sığınmacı (Şartlı Mülteci):

- Bulunduğu ülkede bir zorlayıcı durum, zulüm görme vardır.
- Herhangi bir ülkeye mültecilik başvurusunda bulunan ya da henüz başvuruda bulunmayan kişidir.
- Başvurusu değerlendirme aşamasında olup resmi olarak henüz mülteci statüsü verilmemiştir.
- Karar olumlu olup mülteci statüsü verilebilir ya da olumsuz olup ülkeyi terk etmeleri istenebilir.
- Türk mevzuatında kimlerin sığınmacı (şartlı mülteci) olarak kabul edileceği “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle... kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir” ibaresine yer verilerek açıklanmıştır.

5. GÜNDEM BELİRLEME VE ÇERÇEVELEME KURAMI

5.1. Gündem Belirleme Kuramı

Medyanın en önemli işlevi yerel, ulusal ve uluslararası alanlarda yaşanan olay ya da durumlar hakkında alıcılara yani okuyucu, dinleyici ve izleyici kitlesine bilgi vermektir. Alıcılar dünyada yaşanan gelişmeleri, medya araçlarının aktardığı bilgilerle edinmekte ve medyanın belirlediği gündem ile olayların önemlilik derecelerini öğrenmektedir. Kitle iletişim araçlarının kurumsal özellikleri ya da yayın politikalarına bağlı olarak toplumda meydana gelen bazı olay ya da durumlar daha fazla ön plana çıkartılırken bazıları ise geri planda bırakılabilmekte ya da görmezden gelinmektedir. Bu bağlamda medya araçlarının önem verdiği konular daha fazla gündemde yer alırken az ilgi gösterdiği ya da görmezden geldiği konular önemlilik değerini kaybedecek ve gündemde yer alamayacaktır. Yani medya toplumdaki bireylerin hangi konu hakkında düşünmesi ve konuşması gerektiğini oluşturulan gündemle belirlemektedir. Bu durumda medya araçları kendi tercihleri doğrultusunda bazı konulara daha fazla yer vererek kamuoyunun gündemini belirlemektedir. Aynı zamanda belirlenen gündemle medya araçları alıcıların düşüncelerini etkilemesinde de etkin rol oynamaktadır (Yaylagül, 2013, s. 78).

Gündem belirleme kuramının önemli isimleri arasında yer alan Maxwell E. McCombs ve Donald L. Shaw, medya araçlarının gündem belirleme işlevini şu şekilde açıklamışlardır:

"Gazete editörleri ve radyo-televizyon yayıncılarının gündelik işlerinde haberleri seçerken ve yayınlarken bizlerin sosyal gerçekliğimizi şekillendirmede önemli bir rol oynadıklarına ilişkin olarak bugüne kadar önemli miktarda veri elde edildi... Kitle iletişimlerinin gündem belirleme işlevi, kitle iletişim araçlarının bu etkisinin - bireylerin düşüncelerini biçimlendirmek için onların algısal tahayyülünü etkileme yeteneği-nitelendirici ismi oldu. Kitle iletişimlerinin belki de en önemli etkisi bu araçların dünyamızı bizim için düşünsel olarak düzenlenmesi ve organize etmesidir. Özetle, kitle iletişim araçları ne düşüneceğimizi söylemekte başarılı olmayabilir, fakat ne hakkında düşüneceğimizi söylemekte çok başarılıdır." (Atabek, 1998, s. 157).

Medya kurumları, haberlerin önemlilik derecesini; gazetenin manşeti, sürmanşeti ya da birinci sayfasının herhangi bir konumunda ya da televizyondaki haber bültenlerinde ilk sırada ve zamansal olarak daha fazla süreyle yer vererek vurgulayabilmektedir.

Gündem belirleme kuramının bu nokta da temel hipotezi, medya araçlarının kendi tercihleri (ya da çıkarları) doğrultusunda haberleri önemlilik sırasına göre konumlandığı ve bu sıralamanın zamanla alıcılar tarafından da önemli olarak algılanmasına neden olduğudur (Atabek, 1998, s. 157). Bu bağlamda McCombs ve Shaw tarafından 1968 yılında ABD'deki başkanlık seçimlerinde medyanın kararsız olan seçmenler üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada gündem belirlemenin kararsız olan seçmenler üzerinde nasıl bir etkisinin olduğu ortaya çıkartılmıştır. Elde edilen bulgularda, medyanın önemli olarak sunduğu haberler, kararsız olan seçmenler için de önemli haber olarak kabul edildiği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Böylece alıcıların düşünsel yapılarının, medyanın belirlediği gündemle etkilenebileceği hatta yönlendirilebileceği sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Yaylagül, 2013, s. 79). Aynı zamanda bu çalışmada "gündem belirleme" kavramı tanınmış ve "kitle medyasının bir işlevi" olarak bahsedilmiştir (Yüksel, 2007, s. 577).

Gündem belirlemeye yönelik bilimsel çalışmalar 1970'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Ancak fikir olarak temelinin ise önceki yıllarda yapılan araştırmalara dayandırmak mümkündür. Bu kapsamda Walter Lippmann 1922'de yazdığı "Kamuoyu" adlı eserinde gündem belirleme kuramına yönelik birtakım söylemlere yer vermiştir. Lippmann, bireylerin yaşadığı çevresiyle ilgili bildikleri şeylerin doğrudan deneyimleyerek değil dolaylı yollardan (misal medya araçları aracılığıyla) edindiğini fakat "bir görüntüden ibaret olduğunu bildiğimiz her şeye sanki gerçek çevrenin kendisiymiş gibi davrandığımızı" dikkat çekmiştir. Bu bağlamda Lippmann, bireylerin kurgusal olaylara da gerçek olaylar gibi tepki verdiğini ifade etmiştir (Atabek, 1998, s. 159-160). Lippmann, o dönemin yaygın iletişim aracı olan gazetelere atıf yaparak haberlerin kurgusal yapılar içerdiğini alıcıların hiç tanımadığı bir çevreye ait dolaylı bilgiyi o çevrenin doğrudan bilgisiyymiş gibi gösteren bir resim sunduğunu ifade etmiştir (Alhan, 2017, s. 5).

Yine gündem belirme fikrinin temelinin oluşturulan isimler arasında yer alan Norton Long 1958 yılında "Çevreyle İlişkilerde Yerel Halk" adlı makalesinde medya araçlarının bir işlevi olarak gündem belirlemeyi şu şekilde işaret etmiştir: "Bir anlamda gazete, gündem sınırlarını oluşturmada birincil harekete geçiricidir. Gazete insanların çoğunun ne hakkında konuşacağına, çoğunluğun gerçekleri ne olarak düşüneceğine ve

pek çok insanın sorunlarla mücadele etmede hangi yolu kabul edeceğine karar vermede en büyük paya sahiptir." (Atabek, 1998, s. 160-161).

Gündem belirlemeyle anlatılmak istenen şey, medya araçlarının kişiler üzerindeki var olan etkisidir. Öncelikle “etki” kavramından bahsetmek gerekirse Erkan Yüksel, “Kamuoyu Oluşturma’ ve ‘Gündem Belirleme’ Kavramları Nerede Kesişmekte, Nerede Ayrılmaktadır?” adlı makalesinde iletişim etkisini: "Herhangi bir şey hakkında bir şeyler duymuş olmak ya da o şeyden haberdar olmak." şeklinde tanımlamıştır. Medyanın alıcılar üzerindeki etki gücü zaman içerisinde ortaya çıkmış ve alıcılar üzerindeki etkisine yönelik birtakım düzeylerden bahsedilmiştir. Bunlardan ilki "farkında olma/farkına varma-vardırma", ikinci düzey "bilgi edinme", üçüncü düzey "tutum geliştirme", dördüncü düzey ise "davranış değişikliği"dir. Aynı zamanda bu düzeyler literatürde üç farklı kategori şeklinde "bilişsel", "duygusal" ve "davranışsal" olarak da açıklanabilmektedir. Bu kapsamda iletişimin farklı düzeylerde bahsedilen etkileri arasında gündem belirlemenin hangi düzeyle açıklanacağı soruna McCombs ve Shaw, "bilişsel düzey" şeklinde özetleyerek belirtmişlerdir (Yüksel, 2007, s. 577-578).

Gündem belirleme kuramının temel hipotezlerinden biri de; medyanın, alıcılar üzerinde “hangi” konularla “ne derece” ilgileneceklerini belirlemesidir. Bu hipotez medyanın alıcılar üzerindeki yönlendirme işlevine atıf yapmaktadır. Böylece medya araçlarının önem ve önceliğinde olan bir konu kitlelerinde önem ve önceliği haline gelmesinde etkili olmaktadır. Ayrıca gündem belirlemenin temelini oluşturan konular arasında ise özellikle seçimler ve siyasi olaylar, sosyal ve ekonomik yapıyı ilgilendiren olaylar vb. yer almaktadır (Yaylagül, 2013, s. 80).

Gündem belirleme kuramını gazeteler üzerinden kısaca değerlendirmek gerekirse medyanın en önemli gücü alıcıların bir konu ya da olay hakkında düşüncelerini etkilemek hatta yönlendirmektir. Genel olarak medyanın temel işlevinin kitlelere bilgi vermek olduğu vurgulansa da medyanın tam tarafsızlığından bahsetmek mümkün değildir. Özellikle belli bir yayın politikasına bağlı olan kurumlar haberleri genel olarak kendi tercihleri doğrultusunda önemlilik değerine göre sıralayarak sunmakta ve kamuoyunun gündemini oluşturmaktadır. Gazeteler belirli bir konuya dikkat çekmek

ve o konunun önemini vurgulamak için haberi gazetenin ilk sayfasında (manşet, sürmanşet, birinci sayfa ve devamı), yine sayfada belirli bir satır ve sütun sayısına göre, kalın puntolar ve görsel materyallerle yer vererek haberin önemli olduğu konusunda alıcıları ikna edebilmektedir. Medyanın seçmiş olduğu konularla oluşturulan gündem, alıcıların o konu hakkında düşünmesini, konuşmasını ve konunun daha da fazla yaygınlık kazanmasını sağlarken medyanın göz ardı ettiği konular ise (içerisinde toplumu doğrudan ilgilendiren konular olsa da) gündemin dışında kalacaktır.

5.2. Çerçeveleme Kuramı

5.2.1. Çerçeve ve Çerçeveleme Kavramı

Çerçeveler, var olan olay ya da durumların algılanmasında, teşhis edilmesinde ve adlandırılmasında bireylere yardımcı olan araçlardır. Bu bilgiden hareketle çerçeveleme ise olayları sınıflandırarak yorumlanmasına ve bu olayların daha kısa süre içerisinde anlaşılmasına olanak sağlamaktadır (Atabek & Uztuğ, 1998, s. 99). Toplumsal gerçekliğin inşasında önemli bir rol oynayan çerçeveleme aynı zamanda iletilen ya da oluşturulan mesajlarla kişilerin bakış açılarını biçimlendirmektedir.

Çerçevenin, Türk Dil Kurumu'ndaki tanımına bakıldığında; birinci anlamda 'resim, yazı, ayna vb.ni süslemek veya bir yere asılabilecek duruma getirmek için bunlara geçirilen kenarlık' ikinci anlamda 'kapı, pencere ile bunların cam veya tablalarının yerleştirilmiş olduğu kenarlık' ve üçüncü anlamda ise 'bir konunun, bir düşünce alanının sınırları veya bu sınırlar içindeki alan' olarak tanımlanmıştır (Sözlük, Türk Dil Kurumu). Türk Dil Kurumu'nda çerçeve, bir şeyin kenarları, var olan alanın sınırları, belirlenen sınır içindeki alan şeklinde anlamlarda açıklanmıştır.

Çerçeveler bireylerin gündelik yaşam içerisinde bir olay ya da durumu anlamlandırırken kullandığı ve belli bir sınırı olan yapılardan oluşmaktadır. Çerçeveleme yöntemine göre var olan bir mesele bireyler tarafından farklı bakış açılarıyla değerlendirilerek yorumlanabilmektedir (Alhan, 2017, s. 26).

Reese, çerçeveleri bir düzenleyici ilke olarak tanımlamıştır. Ona göre çerçeveler, bireyler arasında paylaşılan, zaman içerisinde süreklilik oluşturan, gündelik hayatı karmaşıklıktan uzak, düzenli ve anlamlı bir yapı haline getirebilmek için sembollerle çalışan düzenleyici ilkeler olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda Reese, çerçevelerin; habercilik, kamu, siyaset gibi çok sayıda farklı alanlarda da kullanıldığını belirtmiştir (Güran & Özarslan, 2015, s. 37).

Çerçeveleme ile ilgili benzer özelliklerde çok sayıda tanım bulunmaktadır. Medya alanında çerçeveleme, ileticilerin bir konu ile ilgili alıcılara vermek istediği mesajda; ikna edici, bağlamsal ifade vurgusudur. Çerçeveleme yöntemi aynı zamanda ileticilerin bir olayı araştırıp değerlendirme aşamasında konunun belirlenen belli bir kısmını ön plana çıkartırken kalan diğer kısımlarının değerlendirilmediği süreçtir. Özellikle belli bir yayın politikasına sahip olan medya kurumları haberi oluştururken çerçeveleme yöntemine başvurumaktadırlar. Belirtilen bu durumun en iyi örneği ise gündemde yer alan bir konunun medya kurumlarınca farklı açılardan ele alınarak yani farklı çerçeveler oluşturularak alıcılara sunulmasıdır.

İletişim alanında yapılan çalışmalar, medya kurumlarının haber üretim sürecinde içeriğin yeniden inşa edildiğine/yorumlandığına yönelik bir sonuca ulaşmıştır. Haber; ileticilerin var olan bir gerçekliği metin haline getirirken kendi görüşleri, normları ve kurumun yapısal özelliği çerçevesinde tasarlanarak yeniden inşa edilen bir üründür (Güran & Özarslan, 2013, s. 300). Bu kapsamda Tuchman haberin bir çerçeve olduğunu ifade etmiş ve çerçevelerin medya kurumlarında nasıl oluşturulduğu üzerine yoğunlaşmıştır. Ona göre haberlerin üretim sürecinde medya kuruluşlarının kararlarını etkileyen bazı unsurlar bulunmaktadır. Haberinin oluşumunda etkili olan bu unsurlar medya kurumlarının kaygıları ve ilgileridir. Bu kaygıyı ve ilgiyi ise günlük yaşamda gerçekleşen faaliyetlerin belirlediğini ifade etmiştir. Tuchman, haberi gündelik yaşamı yani gerçekliği inşa eden toplumsal bir kurum olarak değerlendirmektedir (Dursun, 2004, s. 40).

5.2.2. Çerçevelemenin Tarihçesi

Medya alanında çerçeveleme, özellikle 1980’li yıllarda önemli bir kavram olduğu anlaşılarak bu alandaki yapılan çalışmalarda kullanılmaya başlanmıştır (Durur, 2011,

s. 22). Çerçeveleme yöntemini iletişim araştırmalarında kullanan isimler arasında; Entman (1993), Pan ve Kosicki (1993), 1978’de Tuchman (1978), Gitlin (1980) ve Scheufele (1999) bulunmaktadır. Çerçeveleme yöntemi, iletişim araştırmalarında olduğu gibi farklı alanlardaki çalışmalarda da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu çalışma alanları ve alanı temsil eden kişiler arasında; antropoloji ve psikoloji alanında Bateson (1972), Tversky ve Kahneman (1981); sosyoloji alanında Erving Goffman (1974), söylem analizi ve dilbilim alanında Tannen (1993) ve Van Dijk (1977); siyaset bilimi alanında ise Schön ve Rein (1994), Triandafyllidou ve Fotiou (1998) yer almaktadır (Güran & Özarslan, 2015, s. 37).

Bateson, antropoloji alanında çerçeveleme kavramı hakkında ilk bahsedenlerden biridir. Bateson’a göre aktarılan olaylar çerçevesine alınmış resimlere benzetilmiştir. Bateson’un benzetmesinden yola çıkarak anlatılmak istenen durum resmi meydana getiren çerçevenin içinde kalan kısımlar yani aktarılmak istenen olay ya da durumun önemli ve gerekli kısımlarını oluştururken çevrenin dışında kalan kısımlar önemsiz ve gereksiz olarak görülmüştür. Bu durum medya kurumları açısından değerlendirildiğinde ise kitle iletişim araçları ile aktarılan siyasi, politik, ekonomik, eğitim sağlık, spor vb. konulu haberlerin içeriğinde oluşturulan çerçeveler toplumun olaylara karşı bakış açısını etkileyebilmektedir (Sarıkaya, 2020, s. 405-406).

Çerçeveleme kavramını sosyoloji alanında kullanan Amerikalı sosyolog Erving Goffman’dır. Goffman çerçeveyi, insanların içinde yaşadığı toplumsal alanda meydana gelen olayları, “belirleme, anlama, tanımlama ve etiketlemesine’ yardım eden ‘bir yorum kalıbı’ şeklinde ifade etmiştir (Özarslan, 2007, s. 8). Ayrıca Goffman, bireylerin içinde bulunduğu dünyada yaşanan gelişmeleri, anlayabilmeleri için çerçevelerin gerekli olduğunu ve kültürle ilişkili olan bu kavramın bireylerin yaşamında var olan karmaşıklığın daha düzenli bir hale getirilmesini sağladığını belirtmiştir (Alhan, 2017, s. 25) .

Yine çerçeveleme kuramı üzerinde çalışmalarda bulunan sosyolog Todd Gitlin ise var olan ideolojik düşüncelerin bir toplumda oluşmasında ve gelişmesinde medyanın önemli bir rolü olduğunu belirtmiştir. Gitlin, araştırmalarında medyanın belirli ideolojileri nasıl çerçeveler kullanarak sunduğunu incelemiştir. Bu kapsamda haber

içeriğine etki eden faktörleri, haberde kullanılan kaynakları inceleyerek haberlerin nasıl oluşturulduğuna yönelik saptamalarda bulunmaya çalışmıştır. Todd Gitlin'e göre haber çerçeveleri, baskın olan ideolojinin sürekliliğini ve meşruluğunu sağlamada etkili olan bir yöntemdir. Tuchman, çerçevelerin belli bir amaca hizmet etme doğrultusunda oluşturulduğunu belirterek haberlerde kullanılan çerçevelerle, süregelen yani var olan durumun daha fazla meşruluk kazanmasına neden olduğunu ifade etmiştir (Sarıkaya, 2020, s. 406).

Çerçevelemeyi bütünlük bir süreç modeli olarak inceleyen Claes H. de Vreese, kamuoyunun şekillenmesinde en etkili yolun, medyanın yaşanan olayları ve meseleleri belirli açılardan çerçeveleyerek sunması olduğunu ifade etmiştir. Ona göre çerçeveleme, bir sorunu sunan ve tanımlayan iletişim kaynağını içermektedir (Vreese, 2005, s. 51).

Çerçeve Kurma		Çerçeve Belirleme
<p>Haber Merkezinde Çerçeveleme</p> <p>-İç Faktörler (editorial politikalar, haber değerleri)</p> <p>-Dış Faktörler</p>	<p>Haberdeki Çerçeveler</p> <p>-Konuya Özgü Çerçeveler</p> <p>-Genel Çerçeveler</p>	<p>Çerçeveleme Etkileri</p> <p>-Bilgi İşleme Etkileri</p> <p>-Tutumsal Etkiler</p> <p>-Davranışsal Etkiler</p>

Şekil 5.1 Çerçevelemenin bütünlük bir süreç modeli (Vreese, 2005, s.52)

Claes H. De Vreese, çerçevelemeyi, çerçeve kurma ve çerçeve belirleme şeklinde iki bölüme ayırmıştır. Çerçeve kurma kısmında çerçevelerin nasıl ortaya çıktığı, basın mensuplarının haberleri çerçeveleyenken bağlı kaldıkları faktörler açıklanmıştır. Çerçeve belirleme kısmı ise haberde konu ya da olayın çerçevenmesinin bireylerin belleklerinde önceden var olan bilgi ve eğilimleri arasındaki etkileşime gönderme yapma sürecidir. Yani alıcıların fikir ve görüşlerini olumlu, olumsuz ya da nötr olarak harekete geçirecek olan bu kısımda, herhangi bir konu ya da genel olarak haber metni

içinde oluşturulacak çerçevelerin belirlenmesidir. Modelin son kısmında ise oluşturulan çerçevelerin bireylerin davranış ve tutumları üzerindeki etkisine yer verilmiştir.

5.2.3. Çerçeve Kurma

Çerçeve kurma, çerçeveleme sürecinin ilk adımı olarak görülmektedir. Medya çalışanları tarafından haber metinlerinde kullanılacak çerçevelerin ortaya çıkış sürecini ele alan aşamadır yani haberin oluşum süreci ile doğrudan ilgilidir. Çerçeve kurma, medyanın hangi yapısal özellikleri ya da gazetecinin hangi kişisel özellikleri ve eğilimlerinin haber metninin çerçevenmesinde etkili olup olmadığı soruları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmalar sonucunda birtakım etki kaynakları ileri sürülmüştür. Haberin çerçevenmesini etkileyen ilk unsur habercidir. Habercilerin mesleki normları, düşünce ve tutumları haber çerçevesine yansımaktadır. İkinci unsur, yazılı ve görsel basın araçlarının siyasal yönelimi doğrultusunda çerçevenin belirlenmesidir. Üçüncü unsur ise, dışsal kaynaklardır. Dışsal etki kaynakları olarak nitelenen bu kaynaklar içerisinde; çıkar grupları, seçkinler, yetkililer ve siyasal aktörler yer almaktadır (Scheufele, Donsbach, Çebi'den akt. Özarslan, 2007, s. 82-83).

5.2.4. Çerçeve Belirleme

Çerçeve belirleme, haber çerçeveleri ile kişilerin var olan bilgi ve temayülleri arasındaki etkileşime gönderme yapılmasıdır. Bu bağlamda çerçeve belirleme, izleyici/okuyuculara haber çerçevelerinin iletilmesidir. Vreese'nin çerçevenin bütünleşik bir süreç modelinde belirttiği gibi konuya özgü çerçeveler bu aşamaya dahil edilmektedir. Haberdeki çerçeve, konu ya da olayı anlama, yorum yapma ve değerlendirme işlevine sahiptir. Çerçeve belirleme aşaması, medya kurumlarının alıcıya aktardığı çerçevelerle konunun anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Vreese, çerçeveleme sonuçlarının iki düzeyde olabileceğini belirtmiştir. Bunlar; bireysel düzeyde sonuçlar ve toplumsal düzeydeki sonuçlardır. Bireysel düzeyde sonuçlar, bir konu ya da olay hakkında, kişilerin bazı çerçevelere maruz kalarak konu ya da olaya karşı eğilimlerinin değişebileceğini içermektedir. Toplumsal düzeydeki sonuçlar ise; oluşturulan çerçeveler “siyasal toplumsallaşma, karar verme ve toplu eylemler” gibi

sosyal düzeyde oluşan süreçlerin biçimlenmesinde etkili olabilmektedir (Scheufele, Vreese'dan akt. Karabıyık, 2016, s. 29).

5.2.5. Haber Çerçeveleri ve Bu Alanda Yapılan Örnek Çalışmalar

Genel açıdan değerlendirildiğinde haber çerçevesi, gündelik hayatta var olan olay, durum ya da meseleyle ilgili haberlerin karmaşıklığından uzak anlamlı bir hale getirmek için kullanılmaktadır. Böylece kullanılan çerçeve ile oluşturulan haberler sunulurken aktarılmak istenen bilgilerin hangi kısımların haberin içeriğinde kalacağı hangi kısımların dışarıda bırakılacağı belirlenir (Atabek & Uztuğ, 1998, s. 100).

Çerçevelemenin temel amacı özellikle medya açısından değerlendirildiğinde yaşanan olay ya da durum hakkında belirlenen bir konu tasvir edilirken kurumların ideolojik yapılarına ya da tercihlerine bağlı olarak diğer konulara oranla seçilen konunun daha fazla ön planda olması ve çekici hale getirilerek görünür kılınmasıdır. Yani çerçeveleme yönteminde, alıcının konuya yaklaşımını, tutumunu, düşüncesini yönlendirecek birtakım ifadeler yer verilmesidir. Bu bağlamda çerçeveleme, bilgi aktarımı yoluyla bireylerin belleklerini etkileme işlevine sahiptir (Entman'dan akt. Kılıç, 2007, s. 70).

Çerçeveleme kavramını iletişim araştırmalarında sıklıkla kullanan Entman'ın tanımlamasına göre;

“Çerçeveleme esasen seçim ve dikkat çekmeyi içerir. Algılanan bir gerçekliğin bazı yönlerini seçip onları bir iletişim metninde daha önemli hale getirerek belli bir sorun tanımını, neden sonuç yorumunu, ahlaki yargıyı ve/veya çözüm önerisini destekleyecek biçimde kullanmaktır.” (Entman, 1993, s. 52).

Entman'ın bu tanımından yola çıkarak çerçevelemeyi meydana getiren temel kavramların ‘seçim’ ve ‘dikkat çekme’ olduğu ortaya çıkmaktadır. “Seçim” konunun belirlenmesinde ve haber metin içeriğinin oluşturulmasında iletici tarafından gerçekleştirildiği işlevdir. “Dikkat çekme” ise seçilen içerikler ile haberi alıcıda daha görünür kılma ve haber metni ile alıcı arasında oluşan etkileşimi belirtmektedir. Yani haber metninde seçilen kilit kelimeler, sözcük grupları, şemalar, metaforlar ve görsellerin kullanılmasıyla haberde verilen mesaj daha çok görünür kılınmakta ve haber metni alıcı tarafından daha “dikkat çekici” bir hal almaktadır (Entman'dan akt.

Seyidov, 2014, s. 62). Bu durum ise farklı yayın politikalarına sahip olan gazetelerin haberi bir bütün içinde oluştururken ana başlıkta, üst ve alt başlıkta, spotta, ara başlıklarda, paragraflarda, fotoğraf altı yazılarda kullanılan ifadelerin ve görsel olarak tercih edilen materyallerin bilerek seçilmesi alıcıların görüş ve düşüncelerine yönelik birtakım yönlendirmelerin var olduğunu göstermektedir (Entman'dan akt. Kılıç, 2007, s. 70).

İletişim araştırmaları alanında çerçeve ve çerçeveleme kavramları ile ilgili yapılan açıklamalar benzerlik göstermektedir. Gamson ve Modigliani, çerçevelemeyi bir konu hakkındaki meselenin baskın olan bir kısmını öne çıkaran, gerçek düzenleyici düşünce ya da olay örgüsü şeklinde tanımlamışlardır. Nelson ve arkadaşları çerçevelemeyi, var olan bir konu ya da olayın medya kaynaklarınca inşa edilen bir süreç olduğu belirtilmiştir. Tankard ve arkadaşları ise haber çerçevesini; seçme, öne çıkarma, ayrıntılandırma yoluyla konuyu belirleyen ve haber içeriği için asıl düzenleyici bir fikir olduğunu ifade etmişlerdir (Karabıyık, 2016, s. 21).

Yine Nelson (akt. Erken, 2015, s. 35), haber çerçevelerini açıklarken; medyanın yaşanan siyasal, ekonomik, sosyal olayları özgül bir şekilde çerçeveleyerek, olayın asıl nedenlerini, meselenin olası sonucunu ve meselenin çözümü için önerilen ölçütlerin tespit edilmesini sağladığını ifade etmiştir. Callaghan ve Frauke (akt. Erken, 2015), editör ve gazetecilerin, alıcılara aktarılacak istenen konu ya da olayın haber metinlerinde anlam haritası ya da bir tür şablon oluşturduklarını ve bu çerçevelerin izleyici/okuyucuların bir konu ya da olay hakkındaki düşüncelerini etkilediğini belirtmişlerdir.

Amerikan sosyolog Todd Gitlin ise medya çerçevelerini; habercilerin rutin olarak söylemi düzenlemede kullandıkları seçme, yorumlama, sunum, vurgu ve dışlama kalıpları” olarak açıklamıştır. Yani medya çalışanlarının bir olay ile ilgili alıcılara aktarmak istediği ikna edici, etkileyici söylem vurgusudur (Gitlin'den akt. Özarslan & Güran, 2015, s. 37). Gitlin, iletişim çalışmaları alanına ‘çerçeveleme’ kavramını, 1960’larda meydana gelen öğrenci hareketlerinin CBS televizyonunda nasıl sunulduğunu inceleyerek dahil etmiştir. Gitlin yaptığı araştırmada haberleri hazırlayan medya çalışanlarının bir konuyu kitlelere sunarken farklı açılardan birçok çerçeveleme

stratejileri geliştirdiklerini ortaya çıkarmıştır. Gitlin'e göre medya araçları, bir konuyu ele alırken haber içeriğinde meselenin tamamı aktarabileceğini, mesele ile ilgili farklı görüşleri eleştirebileceğini, siyasilerin meseleye yaklaşım tarzları üzerinde durabileceğini ya da konuyu önemsizleştirebileceğini, tahrik edici unsurlara ve kutuplaşma yaratabilecek içeriklere yer verebileceğini tespit etmiştir. Bu bağlamda 'haber üretim süreci' ve 'haberlerin sunuluşu' haber çerçevelerinin araştırılmasında önemli rol oynayan iki temel unsur olarak görülmektedir (Gitlin'den akt. Atabek & Uztuğ, 1998, s. 100).

Televizyon haberlerinin sorunları sunuş biçimleri üzerine çalışma yapan Shanto Iyengar, araştırma sonucunda kullanılan haber çerçevelerini ikiye ayırmaktadır. Bunlar; "olaya dayalı" (episodik) ve "konuya dayalı" (tematik) haber çerçeveleridir. Episodik haber çerçeveleri özel ve somut olaylara dayanır, belirli bir olayı kapsamaktadır. Episodik çerçevelere; evsiz bir insan, bir yerin saldırıya uğraması, bir cinayetin işlenmesi, işsiz bir kişi gibi durumlar örnek olarak verilebilir. Tematik haber çerçeveleri ise, toplumu ilgilendiren meseleleri daha genel açıdan ve soyut bir şekilde sunmaktadır. Tematik çerçevelere; terör ile ilgili haberler, ülkedeki cinayet haberleri, siyasal sorunlar örnek olarak verilebilir (Iyengar'den akt. Özarslan, 2007, s. 60).

Baldwin Van Gorp, yaptığı bir araştırmasında medyanın göç haberlerini sunarken nasıl bir çerçeve kullandığını tespit etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda araştırmasında birbirinden farklı düşünce yapılarına sahip sekiz gazete incelenmiştir. Genel olarak gazetelerin göçmenler ile ilgili yaptığı haberlerde iki çerçeve üzerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Haberlerde göçmenler "masum mağdurlar" ve "davetsiz misafirler" olarak konumlandırılmıştır. Ayrıca yapılan araştırmada seçilen gazetelerin haberlerini sunarken okuyucu kitlelerine ve kurumların kendi ideolojik düşünceleri eksenine bağlı çerçevelerin kullanıldığı tespit edilmiştir (Van Gorp'tan akt., Sarıkaya, 2020, s. 406-407).

Medya kurumlarının bir olay ya da konuyu sunarken nasıl çerçeveler oluşturduğunu araştıran bir diğer iletişimci Robert Entman'dır. Entman, 1 Eylül 1983'te Sovyetler Birliği hava sahası içinde Sovyetler tarafından düşürülen Güney Kore Havayollarına ait uçak ile 3 Temmuz 1988 tarihinde Basra Körfezi'nde İran Havayolları uçağının

ABD tarafından düşürülmesiyle ilgili haberleri incelemiştir. Araştırma sonunda ABD'nin düşürdüğü İran'a ait yolcu uçağı haberlerinin çerçevesinde “trajedi”, “hata” kavramları kullanılırken Güney Kore'ye ait yolcu uçağının Sovyetler tarafından düşürülmesi haberlerinde “saldırı”, “kasıtlı” kavramlarına yer verildiğı tespit edilmiştir. Ayrıca Entman'ın yapmış olduğı bu araştırmada yer aldığı gibi çerçeveler her zaman zıt görüşler içeren özel bir yorumlamada bulunması gerekli değıldir. Bu kapsamda Vreese ve Boomgarden'ın yaptıkları araştırmalar sonucunda çerçevelerin bazılarının olumlu, bazılarının olumsuz, bazılarının ise etkisiz yani nötr ifadeler içerebileceğini belirtmişlerdir (De Vreese, Boomgarden ve Entman'dan akt., Özarlan, 2007, s. 63).

Aynı zamanda Entman'a göre çerçevelerin işlevi şu şekildedir: Öncelikle ‘problem tanımlanır’, problemin ‘nedenleri saptanır’, ‘ahlaki yargılarda bulunur’ ve son olarak probleme ‘çözüm önerilir’. Entman dört çerçeveleme işlevinin her metinde bir arada bulunmasının koşullu bir durum olmadığını belirtmiştir (Özarlan, 2007, s. 30). Bu bağlamda Gamson, soğuk savaş döneminde ABD hükümetinin aldığı politik kararlarda halkın desteğini almak için haberlerde bazı çerçevelerin kullanıldığını ifade etmiştir. Gamson, bu araştırmada ülkede ve diğler ülkelerde yaşanan iç çatışmaların ve düzensizliklerin nedeni olarak “komünist isyancılar” kavramının kullanıldığını belirtmiştir. Devlete karşı düşman olarak gösterilen bu isyancıların “ateist olmaları” ahlaki bir eksiklik olarak izleyiciye/okuyucuya aktarılmıştır. Haber metinlerinde, meselenin çözüm yolu olarak ise ‘ABD hükümetinin aldığı politik kararların desteklenmesi’ olduğı belirtilmiştir (Gamson'dan akt. Kılıç, 2007, s. 72-73).

6. AFGAN GÖÇMENLER VE SİĞINMACILAR İLE İLGİLİ HABERLERİN TÜRK BASININDA SUNUMUNUN İNCELENMESİ

6.1. Araştırmanın Konusu

Yazılı ve görsel basınının en önemli işlevi; yerel, ulusal ve uluslararasıda yaşanan siyasal, sosyal, ekonomik, sağlık, magazinsel, spor vb. alanlardaki gelişmeleri alıcılara iletmesidir. İletici bu işlevi yerine getirirken öncelikle bireyleri, toplumu ya da kitleleri ilgilendiren, haber değeri unsurlarını içerisinde bulunduran olayları tespit etmeli ve belirlenen konu gazetecilik ilkeleri çerçevesinde haber metnine çevirerek alıcıya sunmalıdır.

Kitleler ve medya açısından, yerel ve ulusal ölçekte yaşanan, haber değeri olan olaylar kadar dünyada yaşanan gelişmeler de önemlilik taşımaktadır. Özellikle ülkemizi doğrudan ilgilendiren olayların yaşanması bu olayların etkileri ve sonuçları basının gündemini belirlemektedir. Haber değeri olan bu olaylar haftalarca, aylarca gündemde kalarak alıcıların düşüncelerini olumlu, olumsuz ya da nötr şekilde etkileyebilmektedir. Her ne kadar gazetecilik ilkelerine bağlı bir yayın politikasına sahip olunması gerektiği vurgulansa da gündemde yer alan bir olay, haber metni haline getirilirken kitle iletişim araçlarının kendi ideolojik yapıları doğrultusunda farklı açılardan ele alınarak alıcılara sunulabilmektedir.

Bu bağlamda son yıllarda Orta Doğu ülkelerinde yaşanan siyasi gelişmeler neticesinde Türkiye'ye doğru gerçekleşen göç olgusu karşısında medyada sığınmacı, mülteci, düzensiz göçmen konuları gündeme gelmiş aynı zamanda bu konular kamuoyunda da birçok tartışmaya neden olmuştur. Afganistan'da yaşanan gelişmeler neticesinde ABD'nin bölgeden çekilme kararını açıklaması ve Taliban'ın yönetimi yeniden ele geçirme sürecinde yaşanan karışıklıklar Türkiye'yi de etkisi altına alan yeni bir göç hareketine neden olmuştur. Bu durum yeni bir sığınmacı, mülteci, düzensiz göçmen konularını ortaya çıkarmış ve basının gündemini oluşturmuştur.

Özellikle Türkiye'nin sosyal, ekonomik, siyasal ve demografik yapılarını ilgilendiren bu göç hareketi çalışma konusunun şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu kapsamda Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin farklı yayın politikalarına sahip

olan Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinde nasıl sunulduğu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu başlık altında belirtilen durumlar araştırmada kullanılacak olan içerik analizinin problem tanımıdır.

6.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmada farklı yayın politikalarına sahip olan Cumhuriyet gazetesi ve Sabah gazetesinde 10-24 Temmuz ve 5-19 Ağustos 2021 tarih aralıklarında yer alan Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin nasıl yer verildiği, sunuş biçimleri nicel ve nitel değerlendirmeyi içine alan içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu kapsamda araştırmanın amacını maddeler halinde şu şekilde belirtmek mümkündür:

- Türkiye'nin toplumsal yapısını etkileyen göç hareketinde, Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin gazetelerde nasıl sunulduğunu,
- Gazetelerin bu sunumlarda yayın politikalarına bağlı kalıp kalmadıklarını,
- Haberlerin hangi ayda daha çok yoğunlukta yer verildiğini,
- Gazetelerin temmuz ve ağustos aylarında konuya özgü çerçevede ön plana çıkartılan temaların neler olduğunu,
- Aylara göre gazetelerin (varsa) temalarındaki farklılıklarını karşılaştırarak ortaya çıkartmaktır.

6.3. Araştırmanın Önemi

'Afganistan' ile ilgili yapılan araştırmalar literatür taramasında kontrol edildiğinde gazetecilik alanı içinde çok az araştırmaya konu olduğu ve yapılan araştırmalar da farklı analiz yöntemlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu kapsamda Afganistan'ın gazetecilik alanında çok az araştırmaya konu olması ve bu konuların farklı içeriğe ve araştırma yöntemine sahip olması bu sebeple gazetecilik alanına Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin yazılı basında nasıl sunulduğuna yönelik bir çalışma sunulması aynı zamanda haberlerin nasıl çerçevelerle oluşturulduğunu ortaya çıkarmak ve değerlendirmek açısından son derece önemlidir.

6.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında Afgan göçmen ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin yazılı basında nasıl yer verildiğini ve sunuş biçimlerini incelemek aynı zamanda karşılaştırma yapabilmek için farklı yayın politikalarına sahip Cumhuriyet gazetesi ve Sabah gazetesi seçilmiştir. Belirlenen iki gazetenin 10-24 Temmuz ve 5-19 Ağustos 2021 tarih aralıkları seçilmiş böylece her iki aydan 15 günlük bir süre ile sınırlandırılmıştır. Araştırma için temmuz ve ağustos aylarının seçilme sebebi bu aylarda olayın daha yoğun olarak yaşanması ve konunun kamuoyu gündeminde daha fazla yer almasıdır. Bu sebeple gazetelerin Afgan göçmenler ve sığınmacılara yönelik haberleri hangi ayda ne kadar yoğunlukta yer verdiğini ve her iki aydaki konunun ele alınışında öne çıkartılan temaların hangi yönde oluşturularak sunulduğunu tespit etmektir.

6.5. Yöntem

6.5.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın konusunu oluşturan Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin incelenmesinde nicel ve nitel değerlendirmeyi içine alan içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Bu kapsamda kodlama cetveli oluşturularak konunun Cumhuriyet gazetesi ve Sabah gazetesinde dağılımı, haberlerin hangi sayfada yer aldığı (birinci sayfa ve devamı, iç sayfa), sayfadaki yeri (üst, orta, alt), haberin söylem biçimi (olumlu, olumsuz, nötr), haberde kullanılan başlık türleri (kurallı cümle, kuralsız cümle, soru cümlesi), haberlerin çerçevesini oluşturan temaları, haberin kaynakları, haberde kullanılan materyaller, materyalin konu ile ilişkisi gibi kategoriler oluşturulmuştur (Bkz. Ek D). Gazetelerde yer alan haberlerin incelenmesiyle elde edilen verilerden yola çıkarak somut, objektif ve nesnel bir sonuç ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

İçerik analizi, başta gazetecilik alanında olmak üzere tarih, psikoloji, edebiyat, sosyoloji ve siyasal bilimler gibi birçok alanda farklı amaçlar için kullanılan bir yöntemdir. İçerik analizinin temeli var olan eylemleri ya da davranışları direkt gözlemlemek yerine gazeteler, televizyon yayınları, kitap, makale vb. yazılı ve görsel

iletişim araçlarının içeriklerinin çözümlenmesine dayanmaktadır (Öğülmüş, 1991, s. 213).

İçerik analizi yöntemi sözlü ya da yazılı ifadeleri anlayıp yorumlama sırasında öznel etkenlerden uzak nesnel bakış açısıyla değerlendirilmeyi sağlar (Bilgin, 2006, s. 1). Başka bir ifadeyle içerik analizi genel olarak yazılı (haber metinleri, kitap, dergi vb.), sözlü (televizyon ya da radyo programı vb.) ve görsel (reklamlar vb.) her türlü kaydedilmiş iletişim içeriğinin incelenmesinde kullanılmaktadır (Gül & Nizam, 2021, s. 182). Aynı zamanda söylemin daha kolay görünen ve ilk bakışta herkes tarafından idrak edilebilen içerik yerine daha üstü kapalı ve gizil içeriği ortaya çıkarmayı hedeflemektedir (Bilgin, 2006, s. 1).

Araştırmalarda kullanılan içerik analizi yönteminde oluşturulan kategorilerle birbirine benzeyen kelimelerin, kavramların ya da temaların ilişkileri, anlamları ve varlığı analiz edilmektedir. İçerik analizi hem nicel hem de nitel araştırmalarda kullanılabilir (Gül & Nizam, 2021, s. 182). Bu bağlamda içerik analizini nicel ve nitel olarak iki farklı gruba ayıran Güngör ve Binark, "nicel analizde daha çok sayma işlemi yapıldığını nitel analizde ise anlam birimlerinin önem kazandığını" belirtmişlerdir (1993, s. 126). Nicel içerik analizi genel olarak içerik analizinin ortaya çıktığı günden bu yana kullanılmaktadır. Nicel içerik analizinde bulgular genel olarak sayılar ve yüzdelerle saptanmaktadır. Amaç ise araştırılan ögenin nesnel, objektiflik ve sistematik olarak betimlenmesidir. Nicel içerik analiziyle metinlerde kullanılan kavramların kaç kez tekrar edildiğini, haberlere ayrılan alanı ya da zamanı hesaplanabilmekte ve elde edilen verilerden aktarılmak istenen iletişimin niteliği hakkında görüşler sunabilmektedir. Nicel içerik analizi daha çok yazılı metinler üzerinde kullanılmaktadır. Böylece metin içinde yer alan belirli bir kavram ya da sözcüklerin tekrarlama sıklığı sayısal verilerle ortaya çıkartılabilmektedir. Başka bir deyişle nicel içerik analizi; "açık kodlama kurallarına göre bir metnin sıkıştırılması ve sistematik hale getirilerek daha az kelimeyle analiz edilmesine yönelik bir tekniktir." Nitel içerik analizi ise; "temalar ve örüntülerin tanımlanması ve kodlamanın sistematik sınıflandırılması aracılığıyla metin verilerinin içeriğinin öznel yorumlanmasına dayanan bir araştırma türü olarak tanımlanmaktadır." Nitel içerik analizinde, sayısal verilerden ve nesnel çıkarımlarda bulunmanın ötesinde öznel ancak bilimsel gerçekliği

ortaya çıkartmayı amaçlamaktadır. Böylece nitel içerik analizi içerisinde yorumlayıcı bir özellik taşıdığı için teknik olan nicel içerik analizine seçenek sunmaktadır. Nicel içerik analizi ele alınan metni sayısal yönden incelerken nitel içerik analizi metin içindeki anlama yoğunlaşmakta ve anlamı kodlar ve temalar kullanarak ortaya çıkarmaktadır (Gül & Nizam, 2021, s. 183-185).

İçerik analizinin tarihsel sürecine bakıldığında ise ilk uygulamaları 16. yüzyıla kadar gitmektedir. Bu dönemde içerik analizi daha çok gazetecilik alanında kullanılmıştır. Araştırmalarda konu olarak gazetelerde yer alan dinsel ya da ilahi tarzında iletilerin ne kadar, nasıl ve ne şekilde yer verildiği tespit edilmeye çalışılmıştır (Aziz, 2013, s. 129). İçerik analizinin ana gelişim noktası ise 20. yüzyıl başlarında Columbia Üniversitesi Gazetecilik Bölümü öğrencilerinin gazeteler üzerinde yaptıkları nicel çözümlenmeye ilişkin araştırmaları olmuştur. Yapılan çalışmaların konuları arasında ise gazetede yer alan yazıların etkileyici ya da heyecan verici yanını ortaya çıkarmak, kentte ve kırdaki çıkan günlük ve haftalık yayınlar arasında karşılaştırma yapmak, basın kuruluşlarının değişim ve gelişimleri izlemek yer almaktadır (Bilgin, 2006, s. 3).

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte özellikle propaganda eylemlerinin araştırılması dikkat çekici bir hale gelince bu alanda nicel yöntemlerle gerçekleştirilen çalışmalara daha fazla önem verilmiştir. İçerik analizi yöntemi ile ilgili çeşitli çalışmalarda bulunan ve bu alanın öncüsü olarak kabul edilen kişi ise Harold Dwight Lasswell'dir (Bilgin, 2006, s. 3).

1930'lar da içerik analizi yöntemi daha çok propaganda, politika ve radyo üçlüsü alanında yoğunlaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya'nın radyoyu propaganda amacıyla kullanması ve radyo yayınlarında yer verilen propaganda iletilerinin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Lasswell ve arkadaşları, Adolf Hitler'in Propaganda Bakanı olan Goebbels'in radyo ve gazetelerde yaptığı propagandaları analiz etmiş ve aynı zamanda ulaşım, ölüm ilanları konularındaki haberler ile askeri harekât arasındaki ilişki çözümlenmeye çalışmışlardır (Aziz, 2013, s. 130).

1940 ile 1950'li yıllarda Bernard Berelson, Lazarsfeld'in de katkılarıyla içerik analiz yönteminin ilkelerini ve koşullarını belirlemiştir. Berelson içerik analizini "İletişimin görünen içeriğinin nesnel, sistematik ve nicel betimlemesini amaçlayan bir araştırma tekniğidir." şeklinde tanımlamıştır. Berelson'un ilke ve kural olarak belirttiği bu kavramlar çeşitli ülkelerde birçok araştırmacı tarafından dikkate alınarak izlenmiştir (Bilgin, 2006, s. 4).

İçerik analizi ile ilgili farklı açılardan değerlendirilen birçok tanım mevcuttur. Herkes tarafından genel geçer kabul edilen bir tanımının olmamasının nedeni yeni meselelerin ortaya çıkması ve gelişen teknoloji ile birlikte yeni iletişim araçlarının varlığı yani sürekli bir değişim ve gelişimin var olması neticesinde içerik analizine yapılan tanımlamalar farklılık göstermektedir. Bu bağlamda farklı zamanlarda ve farklı kişiler tarafından yapılan içerik analizi tanımlarına şu şekilde örnek verilebilir:

Stacey'e göre (1970) "İçerik çözümlemesi temelde, nitel verilerin nicel terimlere indirildiği bir tekniktir."

Cranoand ve Brewer' e (1973) göre "İçerik çözümlemesi bir gözlem yönteminden çok bir çözümleme yöntemidir. Bu yöntemde kişilerin davranışlarını gözlemek ya da onlara yapılanmış sorular sormak yerine, araştırmacı, kişilerin ortaya koymuş oldukları iletişim materyallerini ele alır ve inceler."

Smith'e göre (1975) "İçerik çözümlemesi, mevcut verileri özetleme, standardize etme, karşılaştırma ya da başka bir biçime dönüştürme araçlarıdır." (Öğülmüş, 1991, s. 215-216).

Yine daha çok iletişim alanını kapsayan bir başka tanıma göre içerik analizi; " Yazılı ya da görüntülü materyalin dizgeli (sistematik) analizidir." Klaus Krippendorff tarafından yapılan tanıma göre ise, "İçerik çözümlemesi bir mesajın içindeki verilerden yinelenebilir ve değerli çıkarımlar yapan bir araştırma tekniğidir." (Aziz, 2013, s. 131). Krippendorff'un yapmış olduğu tanım daha kapsamlı ve sonuca bağlı bir açıklama olduğu için yapılan araştırmada içerik analizi yöntemi uygulanırken dikkate alınmıştır.

İçerik analizi yönteminin genel ve hazır belli başlı bir kalıbı bulunmamaktadır. Bu analiz yönteminin uygulama alanları çeşitlilik gösterdiği için farklı biçimler alabilmektedir. Bu sebeple içerik analizinde tek bir araç değil birden çok araç ya da teknik mevcuttur. Araştırmada incelenecek olan mesaj ve araştırmanın amacı farklı olduğu için çözümlenecek yolları da farklı olacaktır (Bilgin, 2006, s. 8-9).

Gazetecilik alanında içerik analizi uygulanırken öncelikle araştırmanın problemi tanımlanmalı ve amacı ortaya konulmalıdır. Daha sonra araştırma kapsamında incelenecek olan kitle iletişim aracının seçilerek örneklemin saptanması gerekmektedir. Diğer aşamada ise araştırmanın kapsamına uygun analitik kategoriler belirlenmeli ve kodlama cetveli oluşturulmalıdır. Son aşamada verilerden elde edilen bulgular çözümlenerek sonuca yer verilmelidir (Yaşın & Cengiz, 2021).

6.5.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de günlük yayınlanan yazılı basın oluşturmaktadır. Örneklemi ise farklı yayın politikalarına sahip sol merkezli Cumhuriyet gazetesi ve sağ merkezli Sabah gazetesidir. Gazetelerin 10-24 Temmuz ve 5-19 Ağustos 2021 tarih aralıkları seçilmiş böylece her iki aydan 15 günlük bir süre ile sınırlandırılmıştır.

6.5.3. Bulgular

Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin Türk basınında sunumu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda gazetelerin haberleri nasıl biçimlendirdiğini, ön plana çıkartılan temaların neler olduğunu, konunun aylara göre önemlilik değerinde bir farklılık olup olmadığını karşılaştırabilmek amacıyla farklı yayın politikalarına sahip sol merkezli Cumhuriyet gazetesi ve sağ merkezli Sabah gazetesi seçilmiştir. Seçilen gazetelerin 10-24 Temmuz ve 5-19 Ağustos 2021 tarih aralığı belirlenmiş böylece her iki aydan 15 günlük bir sınırlandırma yapılarak toplam 30 gün içinde yer alan haberler analiz edilmiştir. Temmuz ve ağustos aylarından 15 günlük bir sınırlandırma yapılmasındaki amaç olayın bu aylarda daha yoğun olarak yaşanması ve konunun kamuoyu gündeminde daha fazla yer almasıdır. Böylece gazetelerin konu ile ilgili haberlere hangi ayda ne kadar yoğunlukta yer verdiğini ve her iki aydaki konunun ele alınışında öne çıkartılan temaların hangi yönde

oluşturularak sunulduğu tespit edilecektir. Araştırmanın kuramsal yapısını gündem belirleme kuramı (özellikle gazetelerin ön plana çıkarttığı temalar kısmında) ve genel kapsamda çerçeveleme kuramı oluşturmaktadır. Özellikle Entman'ın çerçeveleme kuramı tanımında bahsettiği "seçim" ve "dikkat çekme" kavramları temelinde ve Vreese'nin "Çerçevelemenin Bütünleşik Bir Süreç Modelinde" belirttiği gibi konuya özgü çerçeveler doğrultusunda çalışmaya yön verilmiştir.

"Seçim" ileticinin bireysel kararı neticesinde oluşturulan yani gazete kurumlarının tercihleri doğrultusunda, yaşanan olay ya da durumun haber konusu olarak belirlenmesi ve alıcıya sunulmasıdır. "Dikkat çekme" ise seçilen konunun gazetede konumlandırılma şekli ve söylemiyle alıcıda haberin daha fazla göze çarpmasını sağlamaktır (Kılıç, 2007, s. 76).

Haberlerin çözümlenmesinde nicel ve nitel değerlendirmeyi içerisine alan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma konusuna uygun olarak hazırlanan kodlama cetveliyle elde edilen bulgular değerlendirilerek sonuca yer verilmiştir.

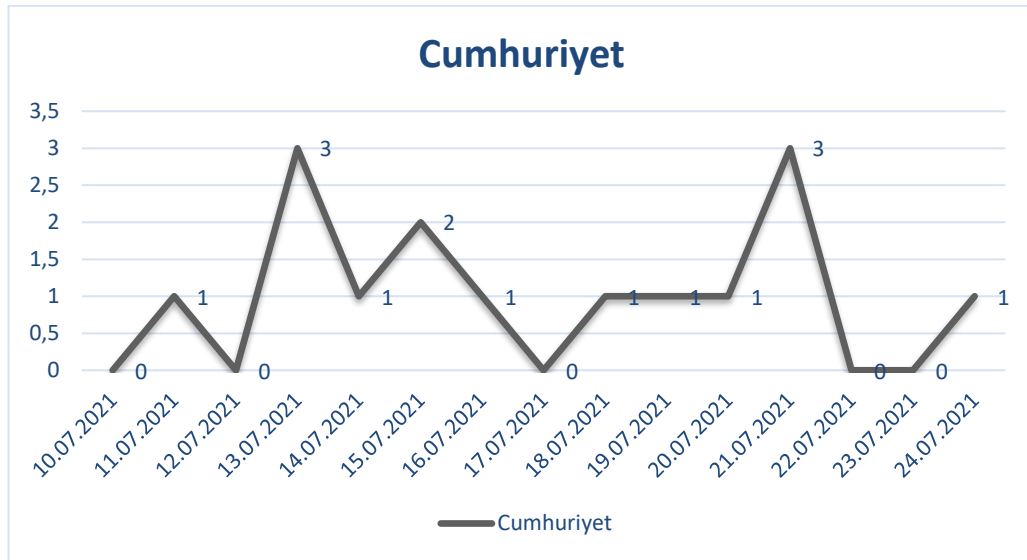
Çalışma kapsamında konu ile ilgili incelenecek olan Cumhuriyet gazetesi ve Sabah gazetesinde yer alan haberler "Ajans Press Medya Takip Merkezi" tarafından edinilmiştir. Gazetelerde yer alan haberlere: "Afgan, Afganlılar, Afgan göçmen, Afgan Sığınmacı, Afgan Mülteci" kavramları taratılarak ulaşılmıştır.

10-24 Temmuz 2021'de belirtilen kavramlar taratılarak Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinde toplamda 35 habere ulaşılmıştır. 35 haber içerisinde yer alan 14 haber köşe yazısı ve 6 haber doğrudan Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili olmadığı için çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu kapsamda temmuz ayında 15 gün ile sınırlandırılan haberler içerisinden toplam 15 haber incelenmiştir.

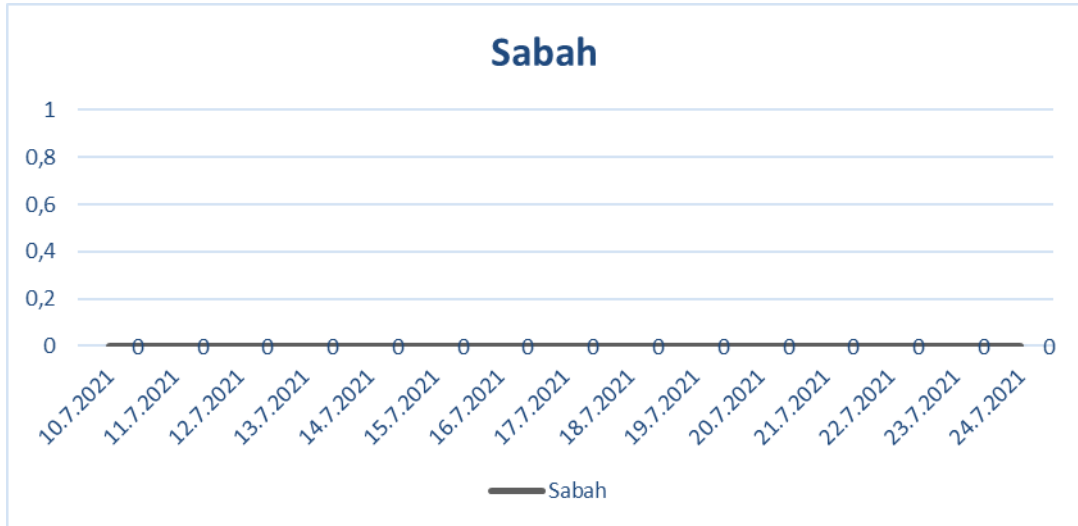
Yine "Afgan, Afganlılar, Afgan göçmen, Afgan Sığınmacı, Afgan Mülteci" kavramları taratılarak 5-19 Ağustos 2021'de Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinde toplamda 145 habere ulaşılmıştır. 145 haber içerisinde yer alan 53 haber köşe yazısı ve 16 haber doğrudan Afgan göçmen ve sığınmacılar ile ilgili olmadığı için araştırma kapsamına alınmamıştır. Bu durumda 5-19 Ağustos 2021'de araştırma kapsamında toplamda Afgan göçmen ve sığınmacılar ile ilgili 76 haber incelenmiştir. Genel olarak

değerlendirildiğinde temmuz ve ağustos aylarından 15 günlük bir sınırlandırmaya gidilerek toplamda 30 günlük bir süre zarfı içinde Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinde yer alan Afgan göçmen ve sığınmacılar ile ilgili 91 haber analiz edilmiştir.

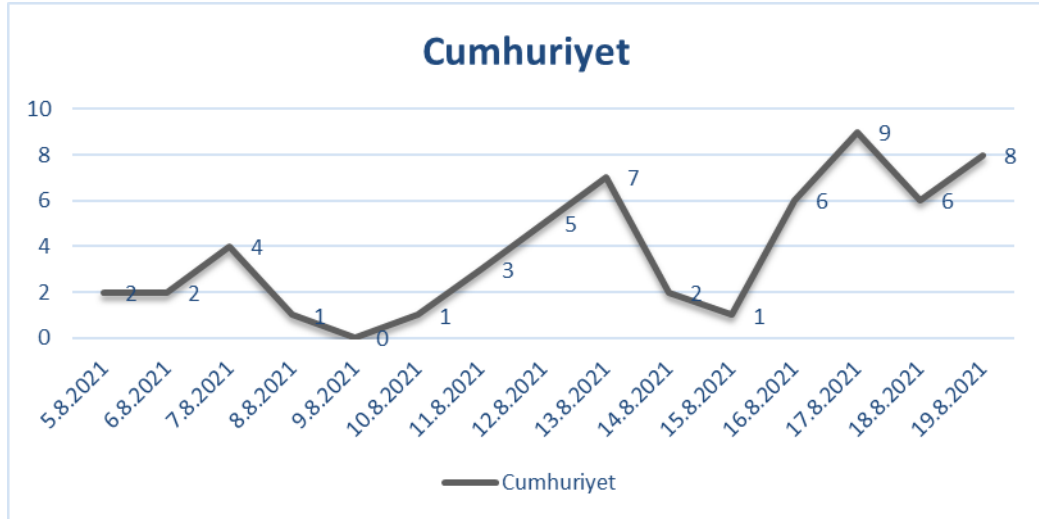
6.5.3.1. Gazetelerin Aylara Göre Haber Sayıları

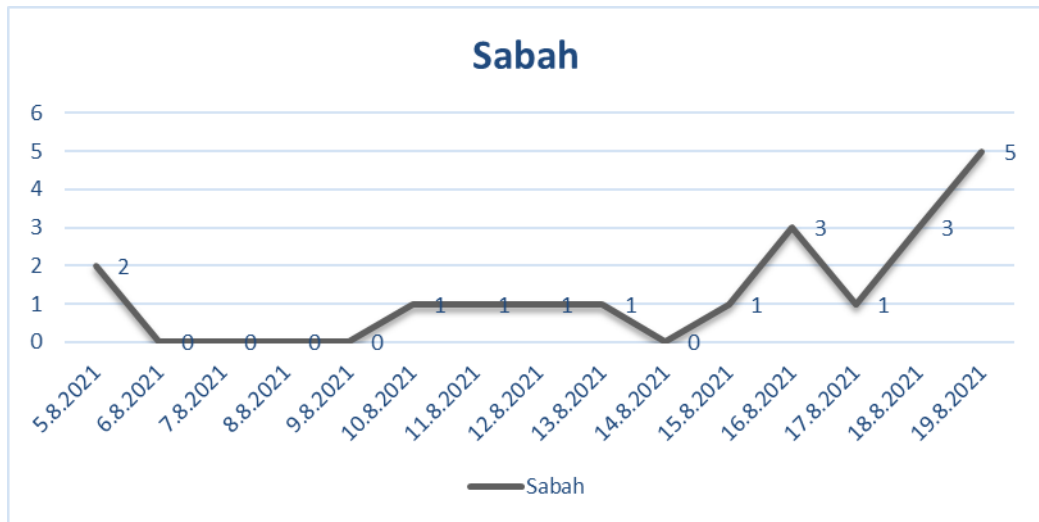
Şekil 6.1 Cumhuriyet gazetesinde 10-24 Temmuz 2021'de yer alan haber sayılarının dağılımı

Şekil 6.2 Sabah gazetesinde 10-24 Temmuz 2021'de yer alan haber sayılarının dağılımı

Şekil 6.3 Cumhuriyet gazetesinde 5-19 Ağustos 2021'de yer alan haber sayılarının dağılımı

Şekil 6.4 Sabah gazetesinde 5-19 Ağustos 2021'de yer alan haber sayılarının dağılımı

10-24 Temmuz ve 5-19 Ağustos 2021 Cumhuriyet ve Sabah gazetesinde yer alan Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haber sayılarının dağılımı yukarıdaki şekillerde gösterilmiştir. Bu bağlamda grafikler değerlendirildiğinde 10-24 Temmuz 2021'de Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberlerin toplam sayısı 15 iken Sabah gazetesinde Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili habere yer verilmediği saptanmıştır. 5-19 Ağustos 2021'de yer alan haberler incelendiğinde ise her iki gazetede haber sayılarında belli bir artış olduğu gözlenmiştir. Buna göre Cumhuriyet gazetesinde toplamda yer verilen haber sayısı 57 iken Sabah gazetesinde doğrudan konu ile ilgili haber sayısı 19'dur.

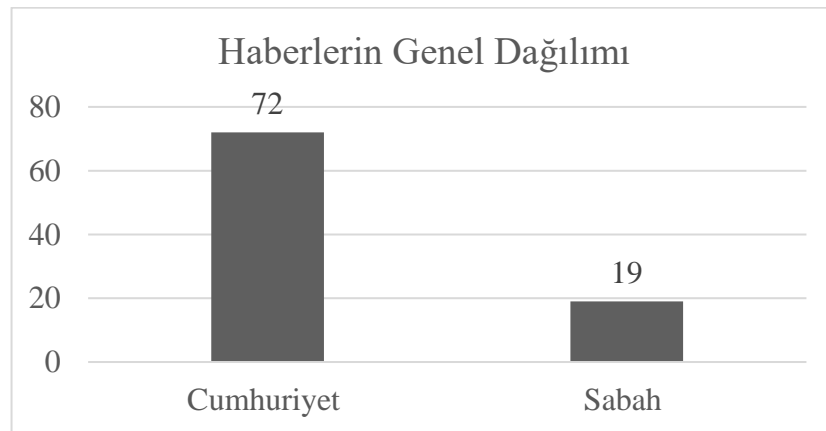
6.5.3.2. Afgan Göçmenler ve Sığınmacılar ile ilgili Haberlerin Nicel İçerik Analizi

6.5.3.2.1. Gazetelerdeki Haber Sayılarının Dağılımı

Tablo 6.1 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin gazetelerde genel dağılımı

GAZETELER ↓	HABER SAYISI	ORAN
Cumhuriyet	72	%79
Sabah	19	%21
Toplam	91	%100

Gazetelerin Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili 10-24 Temmuz ve 5-19 Ağustos 2021 tarih aralığında her iki aydan 15 günlük bir sınırlandırma ile 30 günlük süreç içerisinde toplamda 91 habere yer verilmiştir. Tablo 6.1’de de belirtildiği gibi konu ile ilgili en fazla %79’luk bir oranla 72 haberi gazetesinde ver veren medya kurumu Cumhuriyet gazetesidir. Sabah gazetesi ise 30 günlük süreç içerisinde Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili %21’lik bir oranla toplamda 19 habere yer verdiği saptanmıştır. Gazetelerdeki haberlerin genel dağılımını görmek için şekil 6.5’e bakınız.

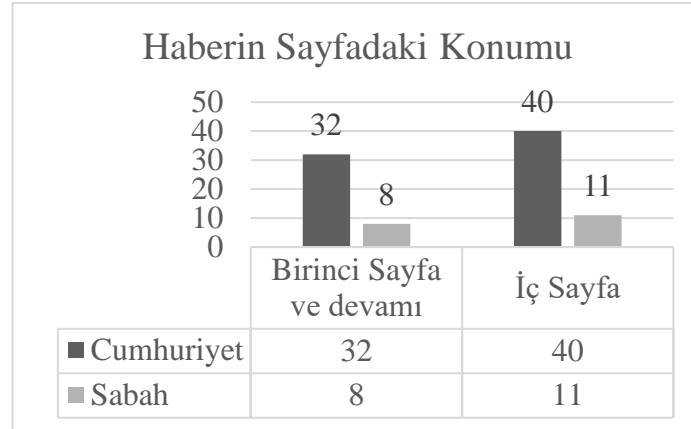
Şekil 6.5 Haberlerin gazetelerde genel dağılımı

6.5.3.2.2. Haberlerin Gazete Sayfasındaki Konumu

Tablo 6.2 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin gazete sayfalarındaki konumu

		CUMHURİYET		SABAH		TOPLAM	
Sayfa Konumu ↓	Sayı ve ⇒ Oranlar	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
		Birinci Sayfa ve devamı	32	%44	8	%42	40
İç Sayfa	40	%56	11	%53	51	%56	
Toplam	72	%100	19	%100	91	%100	

Medya kurumları tarafından seçilen haber konularının gazete sayfasındaki konumunun belirlenmesi haberin önemlilik değerine göre değişiklik içerebilmektedir. Özellikle birinci sayfa ve devamında yer verilen haberler hem gazetenin gündemini belirlemekte hem de alıcının daha çok dikkatini çekmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda tablo değerlendirildiğinde Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin her iki gazete sayfasındaki konumu %56'lık (51 haber) bir oranla en fazla iç sayfada tercih edildiği saptanmıştır. Alt kategoriler tek tek değerlendirildiğinde ise %44 (32 haber) oranla en fazla haberi birinci sayfa ve devamında yer veren medya kurumu Cumhuriyet gazetesi olurken Sabah gazetesi %42 (8 haber) oranında haberleri birinci sayfa ve devamında yer verdiği tespit edilmiştir. Haberlerin iç sayfadaki oranı Cumhuriyet gazetesinde %56 (40 haber) iken Sabah gazetesinde %53'lük (11 haber) oranda tercih edilmiştir. Gazetelerde yer alan haberlerin sayfadaki konularının genel dağılımını görmek için şekil 6.6'ya bakınız.

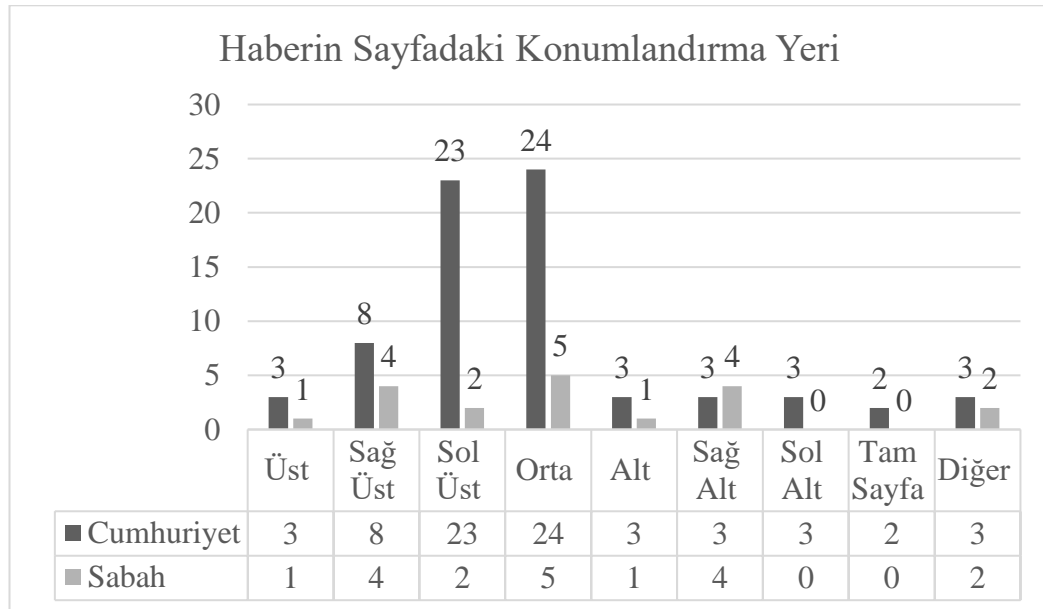
Şekil 6.6 Haberlerin Gazete Sayfasındaki Konumu

6.5.3.2.3. Haberlerin Gazete Sayfasındaki Konumlandırma Yeri

Tablo 6.3 Afgan Göçmenler ve Sığınmacılar ile İlgili Haberlerin Gazete Sayfasındaki Konumlandırma Yeri

		CUMHURİYET		SABAH		TOPLAM	
Konumlandırma Yeri ↓	Sayı ve Oranlar ⇒	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
		Üst	3	%4	1	%5	4
Sağ Üst		8	%11	4	%21	12	%13
Sol Üst		23	%32	2	%11	25	%28
Orta		24	%34	5	%26	29	%32
Alt		3	%4	1	%5	4	%4
Sağ Alt		3	%4	4	%21	7	%8
Sol Alt		3	%4	-	-	3	%3
Tam Sayfa		2	%3	-	-	2	%2
Diğer		3	%4	2	%11	5	%6
Toplam		72	%100	19	%100	91	%100

Haberlerin gazete sayfasında konumu (birinci sayfa devamı ve iç sayfa) önemli olduğu kadar sayfa içindeki yeri de önemlilik göstermektedir. Haberlerin sayfadaki yerini net olarak görebilmek ve daha somut bir veri ortaya çıkartabilmek amacıyla bu kategorinin alt başlıkları daha detaylı bir şekilde oluşturulmuştur. Tablo 6.3'teki sonuçlar değerlendirildiğinde Cumhuriyet gazetesinde yer alan konu ile ilgili haberlerin sayfadaki yeri en fazla %34'lük (24 haber) bir oranla orta kısımda ve onu takip eden %32'lik (23 haber) bir oranla sol üstte yer verildiği saptanmıştır. Sabah gazetesinde yer alan haberlerin sayfadaki yeri değerlendirildiğinde ise %26'lık (5 haber) bir oranla orta kısımda ve hemen onu takiben %21'lik (4 haber) bir oranla sağ üst ve sağ alt kısımlarda yer verildiği tespit edilmiştir. Gazetelerde yer alan haberlerin sayfadaki konumlandırma yerinin genel dağılımını görmek için şekil 6.7'ye bakınız.

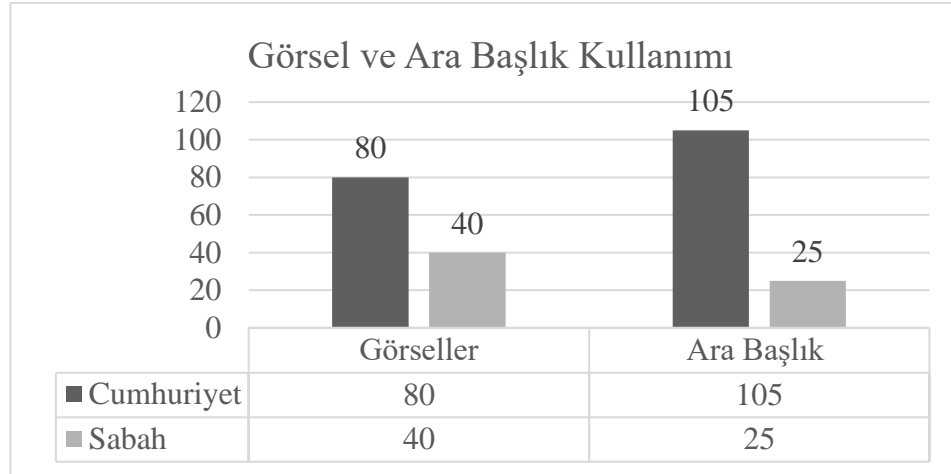
Şekil 6.7 Haberlerin gazete sayfasındaki konumlandırma yeri

6.5.3.2.4. Haberlerde Görsel ve Ara Başlık Kullanımı

Tablo 6.4 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde görsel ve ara başlık kullanımı

		CUMHURİYET	SABAHA
Görsel ve Ara Başlıklar	Sayı	Sayı	Sayı
	⇒		
↓			
Görsel		80	40
Ara Başlık		105	25

Haberlerin çerçevesinde önemli olan noktalardan bir tanesi seçilen konu, metin haline getirilirken haber metnini destekleyecek görsel materyallerin belirlenmesi ve haberde ara başlıkların kullanılmasıdır. Kullanılan görseller ve ara başlıklar, haberin okunmasını teşvik edebileceği gibi içerikte yer verilen mesajlarla alıcıların konu hakkındaki düşüncesini etkilemesine de neden olabilmektedir. Tablo 6.4'te de belirtildiği gibi Cumhuriyet gazetesi Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde 80 görsel ve 105 ara başlığa yer vererek haber sayısı oranına göre en fazla görsel ve ara başlık kullanan medya kurumu olduğu tespit edilmiştir. Sabah gazetesi ise 40 görsel ve 25 ara başlığa yer vermiştir. Sabah gazetesinin görsel kullanımı haber sayısına göre normal seviyelerde iken ara başlıkların kullanım sayısının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında her iki gazetede kullanılan görseller ve ara başlıklarla alıcıların düşüncelerini çoğunluk olarak olumlu ve olumsuz yönde etkilemeye gidildiği gözlemlenmiştir. Gazetelerde yer alan haberlerin görsel ve ara başlık kullanımının genel dağılımını görmek için şekil 6.8'e bakınız.

Şekil 6.8 Haberlerde görsel ve ara başlık kullanımı

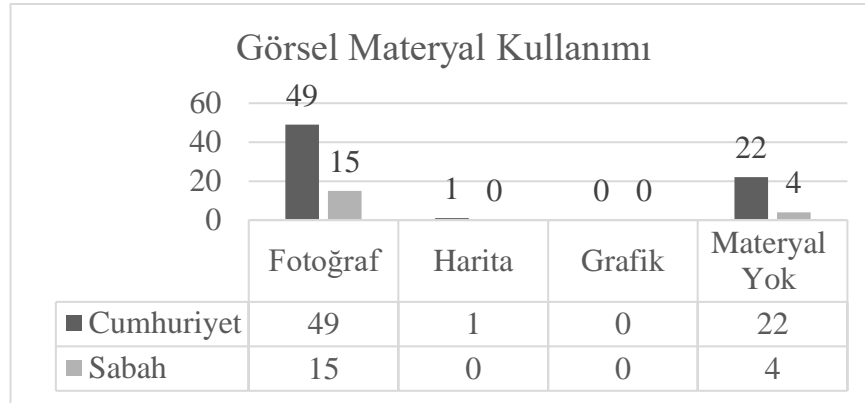
6.5.3.2.5. Haberlerde Görsel Materyal Kullanımı

Tablo 6.5 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde görsel materyal kullanım dağılımı

	CUMHURİYET		SABAH		TOPLAM	
Materyaller	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Fotoğraf	49	%68	15	%79	64	%70
Harita	1	%1	-	-	1	%1
Grafik	-	-	-	-	-	-
Materyal Yok	22	%31	4	%21	26	%29
Toplam	72	%100	19	%100	91	%100

Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin görsel materyal kullanımı incelendiğinde her iki gazetenin toplamda %70'lik (64 haber) bir oranla fotoğraf kullandığı tespit edilmiştir. Cumhuriyet gazetesinde harita %1'lik (1 haber) bir oranla yer alırken grafik ile ilgili görsel materyal kullanılmamıştır. Sabah gazetesinde ise

harita ve grafiğe ilişkin bir materyale yer verilmemiştir. Herhangi bir materyal kullanılmayan haberlerin oranı Cumhuriyet gazetesinde %31 (22 haber) iken, Sabah gazetesinde %21'lik (4 haber) bir oranda yer verildiği tespit edilmiştir. Gazetelerde yer alan haberlerin görsel materyal kullanımının genel dağılımını görmek için şekil 6.9'a bakınız.

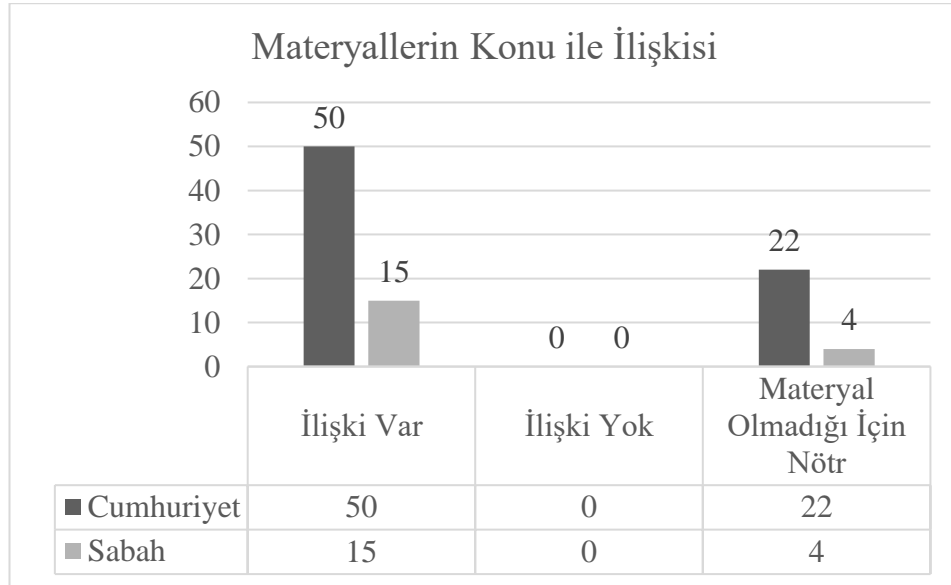
Şekil 6.9 Haberlerde görsel materyal kullanım dağılımı

6.5.3.2.6. Haberlerde Kullanılan Materyallerin Konu ile İlişkisi

Tablo 6.6 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde kullanılan materyallerin konu ile ilişkisi

		CUMHURİYET		SABAH		TOPLAM	
Konu ile İlişkisi ↓	Sayı ve ⇒ Oranlar	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
İlişki Yok	-	-	-	-	-	-	-
Materyal Olmadığı İçin Nötr	22	%31	4	%21	26	%29	
Toplam	72	%100	19	%100	91	%100	

Gazetelerde yer verilen haberler incelendiğinde kullanılan materyallerin konu ile ilişkisi %71'lik (65 haber) bir oranla uyumludur. Ayrıca materyal olmadığı için nötr olarak kabul edilen haberlerin oranı Cumhuriyet gazetesinde %31 (22 haber) iken Sabah gazetesinde %21 (4 haber) oranındadır. Gazetelerde yer alan haberlerde kullanılan materyallerin konu ile ilişkisinin genel dağılımını görmek için şekil 6.10'a bakınız.

Şekil 6.10 Haberlerde kullanılan materyallerin konu ile ilişkisi

6.5.3.2.7. Haberlerde Kullanılan Görsel Aktörler

Tablo 6.7 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde kullanılan görsel aktörler

Görsel Aktörler ↓	Sayı ve ⇒ Oranlar	CUMHURİYET		SABAH		TOPLAM	
		Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Afgan Göçmenler (Topluluk)		13	%18	8	%42	21	%23
Yalnız Kadınlar		2	%3	-	-	2	%2
Yalnız Çocuklar		2	%3	-	-	2	%2
Yalnız Erkekler		9	%12	-	-	9	%10
Türkiye Cumhuriyeti Temsilcileri		10	%14	3	%16	13	%14
Afganistan Temsilcileri		3	%4	-	-	3	%4
Aktör Yok		24	%33	4	%21	28	%31
Diğer		9	%13	4	%21	13	%14
Toplam		72	%100	19	%100	91	%100

Gazetelerde görsel materyal olarak daha çok fotoğraf kullanıldığı için bu fotoğraflar içinde tercih edilen aktörlerin incelenmesi de araştırma için önemlilik arz etmektedir. Buna göre Cumhuriyet gazetesindeki haberler incelendiğinde çoğunluk olarak %33 (24 haber) oranında aktör kullanılmadığı tespit edilmiştir. Sabah gazetesi ise konu ile ilgili yer verdiği haberlerde en fazla %42'lik (8 haber) bir oranla Afgan göçmenleri (topluluk) görsel aktör olarak yer vermiştir.

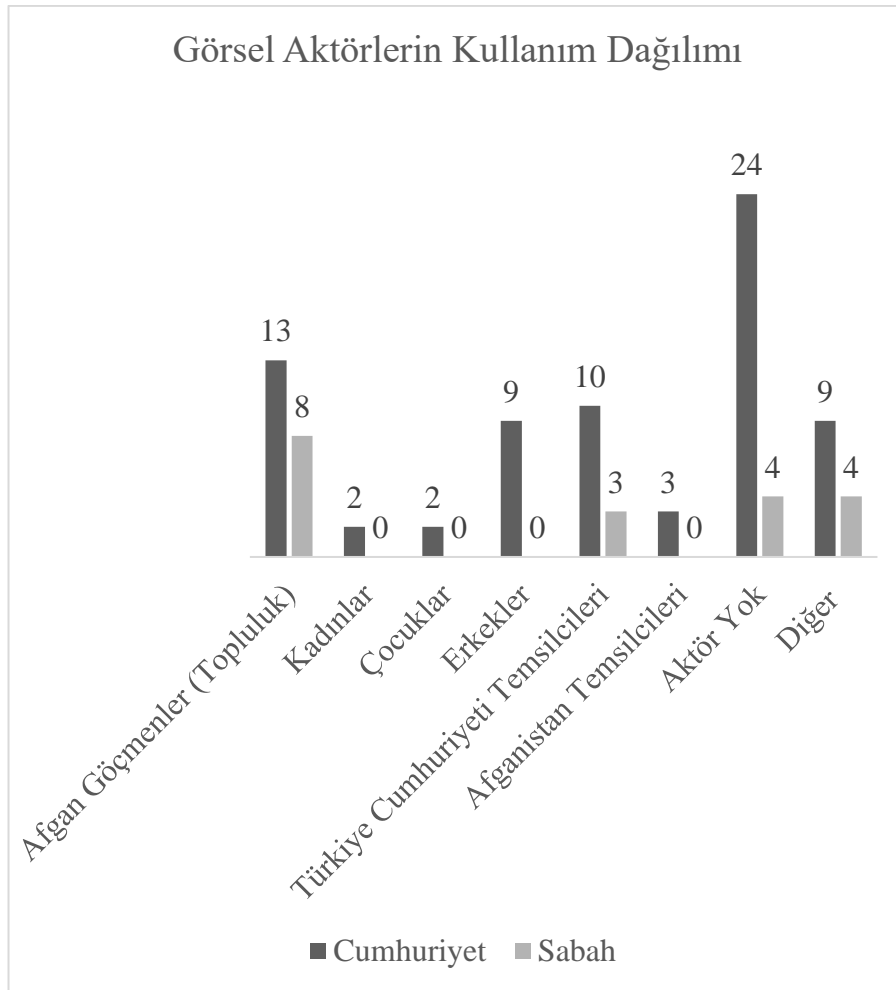
Bunun yanında Cumhuriyet gazetesinde sırayla %18'lik (13 haber) bir oranla Afgan göçmenler (topluluk), %14 (10 haber) Türkiye Cumhuriyeti temsilcileri, %13 (9 haber) diğer (harita, asker, sanatçı, uzman), %12 (9 haber) yalnız erkekler, %4 (3

haber) Afganistan temsilcileri ve %3'lük (2'şer haber) bir oranla yalnız kadınlar ve çocuklara yer verilmiştir.

Sabah gazetesinde ise sırayla %21 (4'er haber) aktör yok ve diğer, %16'lık (3 haber) bir oranla Türkiye Cumhuriyeti temsilcilerine yer vermiştir. Ayrıca gazetenin konu ile ilgili yer verdiği haberlerde yalnız kadınlar, yalnız çocuklar, yalnız erkekler ve Afganistan temsilcilerini görsel aktör olarak kullanmadığı tespit edilmiştir.

Burada ayrıca belirtilmesi gereken iki alt başlık bulunmaktadır. Bu alt başlıklardan ilki, her iki gazetenin haberlerde üçüncü olarak tercih ettiği Türkiye Cumhuriyeti temsilcileri aktörüdür. Bu başlık içerisinde cumhurbaşkanı, ana muhalefet lideri, diğer parti başkanları, sözcüler vb. yer almaktadır. Haberlerde yer verilen konular, konunun söylem biçimi medya kurumlarının ideolojik yapıları kapsamında şekillenebileceği gibi kullanılacak olan görsel aktör tercihleri de var olan yapıya göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti temsilcileri arasında Cumhuriyet gazetesi daha çok CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nu görsel aktör olarak yer verirken Sabah gazetesi çoğunluk olarak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'ı görsel aktör olarak yer vermiştir.

İkinci olarak belirtilmesi gereken alt başlık ise yalnız erkekler aktörüdür. Afganistan üzerinden Türkiye'ye doğru gerçekleşen göç hareketinde çoğunluk olarak gruplar halinde erkeklerin olması kamuoyu gündeminde ayrı bir tartışmaya neden olmuştur. Kamuoyunda tartışılan bir konunun gazetelerin gündeminde ne kadar yer aldığını ortaya çıkartabilmek amacıyla haberler incelendiğinde; Cumhuriyet gazetesi %12 (9 haber) oranında yalnız erkekler aktörüne yer vererek konuya dikkat çekmeye çalıştığı tespit edilmiştir. Sabah gazetesinde incelenen haberler arasında ise yalnız erkekler aktörüne rastlanılmamıştır. Haberlerde kullanılan görsel aktörlerin genel dağılımını görmek için şekil 6.11'e bakınız.

Şekil 6.11 Haberlerde kullanılan görsel aktörler

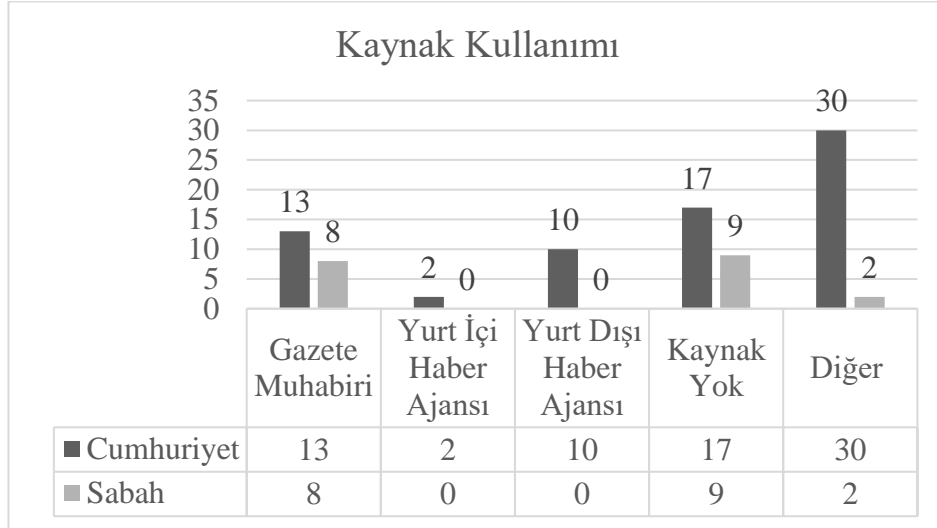
6.5.3.2.8. Haberlerde Kaynak Kullanımı

Tablo 6.8 Afgan göçmen ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde kaynak kullanımı

	CUMHURİYET		SABAH		TOPLAM	
	Sayı		Sayı		Sayı	
Kaynaklar ve Oranlar	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Gazete Muhabiri	13	%18	8	%42	21	%23
Yurt İçi Haber Ajansları	2	%3	-	-	2	%2
Yurt Dışı Haber Ajansları	10	%14	-	-	10	%11
Kaynak Yok	17	%23	9	%47	26	%29
Diğer	30	%42	2	%11	32	%35
Toplam	72	%100	19	%100	91	%100

Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde kaynak kullanımını incelendiğinde Cumhuriyet gazetesinde %42'lik (30 haber) bir oran ile diğer olarak belirtilen alt başlıkta bir yoğunluk olduğu görülmektedir. 'Diğer' olarak belirtilen bu alt kategorinin içerisinde 'haber merkezi, iç politika, dış politika, vb.' gibi kaynaklar yer almaktadır. Yine oransal olarak belirtilen alt kategoriler incelendiğinde %23 (17 haber) kaynak yok, %18 (13 haber) gazete muhabiri, %14 (10 haber) yurt dışı haber ajansları ve %3 (2 haber) yurt içi haber ajanları kaynak olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet gazetesindeki 'yurt dışı haber ajansı' olarak yer verilen alt başlık ile ilgili belirtilmesi gereken husus, konu ile ilgili haber metninin içinde yurt dışı kaynaklı ajanslardan alıntı yaptığı için bu başlık içerisinde değerlendirilmiştir. Sabah gazetesindeki haberler incelendiğinde ise çoğunluk olarak %47 (9 haber) oranında kaynak belirtilmediği saptanmıştır. Bunun yanı sıra %42'lik (8 haber) bir oranla gazete muhabiri ve %11 (2 haber) oranında diğer, kaynak olarak gösterilmiştir. Ayrıca gazetede, haber kaynağı

olarak yurt içi ve yurt dışı haber ajanslarına rastlanılmamıştır. Gazetelerde yer alan haberlerde kullanılan kaynakların genel dağılımını görmek için şekil 6.12'ye bakınız.

Şekil 6.12 Haberlerde kaynak kullanımı

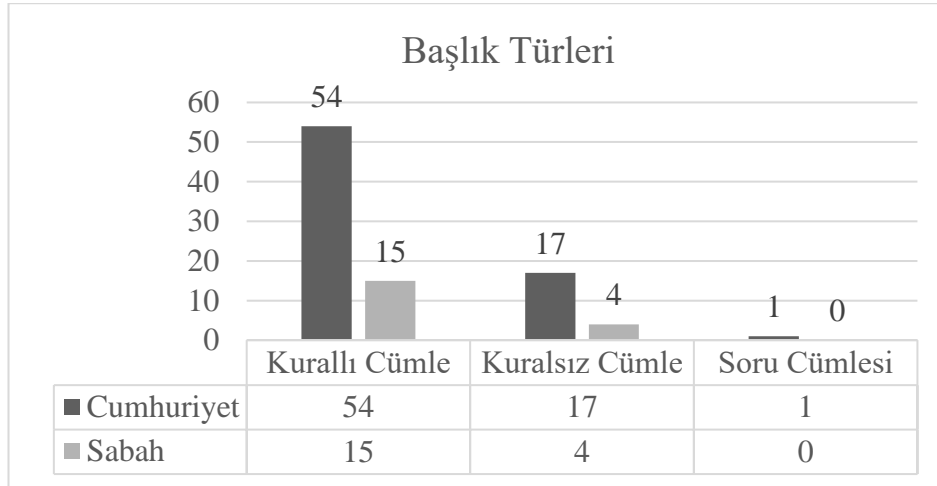
6.5.3.2.9. Haberlerde Kullanılan Başlık Türleri

Tablo 6.9 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde kullanılan başlık türleri

	CUMHURİYET		SABAH		TOPLAM	
Başlık Türleri	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Kurallı Cümle	54	%75	15	%79	69	%76
Kuralsız Cümle	17	%24	4	%21	21	%23
Soru Cümlesi	1	%1	-	-	1	%1
Toplam	72	%100	19	%100	91	%100

Konuya yönelik haberlerin başlık türleri incelendiğinde Cumhuriyet ve Sabah gazetesinde en fazla kullanılan başlık türünün %76 (69 haber) oranla kurallı cümleden

oluştugu görülmektedir. Kuralsız cümle kullanımı Cumhuriyet'te %24'lük (17 haber) bir oranda iken Sabah'ta %21 (4 haber) oranındadır. Haber de kullanılan başlık türünün bir diğer alt kategorisini oluşturan soru cümlesi Sabah gazetesinde hiç yer verilmezken Cumhuriyet gazetesinde %1'lik (1 haber) oranla tercih edilmiştir. Gazetelerde yer alan haberlerde kullanılan başlık türlerinin genel dağılımını görmek için şekil 6.13'e bakınız.

Şekil 6.13 Haberlerde kullanılan başlık türleri

6.5.3.2.10. Haber Başlıklarının Niteliği

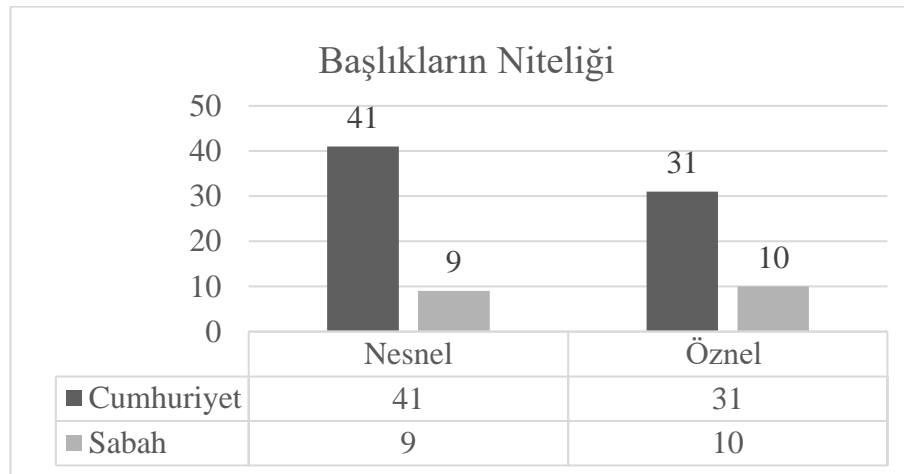
Tablo 6.10 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haber başlıklarının niteliği

Haber Başlıklarının Niteliği ⇓	Sayı ve ⇨ Oranlar	CUMHURİYET		SABAH		TOPLAM	
		Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Nesnel		41	%57	9	%47	50	%55
Öznel		31	%43	10	%53	41	%45
Toplam		72	%100	19	%100	91	%100

Haberin bütünleşik bir yapı içerisinde en önemli noktası, konunun bir nevi özetini oluşturan, haberin okunmasını teşvik eden aynı zamanda alıcıya konu hakkında

verilmek istenen mesajın kısa ve net bir şekilde ifade edildiği yer olan haberin başlığıdır. Gazetecilikte tarafsızlık ve objektiflik ilkelerine bağlı kalınması gerektiği vurgulansa da belli bir yayın politikasına sahip gazetelerde sunulan haberlerin özellikle başlık ve ara başlıklarda nesnel ya da öznel ifadeler yer verilebilmektedir. Bu kapsamda, incelenen gazetelerde yer alan haber başlıklarının niteliği değerlendirildiğinde Cumhuriyet gazetesinin %57 (41 haber) oranında en fazla nesnel ifadeli başlıklar kullandığı tespit edilmiştir. Gazetede öznel ifadeli başlıklar ise %43 (31 haber) oranındadır. Cumhuriyet gazetesinde nesnel ifadeli başlıkların oransal olarak fazla olmasının nedeni gazetenin başlıklarda daha çok alanında uzman kişilerin görüşleri ve Türkiye Cumhuriyeti temsilcilerinin (cumhurbaşkanı, ana muhalefet başkanı, diğer parti liderleri, parti sözcüleri, vb.) açıklamalarından doğrudan alıntı yaparak yer vermesidir.

Sabah gazetesinde kullanılan haber başlıklarında öznel ve nesnel ifadeler arasında çok büyük bir fark bulunmamaktadır. Buna göre Sabah gazetesinde çoğunluk olarak %53 (10 haber) oranında öznel ifadeli başlıklar, %47 (9 haber) oranında ise nesnel ifadeli başlıklar kullanıldığı tespit edilmiştir. Gazetelerde yer verilen haberlerde kullanılan başlıkların niteliğinin genel dağılımını görmek için şekil 6.14'e bakınız.

Şekil 6.14 Haber başlıklarının niteliği

6.5.3.2.11. Haberlerde Yer Verilen Alıntılar

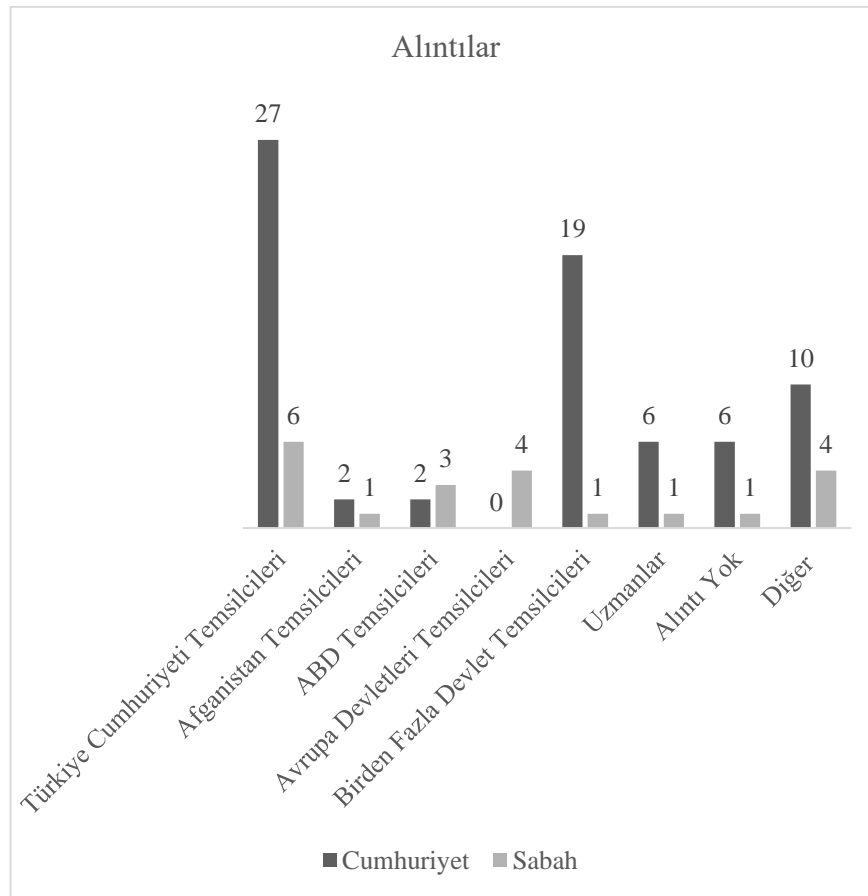
Tablo 6.11 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde yer verilen alıntılar

Alıntılar	Sayı	CUMHURİYET		SABAH		TOPLAM	
		Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Türkiye Cumhuriyeti Temsilcileri	27	27	%38	6	%32	33	%36
Afganistan Temsilcileri	2	2	%3	1	%5	3	%3
ABD Temsilcileri	2	2	%3	3	%16	5	%6
Avrupa Devletleri Temsilcileri	-	-	-	4	%21	4	%4
Birden Fazla Devlet Temsilcileri	19	19	%26	1	%5	20	%22
Uzmanlar	6	6	%8	1	%5	7	%8
Alıntı Yok	6	6	%8	1	%5	7	%8
Diğer	10	10	%14	2	%11	12	%13
Toplam	72	72	%100	19	%100	91	%100

Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinde Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin sunumu incelendiğinde haber metinleri daha çok temsilcilerin (liderler, sözcüler, sekreterler vb.), alanında uzman kişilerin görüşleri ve açıklamalarından alıntı yapılarak oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Bu kapsamda tablo 6.11 değerlendirildiğinde her iki gazetede toplamda %36'lık (33 haber) bir oranla Türkiye

Cumhuriyeti temsilcilerinin alıntılarında olduğu görülmektedir. Alt başlıklar tek tek değerlendirildiğinde Cumhuriyet gazetesinin ikinci olarak en fazla yaptığı alıntı %26'lık (19 haber) bir oranla 'birden fazla devlet temsilcilerine' aitken %14 (10 haber) 'diğer (siviller, sanatçılar vb.)', %8 (6'şar haber) 'uzmanlar' ve 'alıntı yok', %3 (2'şer haber) ise 'Afganistan temsilcileri' ve 'ABD temsilcilerinin' yaptığı açıklamalarına yer vermiştir. Cumhuriyet gazetesinde Avrupa devletleri temsilcilerine yönelik bir alıntıya rastlanılmamıştır.

Sabah gazetesinde ikinci olarak en fazla alıntı %21'lik (4 haber) bir oranla 'Avrupa devletleri temsilcilerinin' yapmış olduğu açıklama ve görüşlerine aitken onun akabinde yapılan alıntılar sırayla; %16 (3 haber) 'ABD temsilcileri', %11 (2 haber) 'diğer', %5'lik (1'er haber) oran ile 'Afganistan temsilcisi', 'birden fazla devlet temsilcisi', 'uzmanlar' ve 'alıntı yok' şeklinde yer verilmiştir. Gazetelerin haber metinlerinde yer verilen alıntılarının genel dağılımını görmek için şekil 6.15'e bakınız.

Şekil 6.15 Haberlerde yer verilen alıntılar

6.5.3.3. Afgan Göçmenler ve Sığınmacılar ile İlgili Haberlerin Nitel İçerik Analizi

6.5.3.3.1. Temmuz Ayında Konuya Özgü Çerçeve Ön Plana Çıkarılan Temalar

Çerçeveleme yönteminde, haberler belirli konular üzerinde odaklanılarak sunulmaktadır. Entman'ın çerçeveleme tanımında bahsettiği "seçim" ve "dikkat çekme" kavramları doğrultusunda seçilen konu; haberin sayfadaki konumlandırma yeri, ara başlık, görsel aktörler, alıntılar gibi etmenlerle desteklenerek dikkat çekici hale getirilmektedir. Bu durum bir haberin, medya kurumlarının konuya yaklaşım tarzına göre farklı açılardan alıcıya sunulabileceğini göstermektedir. Araştırmanın bu kısmında Vreese'nin "Çerçevelemenin Bütünleşik Bir Süreç Modelinde" belirttiği gibi "Konuya Özgü Çerçeveler" doğrultusunda Afgan göçmenler ve sığınmacılar konulu haberlerin çerçevenmesinde ön plana çıkarılan temalar tespit edilmiştir. Gazetelerin ön plana çıkarttığı bu temalar aynı zamanda kamuoyunun gündemini de oluşturduğu için bu kısımda çerçeveleme kuramı ile birlikte gündem belirleme kuramı da dikkate alınmıştır. Gündem belirleme kuramının temel hipotezi; medya kurumlarının kendi tercihleri ya da çıkarları doğrultusunda haberleri önemlilik sırasına göre konumlandığı ve bu sıralamanın zamanla alıcılar tarafından önemli olarak algılanmasına neden olduğudur. Bu hipotez doğrultusunda araştırmanın konuya özgü çerçevelerde ön plana çıkarılan temalarda konunun önemlilik değeri dikkate alınarak gazetelerin aylara göre Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberleri ne kadar yoğunlukta gündeme getirdiği ortaya çıkartılmıştır.

Aynı zamanda araştırmanın bu kısmında temmuz ve ağustos ayları ayrı ayrı kategorileştirilmiştir. Buradaki amaç gazetelerin Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde aylara göre ön plana çıkarttığı temaları karşılaştırabilmektir. Burada ayrıca belirtilmesi gereken husus, 10-24 Temmuz 2021'de Sabah gazetesinde 'Afgan, Afganlılar, Afgan göçmen, Afgan Sığınmacı, Afgan Mülteci' ifadeleri taratıldığında doğrudan konu ile ilgili haberlere (köşe yazıları içermektedir) yer verilmediği için temmuz ayında yalnızca Cumhuriyet gazetesinde yer verilen 15 haber incelenmiştir.

Tablo 6.12 Cumhuriyet gazetesinde 10-24 Temmuz 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin çerçevesini oluşturan temalar

CUMHURİYET			
Temalar	Sayı		
↓	ve ⇒	Sayı	Oran
Oranlar			
Türkiye'nin Sınır Güvenliği		1	%7
Düzensiz Göç		3	%20
Türkiye'deki Afgan Göçmen ve Sığınmacı Meselesi		1	%7
Afgan Göçmenler ve Sığınmacıların Genel Durumu		5	%33
Afgan Göçmenler ve Sığınmacıların Yaşadığı Zorlu Durumlar		5	%33
Toplam		15	%100

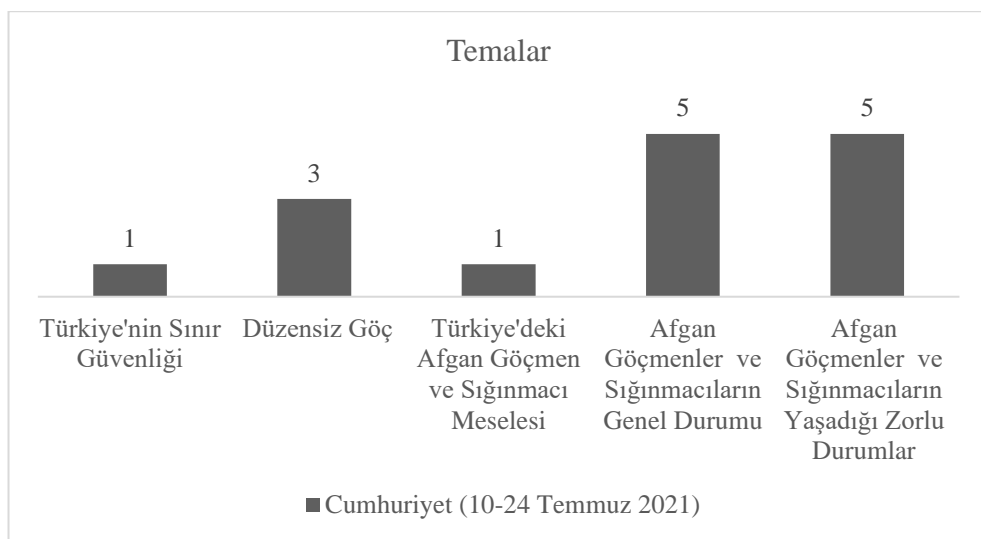
Cumhuriyet gazetesinin 10-24 Temmuz 2021 tarihinde Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberleri incelendiğinde 5 temanın ön plana çıkartıldığı tespit edilmiştir. Tablo 6.12'yi değerlendirmeden önce gazetenin konuya özgü çerçevede oluşturulan temaların içeriği hakkında bazı bilgilerin verilmesi gerekmektedir. Buna göre başlıklar halinde alt kategorilerin içeriği şu şekildedir:

- **Türkiye'nin Sınır Güvenliği:** Afganlıların sınırdan kolay bir şekilde geçmesi, kontrolün olmaması
- **Düzensiz Göç:** Türkiye'nin Afganistan'dan gelen düzensiz göç olgusuyla karşı karşıya kalması
- **Türkiye'deki Afgan Göçmen ve Sığınmacı Meselesi:** Afganistan'dan Türkiye'ye doğru göç hareketinin başlamasıyla ülkede yeni bir göçmen ve

sığınmacı meselesinin ortaya çıkması ve bu meselenin sorun olarak gündeme getirilmesi,

- **Afgan Göçmenler ve Sığınmacıların Genel Durumu:** Afganistan'da Taliban'ın ilerleyerek ülkeyi ele geçirme sürecinde Afganlıların ülkeyi terk etmesi, farklı ülke sınırlarına hareketi, sivillerin Afganistan'dan tahliye edilme süreci, yabancı ülkelerin göçmenlerin ve sığınmacıların kabulü konusundaki açıklamaları,
- **Afgan Göçmenler ve Sığınmacıların Yaşadığı Zorlu Durumlar:** Taliban'ın bölgedeki ilerleyişi devam ederken Afganlıların yerleşim yerini terk etme sürecinde yaşadığı sıkıntılar, sivillerin can güvenliğinin olmaması, temel ihtiyaçlarını karşılayacak gıda ya da sağlık gibi alanlarda oluşan sıkıntıların aktarılmasını içermektedir.

Cumhuriyet gazetesinde 10-24 Temmuz 2021'de yer alan haberler incelendiğinde en fazla %33'lük (5'şer haber) bir oranla 'Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu' ve 'Afgan göçmenler ve sığınmacıların yaşadığı zorlu durum' temaları ön plana çıkartıldığı tespit edilmiştir. Diğer alt başlıklar incelendiğinde %20 (3 haber) oranında 'düzensiz göç', %7 (1'er haber) oranında 'Türkiye'nin sınır güvenliği' ve 'Türkiye'deki Afgan göçmen ve sığınmacı meselesi' olduğu saptanmıştır. Haberlerin çerçevesini oluşturan temaların genel dağılımını görmek için şekil 6.16'ya bakınız.

Şekil 6.16 Cumhuriyet gazetesinde 10-24 Temmuz 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin çerçevesini oluşturan temalar

6.5.3.3.2. Temmuz Ayındaki Haberlerin Söylem Biçimi

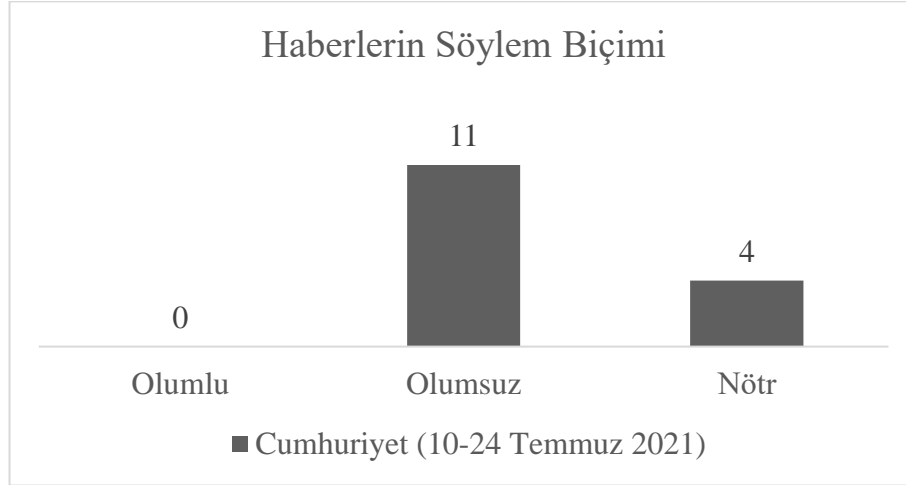
Tablo 6.13 Cumhuriyet gazetesinde 10-24 Temmuz 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin söylem biçimi

CUMHURİYET			
Haberlerin Söylem Biçimi ↓	Sayı ve Oranlar →	Sayı	Oran
Olumlu		-	-
Olumsuz		11	%73
Nötr		4	%27
Toplam		15	%100

Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin söylem biçimleri olumlu, olumsuz ve nötr şeklinde üç alt kategoride kodlanmıştır. Bu kategorilerin içeriğiyle ilgili bilgi vermek gerekirse ‘olumlu’ olarak kodlanan alt kategoride haberin söylemi ya da üslubunun genel olarak pozitif açılardan yaklaşılarak sunulduğunu göstermektedir. ‘Olumsuz’ olarak kodlanan alt kategori ise mevcut temalara yönelik örneğin Türkiye’nin sınır güvenliği, göçmen politikası, Türkiye’deki Afgan göçmen ve sığınmacı meselesine yönelik eleştiriler içermekte aynı zamanda Taliban’dan kaçan Afganların yaşadığı zorlu durumlar, kadın ve çocuklara yönelik yapılan hak ihlalleri konuları da negatif-olumsuz söylem biçimi içinde yer almaktadır. ‘Nötr’ olarak kodlanan alt kategori ise haber içeriğinde olumlu ya da olumsuz bir söylemin bulunmadığını göstermektedir.

Cumhuriyet gazetesinin temmuz ayında ön plana çıkarttığı temaların söylem biçimleri incelendiğinde çoğunluk olarak %73 (11 haber) oranında olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Diğer alt kategoriler değerlendirildiğinde ise nötr olarak sunulan haberlerin söylemi %27 (4 haber) oranındadır. Haberlerde olumlu bir söyleme ise

rastlanılmamıştır. Haberlerin söylem biçiminin genel dağılımını görmek için şekil 6.17'ye bakınız.

Şekil 6.17 Cumhuriyet gazetesinde 10-24 Temmuz 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin söylem biçimi

6.5.3.3.3. Ağustos Ayında Konuya Özgü Çerçeve Ön Planı Çıkarılan Temalar

Tablo 6.14 Gazetelerde 5-19 Ağustos 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin çerçevesini oluşturan temalar

Temalar	Sayı	CUMHURİYET		SABAH		TOPLAM	
		Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
↓ ve ⇒ Oranlar							
Türkiye'nin Sınır Güvenliği	8	%14	4	%21	12	%16	
Düzensiz Göç	6	%11	2	%10	8	%11	
Göçmen Politikası	3	%4	1	%5	4	%5	
Türkiye'deki Afgan Göçmen ve Sığınmacı Meselesi	11	%19	-	-	11	%14	
Afgan Göçmenler ve Sığınmacıların Türkiye'ye Yönlendirilmesi	8	%14	3	%16	11	%14	
Afgan Göçmenler ve Sığınmacıların Genel Durumu	10	%18	6	%32	16	%21	
İnsan Hakları	5	%9	-	-	5	%7	
Afgan Göçmenler ve Sığınmacıların Yaşadığı Zorlu Durumlar	6	%11	3	%16	9	%12	
Toplam	57	%100	19	%100	76	%100	

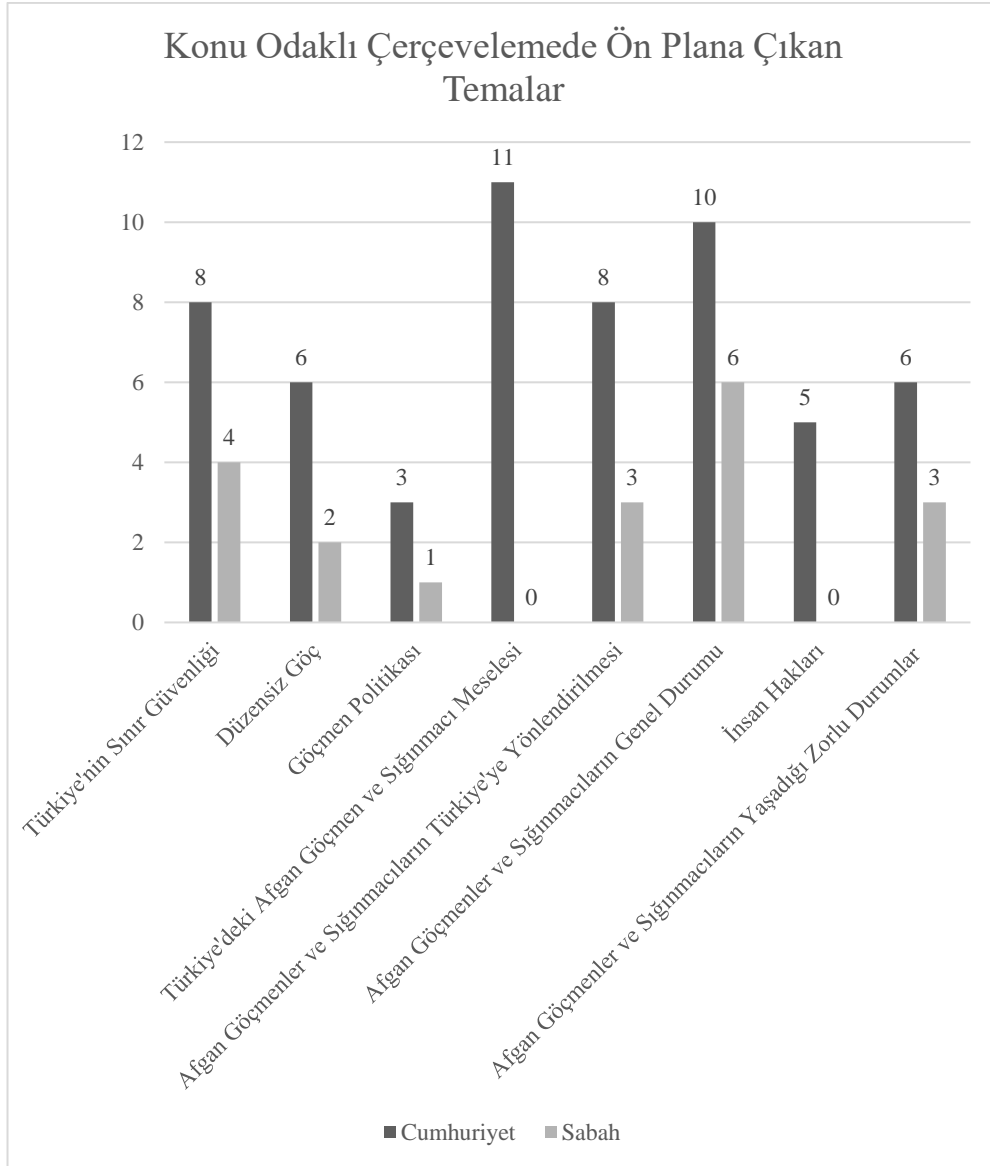
Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinde Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberler incelendiğinde tablo 6.14'te de gösterildiği gibi Cumhuriyet gazetesinde 8 temanın, Sabah gazetesinde ise 6 temanın ön plana çıkartıldığı tespit edilmiştir. Tablodaki bilgilerin değerlendirilmesine geçmeden önce gazetelerin konuya özgü çerçevede oluşturulan temaların içeriği hakkında bazı bilgilerin verilmesi gerekmektedir. Bu bilgiler aynı zamanda gazetelerin öne çıkarttığı temayı olumlu, olumsuz ya da nötr şeklinde nasıl sunduğunu da içermektedir. Buna göre başlıklar halinde alt kategorilerin içeriği şu şekildedir:

- **Türkiye'nin Sınır Güvenliği:** Afganlıların sınırdan kolay bir şekilde geçmesi, kontrolün olmaması ya da güvenlik önlemlerinin alınması,
- **Düzensiz Göç:** Türkiye'nin Afganistan'dan gelen düzensiz göç olgusuyla karşı karşıya kalması ya da düzensiz göçe karşı önlemlerin alınması, kontrolün olması
- **Göçmen Politikası:** Hükümetin almış olduğu göçmen politikalarının eleştirilmesi ya da yerinde karar olarak değerlendirilmesi,
- **Türkiye'deki Afgan Göçmen ve Sığınmacı Meselesi:** Afganistan'dan Türkiye'ye doğru göç hareketinin başlamasıyla ülkede yeni bir göçmen ve sığınmacı meselesinin ortaya çıkması, sorun olarak gündeme getirilmesi ya da bu konuya sorun olarak yaklaşılması,
- **Afgan Göçmenler ve Sığınmacıların Türkiye'ye Yönlendirilmesi:** Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve ABD Başkanı Joe Biden'ın yaptığı görüşme sonrasında Afganlıların Türkiye'ye kabul edilmesine yönelik bir anlaşma yapıldığı iddiasına yer verilmesi ya da böyle bir yönlendirmenin olmadığı açıklanması,
- **Afgan Göçmenler ve Sığınmacıların Genel Durumu:** Afganistan'da Taliban'ın ilerleyerek ülkeyi ele geçirme sürecinde Afganlıların ülkeyi terk etmesi, farklı ülke sınırlarına hareketi, sivillerin Afganistan'dan tahliye edilme süreci, diğer ülkelerin göçmen ve sığınmacıların kabulü konusunda açıklamaları,
- **İnsan Hakları:** Afganistan'daki gelişmeler sürecinde özellikle kadın ve çocukların haklarının göz ardı edilmesi, yaşanan karışıklıkla birlikte hakların ihlal edilmesi,

- **Afgan Göçmenler ve Sığınmacıların Yaşadığı Zorlu Durumlar:** Taliban'ın bölgedeki ilerleyişi devam ederken Afganlıların yerleşim yerini terk etme sürecinde yaşadığı sıkıntılar, sivillerin can güvenliğinin olmaması, temel ihtiyaçlarını karşılayacak gıda, sağlık gibi alanlarda oluşan sıkıntıların aktarılmasını içermektedir.

Bu bağlamda Cumhuriyet gazetesinin 5-19 Ağustos 2021'de yer alan haberleri incelendiğinde en fazla %19'luk (11 haber) bir oranla 'Türkiye'deki Afgan göçmen ve sığınmacı meselesi' temasının ön plana çıkartıldığı tespit edilmiştir. Diğer ön plana çıkartılan temalar ise sırasıyla %18 (10 haber) oranında 'Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu', %14 (8'er haber) 'Türkiye'nin sınır güvenliği' ve 'Afgan göçmenler ve sığınmacıların Türkiye'ye yönlendirilmesi', %11 (6'şar haber) 'düzensiz göç' ve 'Afgan göçmenler ve sığınmacıların yaşadığı zorlu durumlar', %9 (5 haber) 'insan hakları' ve %4 (3 haber) 'göçmen politikası' olduğu tespit edilmiştir.

Sabah gazetesinde yer verilen temalar incelendiğinde çoğunluk olarak %32 (6 haber) oranında 'Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu' temasının ön plana çıkartıldığı saptanmıştır. Diğer ön plana çıkartılan temalar ise sırasıyla %21 (4 haber) oranında 'Türkiye sınır güvenliği', %16 (3'er haber) oranında 'Afgan göçmenler ve sığınmacıların Türkiye'ye yönlendirilmesi' ve 'Afgan göçmenler ve sığınmacıların yaşadığı zorlu durumlar', %10 (2 haber) oranında 'düzensiz göç', %5 (1 haber) oranında ise 'göçmen politikası' olduğu tespit edilmiştir. Sabah gazetesinin, 'insan haklarına' ve özellikle Cumhuriyet gazetesinin çoğunluk olarak ön plana çıkarttığı 'Türkiye'deki Afgan göçmenler ve sığınmacılar meselesi' ile ilgili temaya yer vermediği tespit edilmiştir. Gazetelerde yer verilen haberlerin çerçevesini oluşturan temaların genel dağılımını görmek için şekil 6.18'e bakınız.

Şekil 6.18 Gazetelerin 5-19 Ağustos 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin çerçevesini oluşturan temalar

6.5.3.3.4. Ağustos Ayındaki Haberlerin Söylem Biçimi

Tablo 6.15 Gazetelerde yer verilen 5-19 Ağustos 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin söylem biçimi

		CUMHURİYET		SABAH		TOPLAM	
Haberlerin	Sayı						
Söylem Biçimi ↓	ve ⇒ Oranlar	Sayı	Oran	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Olumlu		2	%3	9	%48	11	%14
Olumsuz		41	%72	5	%26	46	%61
Nötr		14	%25	5	%26	19	%25
Toplam		57	%100	19	%100	76	%100

Haberlerin sunumunda yer verilen söylem biçimleri olumlu, olumsuz ve nötr olarak üç alt kategoride incelenmiştir. Belirtilen üç alt kategorinin içeriği hakkında bilgi vermek gerekirse:

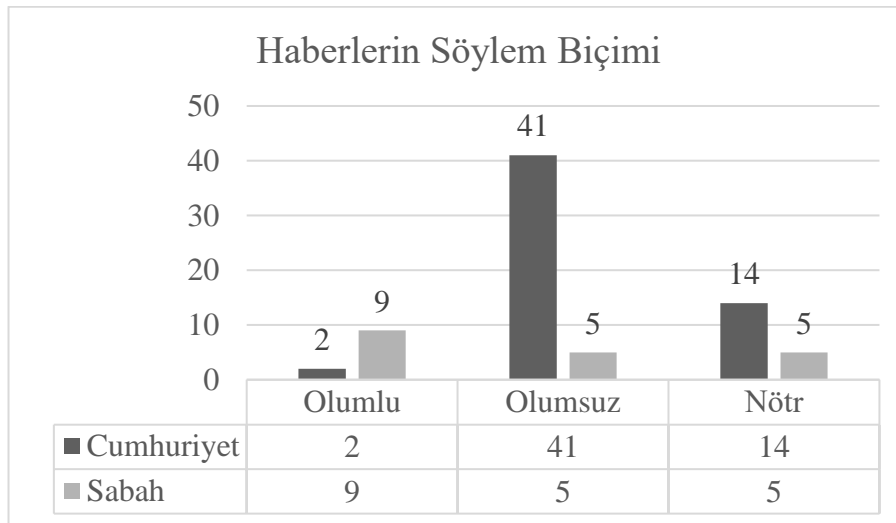
Olumlu: Gazetelerde yer alan haber temalarının söylemi ya da üslubunun genel olarak pozitif açılardan yaklaşarak sunulduğunu göstermektedir.

Olumsuz: Mevcut konulara yönelik örneğin Türkiye sınır güvenliği, göçmen politikası, Türkiye'deki Afgan göçmen ve sığınmacı meselesine yönelik eleştiriler ve karşı eleştiri içermektedir. Aynı zamanda özellikle belirtilmesi gereken husus Taliban'dan kaçan Afganların yaşadığı zorlu durumlar, kadın ve çocuklara yönelik yapılan hak ihlalleri konuları da negatif söylemler içerdiği için bu başlık içinde değerlendirilmiştir.

Nötr: Haber temalarının içeriğinde olumlu ya da olumsuz bir söylemin bulunmadığını göstermektedir.

Gazetelerde seçilen konular belli bir çerçevede sunulurken haber metninin söylem biçimi alıcıların konu hakkındaki görüş ve düşüncelerini etkilemesine neden olabilmektedir. Bu kapsamda tablo 6.15 değerlendirildiğinde Cumhuriyet gazetesinin ağustos ayında ön plana çıkartılan temaların söylem biçimleri incelendiğinde çoğunluk olarak %72 (41 haber) oranında olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Diğer alt kategoriler değerlendirildiğinde ise nötr olarak sunulan haberlerin söylemi %25 (14 haber) iken olumlu olarak sunulan haberlerin söylemi ise %3 (2 haber) olduğu ortaya çıkartılmıştır.

Sabah gazetesinin ağustos ayındaki ön plana çıkartılan temaların söylem biçimleri incelendiğinde ise çoğunluk olarak %48 (9 haber) oranında olumlu olarak sunulduğu tespit edilmiştir. Gazetenin olumsuz ve nötr olarak yer alan haber temalarının söylem biçimleri ise %26'lık (5'er haber) bir oranla eşit olarak sunulduğu saptanmıştır. Gazetelerde yer verilen haber söylem biçimlerinin genel dağılımını görmek için şekil 6.19'a bakınız.

Şekil 6.19 Gazetelerde yer verilen 5-19 Ağustos 2021'de Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin söylem biçimi

Gazetelerin haberlerde ön plana çıkarttığı temaları, genel açıdan kısaca değerlendirmek gerekirse Sabah gazetesinde yer alan haberler incelendiğinde genel olarak Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren Afgan göçmenler ve sığınmacıları ön planda tutacak haberlere yer verilmediği saptanmıştır. Sabah gazetesinin alıcıya sunduğu haberlerde daha çok ABD'nin Afganistan'dan çekilişi, Afganistan'da yaşanan

süreçler, Taliban'ın ülkedeki ilerleyişine yöneliktir. Bu temalardaki haberler doğrudan araştırma konusu ile ilgili olmadığı için çalışma kapsamına alınmamıştır. Aynı zamanda gazetenin temmuz ayında konu ile ilgili hiçbir habere yer vermemesi ağustos ayında ise çoğunluk olarak 'Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu' temasını ön plan çıkarması gazetenin ideolojik kimliğine bağlı kaldığını göstermektedir.

Cumhuriyet gazetesi ise konuya, Sabah gazetesine oranla daha fazla yer vermiş ve dikkat çekmeye çalışmıştır. Gazetenin temmuz ve ağustos ayları karşılaştırıldığında konuya yönelik hem yaklaşım tarzında hem de haber değeri olarak önemsemesinde belirli farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Gazete temmuz ayında 'Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu' ve 'Afgan göçmenler ve sığınmacıların yaşadığı zorlu durum' temalarını ön plana çıkartırken ağustos ayında çoğunluk olarak 'Türkiye'deki Afgan göçmen ve sığınmacı meselesi' ile ilgili temayı ön plana çıkarttığı yapılan araştırma sonunda ortaya çıkartılmıştır.

Ayrıca ağustos ayında 'Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu' ile ilgili tema, Cumhuriyet gazetesinde yine belirli bir çoğunlukta. Ancak her iki ay karşılaştırıldığında temmuz ayında 'Türkiye'deki Afgan göçmen ve sığınmacı meselesi' yalnızca bir haber içerirken ağustos ayında ise bu temada belirgin bir artış olduğu ve oransal olarak ise çoğunluğu sağladığı, yapılan incelemeler sonucunda tespit edilmiştir. Yine ağustos ayında Cumhuriyet gazetesi 'Türkiye'nin sınır güvenliği' ve 'Afgan göçmenler ve sığınmacıların Türkiye'ye yönlendirilmesi' 'düzensiz göç' gibi temalarda ön plana çıkartarak alıcılara sunulmuştur.

6.5.3.4. Gazetelerde Yer Alan Afgan Göçmenler ve Sığınmacılar ile İlgili Haber Çerçeveleme Örnekleri

Haber inceleme bölümünün bu kısmında Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinde aynı temaları içeren haberlerin nasıl çerçevelendiği 3 haber örneği ile belirtilecektir. Medyada çerçevelemenin genel olarak amacı kurumların ideolojik yapıları ya da tercihleri doğrultusunda haber için seçilen bir konunun belirli bir kısmını ön plana çıkartmak diğer kısmını ise görmezden gelmek ya da yok saymaktır. Bu bağlamda

çerçeveleme yönteminde bahsettiğimiz “seçme” ve “dikkat çekme” kavramları gözetilerek gazetelerin yayın politikaları kapsamında seçtiği konuları haber olarak sunulurken ön plana çıkarttığı mesaj ya da var olan bilginin geri planda bırakılması karşılaştırılarak gösterilecektir.

Tablo 6.16 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haber çerçeveleme örneği 1

CUMHURİYET GAZETESİ	SABAH GAZETESİ
<p style="text-align: center;">13 Ağustos 2021</p> <p>AFGANİSTAN BÜYÜKELÇİSİ: Türkiye'nin askeri misyonu olmayacak</p> <p>HÜSEYİN HAYATSEVER</p> <p>Afganistan'ın Ankara Büyükelçisi Amir Muhammed Ramin, müzakereleri devam eden Türkiye'nin Kabil Havaalanı'nın güvenliğini ve işletmesini sağlama teklifiyle ilgili "Türkiye'nin üstleneceği misyon, askeri bir misyon olmayacak. Havaalanının dış güvenliği Afgan güvenlik güçleri tarafından sağlanacak. Türk kuvvetleri, havaalanının iç bölümünde olacak" dedi. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Taliban liderini kabul edebileceği açıklamasını da diyalog süreci açtı-</p> <p>sından olumlu bulduklarını söyleyen Ramin, Türkiye'de yaşanan göçmen tartışmasıyla ilgili "Çekinceleri anlıyoruz. Suça karışanların yakalanıp sınır dışı edilmesi bizim de talebimiz. Son dönemde yoğun olarak gelen genç erkekler, Taliban'ın zorla savaşmak istediği kişiler" dedi.</p> <p>'ABD ile biz istedik'</p> <p>Ramin, Diplomasi Muhabirleri Derneği üyeleriyle yaptığı toplantıda güncel gelişmelere ilişkin sorularla yanıtladı. ABD'nin ağustos sonu itibarıyla ülkedeki güçlerini çekmesinden sonra Türkiye'nin Kabil Hamid Karzai Havaalanı'nın güvenliğini ve işletmesini üstlenme teklifiyle ilgili konuşan Ramin, "ABD'yle birlikte biz, Türkiye'nin Kabil Havaalanı'nın güvenliğini sağlamaya devam etmesini istedik. Bu, halihazırda Türkiye'nin NATO misyonu çerçevesinde 6 yıldır sürdürdüğü misyonun devamı olacaktır. Afganistan'da istikrar ve barışın sürdürülmesiyle yakından bağlantılıdır" diye konuştu.</p> <p>'200 bin Afgan var'</p> <p>Türkiye'ye resmi yollardan gelen çok sayıda Afgan göçmenin de bulunduğunu, Türkiye'de en fazla gayrimenkul edinen yabancılar arasında Afganların 8. sırada olduğunu belirten Ramin, "2020 yılı sonu itibarıyla çoğunluğu yasal yollarla bulunanlar olmak üzere Türkiye'de 200 bin Afgan bulunuyor. Son yaşanan gelişmelerden sonra bir artış olsa da Türkiye'nin kendi sınırında aldığı önlemler nedeniyle yoğun bir akış olduğunu gözlemlemiyoruz" değerlendirmesi yaptı. • ANKARA</p>	<p style="text-align: center;">13 Ağustos 2021</p> <p>"Türkiye'ye çok müteşekkiriz"</p> <p>AFGANİSTAN'IN Ankara Büyükelçisi Amir Muhammed Ramin, "Türkiye'nin Afganistan'daki önemli misyonunun devamı fikri, Afganistan'da barış ve istikrarın korunmasını ve güçlendirilmesini sağlamaktır" dedi. Büyükelçilikte gazetecilerin sorularını yanıtlayan Ramin, iki ülke arasındaki tarihi güven duygusuna vurgu yaparak, "Türkiye'nin havallanındaki varlığı, bir askeri varlık olmayacak. Bu, barış ve istikrarı destekleyen barışçıl bir görev. Afganistan'a ilişkin sergilediği sağlam duruş için Türkiye'ye çok ama çok müteşekkiriz" dedi. AA</p>

Tablo 6.16'daki haber çerçeveleri değerlendirilmeden önce belirtilmesi gereken husus Sabah gazetesinde örnek olarak seçilen haber doğrudan içerisinde Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili bilgiye yer vermediği için araştırma kapsamına yani Sabah gazetesinde tespit edilen 19 haberin içinde alınmamıştır. Bu kısımda değerlendirilmesinin sebebi ise gazetelerin aynı gün aynı haberi alıcıya sunarken oluşturdukları çerçeve biçimlerindeki farklılığı göstermektir.

Bu bağlamda her iki gazete, Afganistan Ankara Büyükelçisi Amir Muhammed Ramin'in yaptığı açıklamalara yer vermiştir. Cumhuriyet gazetesinin ön plana

çıkarttığı mesaj Kabil havalimanında Türkiye'nin mevcut konumu ve Afganlıların Türkiye'deki çoğunluğu resmi yollardan olan sayılarıdır. Bu sayı haberde alt başlık ile belirtilerek dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda haberin söylem biçimi olumsuz, sayfadaki konumu birinci sayfa ve devamında, sayfadaki konumlandırma yeri ise sağ üsttür.

Sabah gazetesi haber çerçevesini yalnızca büyükelçinin Türkiye'ye ettiği teşekkürü ön plana çıkartarak oluşturmuştur. Haberin söylem biçimi olumlu, sayfadaki konumu iç sayfa ve sayfadaki konumlandırma yeri ise ortadır.

Tablo 6.17 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haber çerçeveleme örneği 2

CUMHURİYET GAZETESİ	SABAH GAZETESİ								
<p style="text-align: center;">16 Ağustos 2021</p> <p style="text-align: center;">ERDOĞAN, İRAN ÜZERİNDEN TÜRKİYE'YE GELEN GÖÇMENLERE DİKKAT ÇEKİYOR</p> <h2 style="text-align: center;">GÖÇMEN DALGASI VAR</h2> <p>Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Afganistan'dan Türkiye'ye gelen sığınmacıların ilgili "Yoğunlaşan bir Afgan göçmen dalgasıyla karşı karşıyayız" dedi.</p> <p>Erdoğan, İstanbul Tersane Komutanlığı'nda, Pakistan Cumhurbaşkanı Arif Alvi ile Pakistan MİLGEM Korvet Projesi 1. Gemi Denize İnşaat ve Açık Deniz Karakol Gemi Projesi 1. Gemi Sac Kesim Töreni'ne katıldı.</p> <p>Törende konuşan Erdoğan, "Pakistan ile ortak gündemimizi geliştirmenin çabası içindeyiz. Savunma sanayindeki ortaklığımıza daha da ilerletme konusunda mutabıkız. Pakistan, Güney Asya'da barışın tesisi için kritik rol üstlenmektedir. Sorunlara bulunacak çözümler ancak Pakistan'ın desteğiyle hayata geçirilebilir" dedi.</p> <p>Cumhurbaşkanı Erdoğan, Afganistan'dan gelen sığınmacıların ilgili de "Afganistan'a barış ve istikrarın gelmesi konusunda Pakistan'a havaali görevler düşüyor. Yeni bir göç dalgasından kaçınmak için bu göstermeye devam edeceğiz. Pakistan ile işbirliğini artırarak sığınmacıların geri dönmelerini sağlıyoruz. Bizimdeki tüm imkanları seferber etmekte kararlıyız" diye konuştu.</p> <p>● İç Politika</p>	<p style="text-align: center;">16 Ağustos 2021</p> <p style="text-align: center;">Orta Sayfa</p> <h2 style="text-align: center;">AFGANİSTAN'IN İSTIKRARI İÇİN HER TÜRLÜ ÇABAYI GÖSTERECEĞİZ</h2> <p>BASKAN ERDOĞAN: Türkiye olarak İran üzerinden gerçekleşen ve giderek daha da tetiklenen Afgan göçmen dalgasıyla karşı karşıyayız. Bölgenin ve Afganistan'ın istikrarı için her türlü çabayı göstermeye devam edeceğiz.</p> <p>Afganistan'a barışın gelmesi konusunda hayati rol oynayan dışişleri Bakanlığı'nın işbirliğini artıracacağız. Tüm imkanları bu doğrultuda seferber edeceğiz</p> <p>PN-MİLGEM-1</p> <table border="1"> <tr> <td>TAM BOY</td> <td>108,20</td> </tr> <tr> <td>SU HATTI BOYU</td> <td>99,60</td> </tr> <tr> <td>KALIP GENİŞLİĞİ</td> <td>14,00</td> </tr> <tr> <td>SÜRAT</td> <td>26,00</td> </tr> </table> <p>'SAVUNMA SANAYİNDE DİŞİ BAĞIMLILIK % 20'YE İNDİ'</p> <p>2021'de savunma sanayinin ihracatı artarak, ihracatın ihracatın toplam üretimindeki payı %20'ye ulaştı. Savunma sanayinin ihracatının toplam üretimdeki payı %20'ye ulaştı. Savunma sanayinin ihracatının toplam üretimdeki payı %20'ye ulaştı.</p> <p>RUS PILOTLARA TAZİYE</p> <p>Rusya'nın Ukrayna'da tuttuğu Rus pilotlarına taziyeler sunuldu. Taziyeler, Rus pilotlarının Ukrayna'da tutulduğu süre boyunca yaşadıkları sıkıntıları gidermek için sunuldu.</p> <p>ALVİDEN NİKİTİ MESURİ KARDESİLERİMİZİN İSTİFA İNDİ</p> <p>Alviden Nikiti Mesuri Kardeşlerimiz, istifa indirdi. Kardeşlerimiz, istifa indirdi. Kardeşlerimiz, istifa indirdi.</p>	TAM BOY	108,20	SU HATTI BOYU	99,60	KALIP GENİŞLİĞİ	14,00	SÜRAT	26,00
TAM BOY	108,20								
SU HATTI BOYU	99,60								
KALIP GENİŞLİĞİ	14,00								
SÜRAT	26,00								

Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinde 16 Ağustos 2021 tarihli Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili aynı temaları içeren ikinci haber çerçeveleme örneği değerlendirilecek olduğunda her iki gazete Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın katıldığı bir törende yaptığı açıklamalara yer vermiştir. Ancak gazetelerin ön plana çıkarttığı mesaj yayın politikalarına uygun bir şekilde farklılık içerdiği tespit edilmiştir. Cumhuriyet gazetesi haber çerçevesinde genel olarak Cumhurbaşkanı'nın yaptığı açıklamada Afgan göçmen dalgasıyla karşı karşıya kaldığını ön plana çıkartarak dikkat çekmiştir. Haberin söylem biçimi olumsuz, sayfadaki konumu birinci sayfa ve devamında, sayfadaki yeri ise orta kısımdır.

Sabah gazetesi aynı haberi daha genel bir açıdan ele alarak törende yaşanan gelişmeleri detaylı bir şekilde sunmuştur. Haber başlığı dikkat edildiğinde Afganistan'da yaşanan gelişmeler ve Türkiye'nin bu konudaki tutumu ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Haber içerisinde Cumhurbaşkanının İran üzerinden gelen Afgan göçmen olgusuna yer verilmiş olsada bu durum Cumhuriyet gazetesinde olduğu gibi dikkat çekici bir halde sunulmamıştır. Haberin söylem biçimi olumlu, sayfadaki konumu birinci sayfa ve devamında, sayfadaki yeri ise hemen hemen tam sayfa şeklindedir.

Tablo 6.18 Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haber çerçeveleme örneği 3

<p style="text-align: center;">CUMHURİYET GAZETESİ</p> <p style="text-align: center;">16 Ağustos 2021</p>	<p style="text-align: center;">SABAH GAZETESİ</p> <p style="text-align: center;">16 Ağustos 2021</p>
<p style="text-align: center;">'DEDİKODUYA DAYALI SIKINTI'</p> <p>Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, sınıra örnecek duvarlarla giriş-çıkışları engelleneceğini söyledi. Afganistanlı göçmenlerin sınır illeri başta olmak üzere Türkiye'nin çeşitli kentlerindeki yoğunluğu tepki çekmişti. Bölgede incelemelerde bulunan Bakan Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, dün Van Valisi Mehmet Emin Bilmez ve komutanlarla 6. Hudut Tuğay Komutanlığı'nda değerlendirmelerde bulundu. Akar, 91 bin 78 kişinin yasadışı yollarla yurda girmeye çalışırken yakalandığını belirterek, "Bunlardan İran hududunda yakalananların sayısı 587'dir. Hudutlarımızdan girmesi engellenenlerin sayısı ise 181 bin 328 oldu. Bunların İran sınırına tekabül edenlerinin sayısı ise 61 bin 943'tür" dedi. Sınırdaki 150 kilometreye yakın hendek kazıldığını söyleyen Akar, "Hudutların kontrolü eskisinden çok daha ileri düzeyde. Ortaya atılan görüntülerin hiçbirinin gerçeği yansıtmadığını müşahade ettik" dedi.</p> <p style="text-align: center;">Komutanlara hitap etti</p> <p>Toplantının ardından Akar, telefonla görüştüğü Cumhurbaşkanı Erdoğan'a bilgi verdi. Hudut birliklerinin komutanlarına hitap eden Erdoğan, şunları kaydetti: "Çok farklı bir dönemden geçiyoruz, bir taraftan sel afetleri bir taraftan yangınlar. Bütün bunlar devam ederken bir de dedikoduya dayalı bir sıkıntı. Bunları da aşmamız gerekiyor, çünkü bir yalan terörü Türkiye'de estiriliyor. Bu yalanı aşacağız. Özellikle de bu sınırlarda ördüğümüz duvarlarla giriş-çıkışları da tamamen engellemiş olacağız."</p> <p style="text-align: right;">● ANKARA/Cumhuriyet</p>	<p style="text-align: center;">SINIRLARIMIZ TAM KORUMA ALTINDA</p> <p>Akar, muhalefetin yalan terörüne yanıt verdi: Sınırdaki iddiaların gerçeği yansıtmadığını söyledi. "Korkluktan vazgeçmelerini tavsiye ediyoruz"</p> <p>Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, hafta sonu Genelkurmay Başkanlığı Çeşitli Birlikler Komutanları ile Van Valisi Mehmet Emin Bilmez ve komutanlarla 6. Hudut Tuğay Komutanlığı'nda değerlendirilmelerde bulundu. Akar, 91 bin 78 kişinin yasadışı yollarla yurda girmeye çalışırken yakalandığını belirterek, "Bunlardan İran hududunda yakalananların sayısı 587'dir. Hudutlarımızdan girmesi engellenenlerin sayısı ise 181 bin 328 oldu. Bunların İran sınırına tekabül edenlerinin sayısı ise 61 bin 943'tür" dedi. Sınırdaki 150 kilometreye yakın hendek kazıldığını söyleyen Akar, "Hudutların kontrolü eskisinden çok daha ileri düzeyde. Ortaya atılan görüntülerin hiçbirinin gerçeği yansıtmadığını müşahade ettik" dedi.</p> <p style="text-align: center;">ERDOĞAN SINIR BİRLİKLERİNE SESLENDİ: Yalan terörünü birlikte aşacağız</p> <p>26 terörist etkisiz hale getirildi</p>

Gazetelerde yer verilen aynı temaları içeren üçüncü haber çerçeveleme örneği ise 16 Ağustos 2021 tarihli Türkiye'nin sınır güvenliği ile ilgili Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'ın yaptığı açıklamaları içermektedir. Cumhuriyet gazetesi haber çerçevesini temsilcilerin yaptığı açıklamalar doğrultusunda oluşturmuştur. Haberin başlığı dikkat edildiğinde Cumhurbaşkanı'nın sınır güvenliği ile ilgili yaptığı açıklamadan doğrudan alıntı yapılarak bir vurgu yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Genel olarak haber gazetede çok fazla ön plana çıkartılmamıştır. Haberin söylemi nötr, gazete sayfadaki konumu iç sayfa, sayfadaki yeri ise sol alttır.

Sabah gazetesinin Türkiye'nin sınır güvenliği ile ilgili oluşturduğu haber çerçevesinin söylemi olumludur. Bu olumlu söylemin bol görsel materyal ve görsel aktörlere yer

verilerek daha da güçlendirildiği görülmektedir. Haberde Cumhurbaşkanı ve Milli Savunma Bakanının sınır güvenliği ile ilgili yaptığı açıklamalar alt başlıklar halinde oluşturularak detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Haberin sayfadaki konumu birinci sayfa ve devamı iken sayfadaki yeri sağ üsttür.

Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında verilen üç haber örneğinden de anlaşılacağı gibi gazetelerin kendi yayın politikalarına bağlı kalarak haberleri çerçevelediği ortaya çıkartılmıştır. Bu bağlamda alıcıların, gündemi takip ederken ya da bir konu hakkında doğru bilgiye ulaşmak istediklerinde tek bir medya kurumuna bağlı kalmamalarının gerekli oluşu yer verilen haber çerçeve örnekleriyle gösterilmeye çalışılmıştır.

7. SONUÇ

Yerel, ulusal ve uluslararası konuları bünyesinde bulunduran yazılı basın günlük olarak birçok konu ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu konular arasından haber değeri olan olaylar, gazeteciler tarafından seçilmekte seçilen olay haber metnine çevrilirken birtakım sözcükler, kavramlar, görsel öğeler, alıntılar ile dikkat çekici bir hale getirilerek alıcıya sunulmaktadır. Medya, haber konularında oluşturduğu çerçeveler ile alıcıların düşüncelerini etkileme hatta yönlendirme gücüne sahiptir. Özellikle belli bir yayın politikasına sahip olan ve mevcut ideolojisi çizgisinde ilerleyen gazete kurumlarının bir konuyu ele alış biçimlerinde oluşan farklılıklar bu durumu somutlaştırmaktadır.

Bu bağlamda araştırma kapsamında Türk yazılı basınında farklı ideolojik yapılara sahip olan gazetelerde yer verilen Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin sunumları incelenmiştir. Çalışma için belirlenen gazetelerin özellikle sahiplik yapıları ve ideolojik bakışlarının birbirinden farklı olarak seçilmesinin nedeni Afgan göçmenler ve sığınmacılara yönelik haberlerin nasıl sunulduğunu karşılaştırarak değerlendirmektir. Bu kapsamda, araştırma için seçilen gazeteler hakkında kısaca bilgi vermek mümkündür. Öncelikle Cumhuriyet gazetesi hakkında bilgi vermek gerekirse gazete 7 Mayıs 1924 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin sahibi Cumhuriyet Vakfı adına aittir. Yayın hayatındaki ideolojik bakışı Atatürkçülük, merkez sol ve sosyal demokrasidir. Sabah gazetesi ise yayın hayatına 22 Nisan 1985 yılında başlamıştır. Günümüzdeki sahibi Turkuvaz Medya Grubuna aittir. Gazetenin ideolojik bakışı merkez sağ, muhafazakâr demokrasidir.

Çalışma için seçilen Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinin 10-24 Temmuz 2021 ve 5-19 Ağustos 2021 tarih aralıkları seçilmiş ve her iki aydan 15 günlük bir sınırlama yapılarak toplamda 30 gün içinde gazetelerde yer verilen Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili 91 haber incelenmiştir. Araştırma için temmuz ve ağustos aylarının seçilme sebebi ise bu aylarda olayın daha yoğun olarak yaşanması ve konunun kamuoyu gündeminde daha fazla yer almasıdır. Araştırmanın kuramsal yapısında gündem belirleme ve çerçeveleme kuramı dikkate alınmış haberlerin incelenmesinde ise nicel ve nitel değerlendirmeyi içerisine alan içerik analizi yöntemi

kullanılmıştır. Bu kapsamda 15 kategori ve alt kategoriden oluşan kodlama cetveli oluşturularak çalışmaya yön verilmiştir. Araştırmanın genel amacı ise Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin sunumunda gazetelerin yayın politikalarına bağlı kalıp kalmadığı, haberlerin hangi ayda ne kadar yoğunlukta yer verildiği, temmuz ve ağustos aylarında konuya özgü çerçevede ön plana çıkartılan temaların neler olduğu, aylara göre gazetelerin (varsa) temalarındaki farklılıklarını karşılaştırarak ortaya çıkartmaktır. Çalışma kapsamında incelenen Cumhuriyet gazetesi ve Sabah gazetesindeki haberlere, Ajans Press Medya Takip Merkezi tarafından erişilmiştir. Aynı zamanda haberlere: "Afgan, Afganlılar, Afgan göçmen, Afgan Sığınmacı, Afgan Mülteci" kavramları taratılarak ulaşılmıştır.

10-24 Temmuz 2021'de belirtilen kavramlar taratılarak Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinde toplamda 35 habere ulaşılmıştır. Bu haberler içerisinde 14'ü köşe yazısı ve 6'sı doğrudan Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili olmadığı için çalışmaya dahil edilmemiştir. Belirlenen temmuz ayındaki tarih aralığında Cumhuriyet gazetesi incelendiğinde doğrudan konu ile ilgili 15 habere yer verildiği saptanmıştır. Sabah gazetesi incelendiğinde ise köşe yazıları dışında konu ile ilgili herhangi bir habere yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu bağlamda temmuz ayında 15 günlük bir sınırlandırmada toplamda 15 haber incelenmiştir.

5-19 Ağustos 2021'de Cumhuriyet ve Sabah gazeteleri incelendiğinde toplamda 145 habere ulaşılmıştır. 145 haber içerisinde yer alan 53 haber köşe yazısı ve 16 haber doğrudan Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili olmadığı için araştırma kapsamına alınmamıştır. Belirlenen ağustos ayındaki tarih aralığında Cumhuriyet gazetesi incelendiğinde toplamda 57 habere yer verdiği tespit edilmiştir. Sabah gazetesinin konu ile ilgili yer verdiği toplam haber sayısı ise 19'dur. Bu durumda 5-19 Ağustos 2021'de araştırma kapsamında toplamda Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili 76 haber incelenmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde temmuz ve ağustos aylarında 15 günlük sınırlandırma ile toplamda 30 günlük süre zarfı içerisinde gazetelerde konu ile ilgili yer verilen 91 haber analiz edilmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi Afgan göçmenler ve sığınmacılara yönelik haberlere en fazla yer veren ve daha çok ön plana çıkartan medya kurumunun Cumhuriyet gazetesi olduğu tespit edilmiştir. Göçmen ve sığınmacı konusu ülkenin sosyal, ekonomik,

siyasal ve demografik yapısını doğrudan ilgilendirdiği için kamuoyunun gündeminde yoğun olarak yer almış ve karşıt görüşlerin ortaya çıkmasıyla birçok tartışmaya neden olmuştur. Böyle bir ortamda Sabah gazetesinin temmuz ayında hiç habere yer vermemesi, ağustos ayında ise yalnızca doğrudan konu ile ilgili 19 habere yer vermesi gazetenin yayın politikasına bağlı kaldığını göstermektedir.

Araştırma kapsamında oluşturulan kodlama cetvelindeki kategoriler ve alt kategoriler tek tek değerlendirildiğinde haberlerin temmuz ve ağustos aylarındaki sayılarının genel dağılımı yukarıda açıklandığı gibidir. Araştırmada gazetelerin haberleri, hangi sayfada yer verdiği belirtilmiştir. Gündemin belirlenmesi ve sunulan konunun öneminin vurgulanması açısından haberlerin hangi sayfada konumlandırıldığı önemlidir. Böylece haber ön planda tutularak alıcının daha çok dikkatini çekmesini sağlamaktadır. Gazetelerdeki haberlerin sayfadaki konumu incelendiğinde her iki gazete, haberleri çoğunluk olarak iç sayfada yer verdiği saptanmıştır. Cumhuriyet gazetesi birinci sayfa ve devamında yer verdiği haber oranı Sabah gazetesine göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Haberlerin ön plana çıkartılması açısından hangi sayfada yer verildiği önemli olduğu kadar sayfa içindeki yeri de önemlidir. Buna göre Cumhuriyet gazetesinde haberler daha çok orta ve sol üst kısımda yer verirken Sabah gazetesi orta ve sağ üst ve sağ altta yer verildiği tespit edilmiştir. Her iki gazetede orta kısımda yer alan haberler çoğunlukta iken oransal olarak ikinci sırada yer verilen haberlerin sayfadaki yeri Cumhuriyet'te sol üst, Sabah'ta ise sağ üst ve sağ alt olarak tercih edilmesi gazetelerin ideolojik yapıları çerçevesinde kaldıklarının göstergesidir.

Çerçeveleme yönteminde dikkat edilen önemli noktalardan biri seçilen konu, metin haline getirilirken haber metnini destekleyecek görsel materyallerin belirlenmesi ve haberde alt başlıkların kullanılmasıdır. Kullanılan görsel materyaller ve ara başlıklarla aktarılmak istenen mesaj daha dikkat çekici hale getirilir bu durum alıcının konu hakkındaki düşüncelerini etkilemesine sebep olabilmektedir. Gazetelerdeki haberler incelendiğinde haber sayısı ile orantılı olarak en fazla görsel ve ara başlık kullanan medya kurumunun Cumhuriyet gazetesi olduğu saptanmıştır. Sabah gazetesinin haber sayısına göre kullanılan görseller fazla iken ara başlık kullanım sayısının düşük olduğu saptanmıştır. Burada ayrıca belirtilmesi gereken husus, Sabah gazetesindeki haberler

incelendiğinde bazı haberlerin içinde Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili bilgi verilse de ön plana çıkartılan mesaj farklı olduğu için kullanılan görseller çeşitlilik göstermektedir. Araştırmanın nesnellliğini koruyabilmek adına haber içeriğinde kullanılan tüm görseller, ‘görsel’ başlığı altında değerlendirmeye alınmıştır.

Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerin görsel materyal kullanımı incelendiğinde her iki gazetede çoğunluk olarak fotoğraf kullanıldığı tespit edilmiştir. Kullanılan materyallerin konu ile ilişkisi ise uyumludur.

Gazetelerde görsel materyal olarak daha çok fotoğraf kullanıldığı için bu fotoğraflarda tercih edilen aktörlerin incelenmesi de önemlidir. Bu kapsamda oluşturulan kategori içerisinde ‘Afgan göçmen (topluluk)’, ‘yalnız kadınlar’, ‘yalnız çocuklar’, ‘yalnız erkekler’, ‘Türkiye Cumhuriyeti temsilcileri’, ‘Afganistan temsilcileri’, ‘aktör yok’ ve ‘diğer’ şeklinde alt başlıklara yer verilmiştir. Cumhuriyet gazetesinde haberler incelendiğinde çoğunluk olarak ‘aktör kullanılmadığı’ tespit edilmiştir. Sabah gazetesi ise en fazla ‘Afgan göçmenleri (topluluk)’ görsel aktör olarak kullanmayı tercih etmiştir. İkinci olarak en fazla tercih edilen görsel aktör Cumhuriyet’te ‘Afgan göçmenler (topluluk)’ iken Sabah’ta ‘aktör yok’ ve ‘diğer (asker, sanatçı vb.)’ olarak belirtilen aktörler kullanılmıştır. Her iki gazetenin üçüncü olarak tercih ettiği görsel aktör ise ‘Türkiye Cumhuriyeti temsilcileri’dir. Bu başlık içerisinde cumhurbaşkanı, ana muhalefet lideri, diğer parti başkanları, bakanlar, sözcüler vb. yer almaktadır. Haberlerde yer verilen konular, konunun söylemi, başlıklar ve alt başlıklar medya kurumlarının ideolojik yapıları kapsamında şekillenebileceği gibi kullanılacak olan görsel aktör tercihleri de var olan yapıya göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti temsilcileri arasında Cumhuriyet gazetesi, daha çok CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nu görsel aktör olarak yer verirken Sabah gazetesi çoğunluk olarak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar’ı görsel aktör olarak yer vermiştir.

Görsel aktörler kategorisinde dikkat çekilen bir diğer alt başlık ise ‘yalnız erkekler’ aktörüdür. Türkiye’ye doğru Afganistan üzerinden yoğun bir göç hareketinin olması ve bu göç eden kişiler arasında daha çok gruplar halinde erkeklerin yer alması kamuoyunda ayrı bir tartışma konusu olmuştur. Kamuoyunda tartışılan bu konunun

gazetelerin gündeminde ne kadar yer aldığını ortaya çıkartabilmek amacıyla haberler incelendiğinde; Cumhuriyet gazetesi % 12 (9 haber) oranında yalnız erkekler aktörüne yer vererek konuya dikkat çekmeye çalıştığı tespit edilmiştir. Sabah gazetesinde incelenen haberler arasında ise yalnız erkekler aktörüne rastlanılmamıştır.

Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberlerde kaynak kullanımı incelendiğinde Cumhuriyet gazetesinde en fazla ‘diğer’ olarak belirtilen alt başlıkta bir yoğunluk olduğu görülmektedir. ‘Diğer’ olarak belirtilen bu alt kategorinin içerisinde ‘haber merkezi, iç politika, dış politika, vb.’ gibi kaynaklar yer almaktadır. Sabah gazetesi ise çoğunluk olarak kaynak belirtmemiştir. Gazetenin kendi muhabiri tarafından yapılan haberler ise Cumhuriyet gazetesinde haber sayı oranına göre düşükken, Sabah gazetesinde haber sayı oranına göre normaldir.

Konuya yönelik haberlerin başlık türleri incelendiğinde her iki gazetede en fazla kullanılan başlık türünün çoğunluk olarak kurallı cümleden oluştuğu saptanmıştır. Haberde başlık, iletilecek olan mesajın kısa ve net bir şekilde ifade edildiği aynı zamanda vurgulayıcı tonuyla haberin okunmasını teşvik etmesini sağlayan önemli bir unsurdur. Gazetecilikte tarafsızlık ve objektiflik ilkelerine bağlı kalınması gerektiği vurgulansada belli bir yayın politikasına sahip gazetelerin haber metinlerinde olumlu-olumsuz, nesnel-öznel ifadeler yer alabilmektedir. İncelenen gazetelerde haber başlıklarının niteliği değerlendirildiğinde Cumhuriyet gazetesindeki başlıklar çoğunluk olarak nesnel ifadeler içermektedir. Nesnel ifadeli başlıkların ön plana çıkmasındaki neden gazetenin çoğunluk olarak temsilcilerin, uzman kişilerin görüş ve açıklamalarından alıntı yapmış olmasıdır.

Cumhuriyet gazetesinde konu ile ilgili haber başlıklarından birkaç örnek vermek gerekirse: “Dramla biten umut”(13.07.2021), “İnsani kriz uyarısı” (16.07.2021), “Bu, büyük bir kriz” (21.07.2021), “Daha da artacak” (21.07.2021), “Sanatçılar haykırdı: Ülkemiz için kaygılıyız” (07.08.2021), “Kontrol kayboldu” (11.08.2021), “Afganistan şiddete teslim” (10.08.2021), “Ne olup bittiğini açıklayın” (12.08.2021), “Milliyetçi MHP neden sessiz” (13.08.2021), “Kontrolsüz gelişme var” (14.08.2021), “Afganistan’dan kaçış” (15.08.2021), “Göç dalgası için alarm” (16.08.2021), “Sınırdaki kaçakçılık ağ” (16.08.2021), “Bir ülkenin çöküşü” (16.08.2021), “Kılıçdaroğlu:

Afganistan konusunda acele adım atılmalı” (17.08.2021), “Politikasız göç politikası” (18.08.2021), “Afgan gazeteci Karimi Atatürk’ü daha çok dinleselerdi” (19.08.2021), “Kadın haklarına güvence talebi” (19.08.2021).

Sabah gazetesinde başlıkların niteliği ise nesnel ve öznel ifadeler arasında çok büyük bir fark olmamasına karşın çoğunluk olarak öznel ifadeler içermektedir. Buna göre konu ile ilgili Sabah gazetesinin haber başlıklarından örnek vermek gerekirse: “İş gücü iftira” (05.08.2021), “Mezar-ı Şerif’te Taliban alarmı” (11.08.2021), “Yeni bir insanı kriz kapıda” (15.08.2021), “Sınırdaki 4X4 güvenlik” (16.08.2021), “Afganistan’ın istikrarı için her türlü çabayı göstereceğiz” (16.08.2021), “Afgan yönetmenden Türkiye’ye teşekkür” (18.08.2021), “Muhalefetin yalanı ABD’den döndü” (19.08.2021), “Taliban liderleri Kabil’de” (19.08.2021), “Afgan göçüne karşı 7/24 nöbet” (19.08.2021)

Gazetelerdeki konu ile ilgili haberler incelendiğinde genel olarak haber metinlerinin temsilcilerin (liderler, başkanlar, sözcüler, bakanlar vb.), uzman kişilerin görüşleri ve açıklamalarından alıntı yapılarak oluşturulduğu saptanmıştır. Buna göre her iki gazetenin haber metinlerini çoğunluk olarak ‘Türkiye Cumhuriyeti temsilcileri’nden yapılan alıntılarla oluşturulduğu tespit edilmiştir. Buna göre Cumhuriyet gazetesindeki alıntılar daha çok CHP Genel Başkanı, CHP Genel Başkan Yardımcısı, CHP Sözcüsü, CHP İlçe Başkanının yaptığı açıklamalardan oluşurken Sabah gazetesindeki alıntılar çoğunluk olarak Cumhurbaşkanı, Milli Savunma Bakanının yaptığı açıklamalardan oluşmaktadır. Gazetelerin haberde yer verdiği alıntılarda tercih ettiği temsilciler doğrudan yayın politikalarına bağlı kaldıklarını göstermektedir.

Araştırma kapsamında Vreese’nin “Çerçevelemenin Bütünleşik Bir Süreç Modelinde” belirttiği “Konuya Özgü Çerçeveler” doğrultusunda Afgan göçmenler ve sığınmacılar konulu haberlerin çerçevelemesinde ön plana çıkartılan temalar tespit edilmiştir. Buna göre 10-24 Temmuz 2021’de Cumhuriyet gazetesinde Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberler incelendiğinde 5 temanın ön plana çıkartılarak haberlerin sunulduğu tespit edilmiştir. Bahsedilen 5 temanın içinde çoğunluk olarak ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu’ (Afganlıların ülkeyi terk etme süreci, sivillerin Afganistan’dan tahliye edilmesi, ülkelerin göçmen ve sığınmacılara

yönelik açıklamalar vb.) ve ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların yaşadığı zorlu durumlar’ (Afganlıların yerleşim yerini terk etme sürecinde yaşanan sıkıntılar, can güvenliği sorunu, temel ihtiyaçların karşılanmasında oluşan sıkıntılar vb.) ön plana çıkartılmıştır. Konuya özgü çerçevede oluşturulan 5 temanın haber sayılarına göre dağılımı şu şekildedir: ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu’ 5 haber, ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların yaşadığı zorlu durumlar’ 5 haber, ‘düzensiz göç’ 3 haber, ‘Türkiye’nin sınır güvenliği’ 1 haber ve ‘Türkiye’deki Afgan göçmen ve sığınmacı meselesi’ 1 haberdir. Haberlerin söylem biçimi ise %73 (11 haber) oranında olumsuzdur. Genel olarak olumsuzluk içeren konuya özgü çerçevede oluşturulan temalar; ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların yaşadığı zorlu durumlar’, ‘düzensiz göç’, ‘Türkiye’deki Afgan göçmenler ve sığınmacılar meselesi’ ve ‘Türkiye’nin sınır güvenliği’dir. Nötr içeren temalar arasında yalnızca ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu’ yer almaktadır. Ayrıca gazetede, söylem biçiminin olumlu olarak yer verildiği haber temasına rastlanılmamıştır.

Sabah gazetesi yukarıda da belirtildiği gibi temmuz ayında belirlenen tarih aralığında köşe yazıları hariç Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili herhangi bir habere yer vermediği tespit edilmiştir.

5-19 Ağustos 2021’de gazetelerdeki Afgan göçmen ve sığınmacılar ile ilgili haberler incelendiğinde genel olarak Cumhuriyet gazetesinde 8, Sabah gazetesinde 6 temanın ön plana çıkartıldığı tespit edilmiştir. Cumhuriyet gazetesinde 5-19 Ağustos tarih aralığında yer alan haberler incelendiğinde temmuz ayına göre ön plana çıkartılan temalarda değişiklikler olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda konu ile ilgili farklı temalara da yer verildiği saptanmıştır. Cumhuriyet gazetesi temmuz ayında ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu’ ve ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların yaşadığı zorlu durum’ temalarını daha çok ön plana çıkartırken ağustos ayında ön plana çıkarttığı temanın çoğunluk olarak ‘Türkiye’deki Afgan göçmen ve sığınmacı meselesi’ olarak değiştiği tespit edilmiştir. Bu tema, Afganistan’dan Türkiye’ye doğru göç hareketinin başlamasıyla ülkede yeni bir göçmen ve sığınmacı meselesinin ortaya çıkmasını ve bu durumun sorun olarak gündeme getirilmesini içermektedir.

Ağustos ayında gazetenin ön plana çıkarttığı temalarda değişiklik ve farklılıklar olmasının sebebi, konunun önemlilik boyutunun artması, sınırlarda yaşanan hareketlilik, Türkiye’deki Afgan sayısında var olan artış vb. etkiler olabileceği iddia edilebilir. Gazetenin temmuz ayından farklı olarak ön plana çıkarttığı temalar arasında ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların Türkiye’ye yönlendirmesi’ yer almaktadır. Tema, ABD Başkanı Joe Biden ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yaptığı bir görüşme sonrasında Afganlıların Türkiye’ye kabul edilmesine yönelik bir anlaşma yapıldığı iddiasını içermektedir. Cumhuriyet gazetesinde bu tema özellikle CHP ve İYİ parti liderlerinin açıklamalarından alıntı yapılarak ön plana çıkartılmıştır. Yine gazetede yer verilen bir diğer tema ‘Türkiye’nin sınır güvenliği’dir. Bu çerçevede içerisinde alıcılara aktarılan mesajda, Afganlıların sınırdan kolay bir şekilde geçmesini, güvenlik zafiyeti durumlarını ve kontrol sorununu içermektedir. Yine gazete temmuz ayından farklı olarak ağustosta ‘insan hakları’na yönelik temaya da yer vermiştir. Bu temanın içeriği ise Afganistan’da yaşanan gelişmeler sürecinde özellikle Afgan kadın ve çocukların haklarının ihlal edildiğine ve haklarının güvence altına alınmasına dikkat çeken açıklamalara yer verilmiştir. Diğer temalar arasında ‘düzensiz göç’ ve temmuz ayından farklı olarak ‘göçmen politikası’ yer almaktadır. ‘Düzensiz göç’ teması, Türkiye’nin Afganistan’dan gelen düzensiz (yasal olmayan) göç olgusuyla karşı karşıya kalmasını içermektedir. ‘Göçmen politikası’ teması ise hükümetin almış olduğu göçmen politikalarının eleştirilmesine yönelik içerikleri kapsamaktadır. Yine temmuz ayında ön plana çıkartılan Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu ve yaşadığı zorlu durumlar ağustos ayında da haber çerçeveleri arasında yer almıştır.

Cumhuriyet gazetesinde yer verilen 8 temanın haber sayılarına göre dağılımını belirtmek gerekirse: ‘Türkiye’deki Afgan göçmen ve sığınmacı meselesi’ 11 haber, ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu’ 10 haber, ‘Türkiye’nin sınır güvenliği’ 8 haber, ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların Türkiye’ye yönlendirilmesi’ 8 haber, ‘düzensiz göç’ 6 haber, ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların yaşadığı zorlu durumlar’ 6 haber, ‘İnsan Hakları’ 5 haber, ‘göçmen politikası’ 3 haberdur. Haberlerin söylem biçimi ise çoğunlukla olumsuzdur. Genel olarak olumsuzluk içeren konuya özgü çerçevede oluşturulan temalar arasında ‘Türkiye’nin sınır güvenliği’, ‘düzensiz göç’, ‘göçmen politikası’, ‘Türkiye’deki Afgan göçmen ve sığınmacı meselesi’,

‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların Türkiye’ye yönlendirilmesi’, ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların yaşadığı zorlu durumlar’ kısmen ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu’ ve ‘insan hakları’dır. Nötr içeren temalar arasında genel olarak ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu’ kısmen ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların Türkiye’ye yönlendirilmesi’, ‘insan hakları’ ve ‘düzensiz göç’ yer almaktadır. Olumlu olarak yer verilen tema ise yalnızca ‘insan hakları’dır.

5-19 Ağustos 2021’de Sabah gazetesinde Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberler incelendiğinde genel olarak 6 temanın ön plana çıkartıldığı saptanmıştır. Sabah gazetesinde, çoğunluk olarak ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu’ ile ilgili temanın ön plana çıkartıldığı tespit edilmiştir. Ön plana çıkartılan tema, Afganistan’da Taliban’ın ilerleyerek ülkeyi ele geçirme sürecinde Afganlıların ülkeyi terk etmesi, farklı ülke sınırlarına hareketi, sivillerin Afganistan’dan tahliye edilme sürecini içermektedir. Gazetenin ikinci olarak en fazla yer verdiği tema, ‘Türkiye’nin sınır güvenliği’ ile ilgilidir. Temanın içeriğinde gazetenin alıcıya aktardığı mesaj; sınırda kontrolün olması ve güvenlik önlemlerinin alınmasına yöneliktir. Bir diğer tema ise ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların Türkiye’ye yönlendirilmesi’dir. Bu temanın içeriği ABD Başkanı Joe Biden ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yaptığı görüşmede Afganlıların Türkiye’ye kabul edilmesine yönelik bir anlaşma iddiasının olmadığına yöneliktir. Gazetenin ‘düzensiz göç’ temasını içeren haberlerde ise alıcıya aktardığı mesaj; düzensiz göçe karşı önlemlerin alınması ve kontrolün olmasına yönelik açıklamalardır. Yine gazetede yer verilen diğer tema ‘göçmen politikası’dır. Bu tema ile ilgili yalnızca bir haber bulunmaktadır. Temanın içeriği ise hükümetin aldığı kararların yerinde kabul edilmesine yöneliktir.

Sabah gazetesi, ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların yaşadığı zorlu durum’ temasına yer verirken ‘insan hakları’ ve Cumhuriyet gazetesinin çoğunluk olarak ön plana çıkardığı ‘Türkiye’deki Afgan göçmen ve sığınmacı meselesi’ne yer vermediği tespit edilmiştir. Gazetede yer verilen 6 temanın haber sayılarına göre dağılımını ise ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu’ 6 haber, ‘Türkiye’nin sınır güvenliği’ 4 haber, ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların Türkiye’ye yönlendirilmesi’ 3 haber, ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların yaşadığı zorlu durumlar’ 3 haber, ‘düzensiz göç’

2 haber, ‘göçmen politikası’ 1 haber şeklindedir. Haberlerin söylem biçimi ise %48 (9 haber) oranında olumludur. Genel olarak olumlu söylem içeren temalar arasında ‘Türkiye’nin sınır güvenliği’, ‘düzensiz göç’, ‘göçmen politikası’ kısmen ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların Türkiye’ye yönlendirilmesi’dir. Olumsuz olarak çerçevelenen temalar ise çoğunluk olarak ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların yaşadığı zorlu durumlar’ kısmen ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu’ ve ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların Türkiye’ye yönlendirilmesi’dir. Nötr söylemli temalar arasında ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu’ kısmen ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların Türkiye’ye yönlendirilmesi’ yer almaktadır.

Gazetelerde yer verilen haber temaları ile ilgili kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse Sabah gazetesi doğrudan Türkiye’yi ilgilendiren Afgan göçmenler ve sığınmacıları ön planda tutacak haberlere yer vermediği saptanmıştır. Yapılan inceleme sonucunda gazetenin alıcıya sunduğu haberler daha çok ABD’nin Afganistan’dan çekilmesi, Afganistan’da yaşanan süreçler, Taliban’ın ülkedeki ilerleyişine yönelik olduğu tespit edilmiştir. Bu temalardaki haberler doğrudan araştırma konusu ile ilgili olmadığı için çalışma kapsamına alınmamıştır. Aynı zamanda gazetenin temmuz ayında konu ile ilgili hiçbir habere yer vermemesi ağustos ayında ise çoğunluk olarak ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu’ temasını ön plan çıkarması gazetenin ideolojik kimliğine bağlı kaldığını göstermektedir.

Cumhuriyet gazetesi ise konuya, Sabah gazetesine oranla daha fazla yer vermiş ve dikkat çekmeye çalışmıştır. Gazetenin temmuz ve ağustos ayları karşılaştırıldığında konuya yönelik hem yaklaşım tarzında hem de haber değeri olarak önemsenmesinde belirgin farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Gazete temmuz ayında ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu’ ve ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların yaşanan zorlu durum’ temalarını ön plana çıkartırken ağustos ayında çoğunluk olarak ‘Türkiye’deki Afgan göçmen ve sığınmacı meselesi’ ile ilgili temayı ön plana çıkarttığı yapılan incelemeler sonucunda ortaya çıkartılmıştır. Burada ayrıca belirtilmesi gereken husus ise ağustos ayında ‘Afgan göçmenler ve sığınmacıların genel durumu’ ile ilgili tema da gazetede yine belirli bir çoğunluktadır. Ancak temmuz ve ağustos ayları karşılaştırıldığında temmuz ayında ‘Türkiye’deki Afgan göçmenler

ve sığınmacılar meselesi' yalnızca 1 haber içermektedir. Ağustos ayında ise bu temada belirgin bir artış olduğu ve oransal olarak ise çoğunluğu sağladığı, yapılan incelemeler sonucunda tespit edilmiştir. Yine ağustos ayında Cumhuriyet gazetesi 'Türkiye'nin sınır güvenliği' ve 'Afgan göçmenler ve sığınmacıların Türkiye'ye yönlendirilmesi' 'düzensiz göç' gibi temaları da ön plana çıkartarak alıcılara sunmuştur.

Genel olarak değerlendirme yapıldığında ise Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinde konu ile ilgili yer verdiği haberlerde Afgan göçmenler ve sığınmacıları ötekileştirecek bir üsluba rastlanılmamıştır. Gazetelerde Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haberler çoğunlukla bilgilendirme, siyasi tartışmalar, eleştiriler ve karşı eleştirilere yönelik içeriklerle alıcılara sunulmuştur. Haber metinlerindeki adlandırmalar ise çoğunluk olarak 'Afgan, Afganlı, Afganlılar', 'Afgan göçmen' 'Afgan sığınmacı', 'Afgan mülteci', 'siviller' kısmen ise 'mağdur' ve 'düzensiz göçmen' şeklinde nitelendirildiği tespit edilmiştir. Aynı zamanda gazetelerin Afgan göçmenler ve sığınmacılara yönelik haberler de ön plana çıkartılan temalar, haberlerin söylem biçimleri, başlıklar, kullanılan görseller aktör tercihleri birbirlerinden farklı olduğu net bir şekilde tespit edilmiştir. Bu durum her iki gazetenin de yayın politikaları çerçevesinde kalarak haberleri sunduğu sonucunu ortaya çıkartmıştır.

Araştırmada, Afgan göçmenler ve sığınmacılar ile ilgili haber çerçeveleme örneklerinde gösterilmeye çalışıldığı gibi gazetelerin konuyu biçimlendirme şekilleri yayın politikalarına göre değişiklik içerebilmektedir. Bu durum dikkate alındığında alıcılar yani izleyici/dinleyici/okuyucular gündemde yer alan konu hakkında bilgi edinmek için yalnız bir medya kurumuna bağlı kalmamaları konunun farklı yönlerini görebilmek, karşılaştırma yapabilmek ve doğru bir sonuç çıkarabilmek adına diğer medya kurumlarında yer alan haberleri de takip etmeleri gerekmektedir.

Medya kurumlarının var olan yayın politikaları, gazetecilerin genel olarak haberlerini tarafsızlık ve nesnellik ilkeleri doğrultusunda oluşturabileceğini mümkün kılmasa da gazetecilik mesleğinde gerçek amacın, halka doğru bilgi vermek olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Acet, G. S., & Doğan, F. (2017). 11 Eylöl sonrası ABD-Afganistan ilişkileri: istiladan işbirliğine. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17 (33), 59-76.
- Adıgöznel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ahmadi, A. (2011). *Dini tarihi ve sosyolojik boyutuyla taliban hareketi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Alhan, H. (2017). *Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin yazılı basında temsili* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Althusser, L. (2016). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (A. Tümertekin, Çev.) İthaki Yayınları.
- Anderson, P. (1988). *Gramsci hegemonya Doğu/Batı sorunu ve strateji*. (T. Günersel, Çev.) Alan Yayıncılık.
- Arık, E. (2021). Yanlış bilinç olarak İdeoloji ve medyada yeniden üretimi. *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy*, 11(1), 199-216.
- Atabek, N. (1994). Gazetecilikle tarafsızlık. *Marmara İletişim Dergisi*, (7), 23-36.
- Atabek, N. (1998). Gündem belirleme yaklaşımı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (7), 155-174.
- Atabek, N., & Uztuğ, F. (1998). Haberde çerçeveleme ve öne çıkarma. *Kurgu Dergisi*, (15), 96-105.
- Aybay, R. (2006). *Açıklamalı insan hakları evrensel bildirgesi*. Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Aydın, A. (2010). Afganistan'da Taliban hareketinin ortaya çıkışı ve mezhebi görüşleri [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Aziz, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Barışık, S. (2020). Küreselleşen dünyada fırsat eşitliği arayışında uluslararası göç ve Türkiye'nin Suriye deneyimi. S. Barışık (Ed.), *Göç kavramı, tanımı ve türleri* (s. 1-22). Gazi Kitabevi.
- Behroz, A. (2020). Afganistan siyasi coğrafyası ekseninde tarih ve toplum [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karabük Üniversitesi.
- Belsey, A., & Chadwick, R. (Dü). (2011). *Medya ve gazetecilikte etik sorunlar*. (N. Türkoğlu, Çev.)
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi teknikler ve örnek çalışmalar*. Siyasal Kitabevi.

- Bourdieu, P. (1998). *On television*. The New Press.
- Buz, S., Memişoğlu, F., Dönmez, H., & Verduijn, S. (2020). *Destination unknown-Afghans on the move in Turkey*. Mixed Migration Centre.
- Castles, S., & J.Miller, M. (2008). *Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul Bilge Üniversitesi Yayınları.
- Chomsky, N. (1993). *Medya gerçeği*. (A. Yılmaz, Çev.) Tümm zamanlar Yayıncılık.
- Çağlar, Ş. (2010). *Haber toplama ve yazma*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Çebi, M. S. (1996). Medyada haber seçiminin teorik boyutları. *Bilig* (3), 247-266.
- Çınarlı, Ö. (2012). Afganistan'ın etnik yapısı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 73-84.
- Çoban, S. (2011). Hegemonya aracı ve ideolojik aygıt olarak medya [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Dashti, Z. (2021). ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ile Taliban'ın yeniden iktidara gelmesi. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 195-212.
- Demir, S. (2021). Afganistan'daki yirmi yıllık işgalin analizi: ABD/NATO ve barış çabaları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 114-153.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181 (181), 175-204.
- Devran, Y. (2010). *Haber söylem ideoloji*. Başlık Yayın Grubu.
- Dursun, Ç. (2004). Haberde "gerçekliğin inşa edilmesi" ne demektir? Ç. Dursun (Ed.), *Haber, hakikat ve iktidar ilişkisi* içinde (37-65). Elips Kitap.
- Durur, E. K. (2011). İnşacı yaklaşım çerçeveleme kuramı ve haberin çerçevesi. *Atatürk İletişim Dergisi*, (2), 21-31.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. Ayrıntı Yayınları .
- Efe, S., & Ulusoy, O. (2013). *117 soruda mülteci hakları*. İnsan Hakları Gündemi Derneği.
- Eker, K. (2008). *Türkiye'de yasa dışı göç sorunu* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Elbirlik, T., & Karabulut, F. (2015). Söylem kuramları: bir sınıflandırma çalışması. *Dil Araştırmaları*, 9 (17), 31-50.
- Entman, R. M. (1993). Framing: toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.

- Erken, F. (2015). *Suriye haberlerinin Türkiye basınında çerçevesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi
- Eryılmaz, T. (2005). Muhabirliğe kısa bir giriş. S. Alankuş (Ed.), *Gazetecilik ve habercilik içinde* (153-167). IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Gadimov, J. (2015). Herman ve Chomsky'nin propaganda modeli: rızanın imalatı: kitle medyasının ekonomi politiği. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 2(2), 215-226.
- Ganiyeva, S. (2014). Türk ve Rusya Federasyonu hukukunda mülteci ve sığınmacı kavramları arasındaki ayırım. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(2), 45-82.
- Girgin, A. (2010). *Yazım teknikleri*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Girgin, A. (2014). Tarafsızlık (nesnellik, objektiflik). *Marmara İletişim Dergisi*, 11(11), 247-254.
- Girgin, A., & Özey, S. (2013). *Haber yazmak*. Der Yayınları.
- Gorp, B. V. (2005). Where is the frame?: Victims and intruders in the Belgian press. *Avrupa İletişim Dergisi* 20(4), 484-507.
- Göç Terimleri Sözlüğü. (2013). *Uluslararası göç hukuku- göç terimleri sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü-IOM.
- Gönenç, A. Y. (2012). Medya ve haber. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (14), 77-89.
- Gül, S. S., & Nizam, Ö. K. (2021). Sosyal bilimlerde içerik ve söylem analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 181-198.
- Günay, E., Atılgan, D., & Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de göç yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 7(2), 37-60.
- Güngör, N., & Binark, F. M. (1993). Televizyonda ve basında haberler: karşılaştırmalı içerik çözümlemesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 26(3), 125-151.
- Güran, M. S., & Özarslan, H. (2013). Çerçeveleme teorisinin halkla ilişkilerde kullanımı. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (34), 299-314.
- Güran, M. S., & Özarslan, H. (2015). Çerçeveleme teorisi ve toplumsal hareketler. *Erciyes İletişim Dergisi*, 4(1), 36-50.
- İçduygu, A., & Aksel, D. B. (2012). *Türkiye'de düzensiz göç*. Uluslararası Göç Örgütü Türkiye .
- İlal, E. (2007). *İletişim, yığınsal iletişim araçları ve toplum*. Der Yayınları.
- İnal, M. A. (1996). *Haberi okumak*. Temuçin Yayınları.

- International Organization for Migration-IOM. (2011). Glossary on migration. Switzerland.
- Jackson, A. (2009). *The cost of war Afghan experiences of conflict 1978-2009*. (ACSF), (APDA), (ADWR), (CCA), (ECW), Oxfam GB, (OHW), (SDO), (TLO).
- Karabıyık, A. Ç. (2016). *Kitle iletişiminde çerçeveleme kuramı açısından 2011 Türkiye genel seçimlerinde medyada siyasal söylem* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ege Üniversitesi.
- Kazancı, M. (2012). Althusser, ideoloji ve ideoloji ile ilgili son söz. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (24), 67-93.
- Kılıç, D. (2007). Türk basınında İran nükleer krizi'nin sunumu: haberlerin çerçevesi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* (6), 67-76.
- Kıratlı, T. (2011). *Mülteci ve sığınmacıların toplumsal görünümü (Türkiye örneği)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Kuschminder, K., & Dora, M. (2009). Migration in Afghanistan: history, current trends and future prospects. Maastricht Graduate School of Governance.
- Mani, S. M. (2009). Devletler özel hukukunda göçmenlerin statüsü ve göçmenlere ait düzenlemeler [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Margesson, R. (2007). *Afghan refugees: current status and future prospects*. Congressional Research Service.
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası göçler ve Türkiye*. Çantay Kitapevi.
- Oğuz, E. (2002). *Hedef ülke Afganistan*. Doğan Yayınları.
- Öğülmüş, S. (1991). İçerik çözümlemesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24(1), 213-228.
- Özarslan, H. (2007). *Çerçeveleme yaklaşımı açısından haber çerçevelerinin izler kitle düşünceleri üzerindeki etkisi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Özarslan, H., & Güran, M. S. (2015). İletişim araştırmalarında çerçeveleme paradigması: son döneme ait bir inceleme. *Selçuk İletişim*, 8(4), 32-48.
- Parlamenteerler İçin El Kitabı. (2001). *Mültecilerin korunması uluslararası mülteci hukuku rehberi*. Cenevre: BMMYK- Parlamentolararası Birlik.
- Rigel, N. (2000). *İleti Tasarımında Haber*. İstanbul : Der Yayınları.
- Saray, M. (1981). *Dünden bugüne Afganistan*. Boğaziçi Yayınları.
- Sarıkaya, T. (2020). Çerçeveleme kuramı bağlamında Türkiye'nin Suriyeli göçmenlere Avrupa sınırlarını açmasının gazetelere yansımaları: Sabah ve Cumhuriyet gazetesi örnekleri. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 12(4), 402-414.

- Savar, E., & Kedikli, U. (2019). Türkiye'de mülteci ve sığınmacılara sağlanan imkanlar ve uyum sorunları: Çankırı örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(4), 1119-1142.
- Schlapp, H. (2013). *Gazeteciliğe giriş*. (I. Aygün, Çev.) Vestfalya Eyaletler Yayınevi.
- Schneider, W., & Raue, P. J. (2000). *Gazetecinin el kitabı*. Konrad Adenauer Vakfı Yayını.
- Seyidov, İ. (2014). Türk basınında sunulan Kırım haberlerinin çerçeveleme kuramı bağlamında incelenmesi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (22), 60-73.
- Shoemaker, P., & Reese, S. D. (2014). İdeolojinin medya içeriği üzerindeki etkisi. S. İrvan (Ed.), *Medya kültür ve siyaset içinde* (s. 97-132). Pharmakon Yayınevi.
- Sönmez, G., Bozbaş, G., & Konuşul, S. (2020). Afgan Talibanı: dünü, bugünü ve yarını. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 59-77.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2008). 18. Yüzyıldan Günümüze Kadar Afganistan'ın Jeostratejik Önemi. *Avrasya Etüdlere Dergisi*, 34(2), 61-82.
- Tokgöz, O. (2012). *Temel gazetecilik*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Urk, M. (2010). *Göç olgusu bağlamında mülteciler, sığınmacılar ve insan hakları* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversite.
- Utma, S. (2010). *Yazılı basında sağlık haberleri ve kamuoyuna etkisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ege Üniversitesi.
- Uyan, S. (2001). *Useme Bin Ladin*. Kamer Yayınevi.
- Uyguç, Ü., & Genç, A. (1998). *Radyo, televizyon haberciliği*. Avcıol Basım Basım-Yayın.
- Vreese, C. H. (2005). News framing: theory and typology. *Information Design Journal+ Document Design* 13(1), 51-62.
- Yağlı, S. (2007). Haber ve ideoloji ilişkisi: haber metinlerinde gerçekliğin sunumu. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, (2),
- Yaylagül, L. (2013). *Kitle iletişim kuramları*. Dipnot Yayınları.
- Yegin, A. (2015). *Afganistan siyasetini anlama kılavuzu*. SETA Yayınları.
- Yetiş, M. (2015). Hegemonya. G. Atılğan, & E. A. AYTEKİN (Ed.), *Siyaset bilimi: kavramlar, ideolojiler, disiplinler arası ilişkiler içinde* (s. 87-98). Yordam Kitap.
- Yıldırım, S. G. (2018). Göç ve Afganlar: "İstikrarlı mülteciler". *Göç Araştırma Dergisi*, 4(2), 128-159.

Yüksel, E. (2007). "Kamuoyu oluşturma" ve "gündem belirleme" kavramları nerede kesişmekte, nerede ayrılmaktadır? *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 571-586.

Zeytinli, M. (1994). *Dünyada haber dengesizliği ve uluslararası haber ajansları* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Elektronik Kaynaklar

Basın Konseyi. Basın Meslek İlkeleri. 26 Ekim 2021 tarihinde <https://www.basinkonseyi.org.tr/basin-meslek-ilkeleleri/> adresinden edinilmiştir.

Göksedef E. (2021, 21 Temmuz). Taliban: Afganistan'da 20 yıl sonra yeniden kontrolü sağlayan örgüt nasıl kuruldu, bugünlere nasıl geldi? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57913781> adresinden edinilmiştir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2001). Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi. 17 Ocak 2022 tarihinde <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa659a4> adresinden edinilmiştir.

UNHCR. (2001). Mülteci Veri Bulucu. 01 Kasım 2022 tarihinde <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=9709fv> adresinden edinilmiştir.

BMMYK Türkiye Tesilciliği. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme. 17 Ocak 2022 tarihinde <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> adresinden edinilmiştir.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK). (2012). Afganistan Ülke Bülteni. 13 Ocak, 2022 tarihinde <https://www.deik.org.tr/uploads/afganistan-ulke-bulteni.pdf> adresinden edinilmiştir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü . (2014, Temmuz). Öğrenci Bilgilendirme Toplantısı . 23 Aralık 2021 tarihinde https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Kitapciklar/ogrenci_bilgi.pdf adresinden edinilmiştir.

Göç İdaresi. *Göç İdaresi Başkanlığı*. 31 Aralık 2021 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda> adresinden edinilmiştir.

- Haber Science. (2018, Ağustos 31). Haber Değeri Kuramı ve Araştırmaları. 22 Ekim 2021 tarihinde <https://haber.science/2018/08/31/haber-degeri-kurami-ve-arastirmalari/> adresinden edinilmiştir.
- İskan Kanunu. (2006). İskan Kanunu. 17 Ocak 2022 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Resmi Gazete . (1994). *Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yöne*. 25 Ocak 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Resmi Gazete . (2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* . 25 Ocak 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Türk Dil Kurumu. Güncel Türkçe Sözlük. 23 Aralık 2021 tarihinde Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Yaşın, C., & Cengiz, C. (2021). *İçerik Analizi*. 20 Şubat 2022 tarihinde <http://yenimedya.info/2021/04/22/content/> adresinden edinilmiştir.

EKLER

EKLER

EK A: Cumhuriyet Gazetesi 10-24 Temmuz 2021 Haber Linkleri

Tarihler	Haber Linkleri
11 Temmuz 2021	104196089
13 Temmuz 2021	104257104 104257135 104257174
14 Temmuz 2021	104280313
15 Temmuz 2021	104296679 104296742
16 Temmuz 2021	104318843
18 Temmuz 2021	104359004
19 Temmuz 2021	104373669
20 Temmuz 2021	104387687
21 Temmuz 2021	104395023 (2 haber içermektedir) 104395077
24 Temmuz 2021	104417910

EK B: Cumhuriyet Gazetesi 5-19 Ağustos 2021 Haber Linkleri

Tarihler	Haber Linkleri
5 Ağustos 2021	<u>104647987</u> <u>104648016</u>
6 Ağustos 2021	<u>104675994</u> <u>104676088</u>
7 Ağustos 2021	<u>104692770</u> <u>104692806</u> (2 haber içermektedir) <u>104692798</u>
8 Ağustos 2021	<u>104707802</u>
10 Ağustos 2021	<u>104741764</u> <u>104741807</u> (2 haber içermektedir)
11 Ağustos 2021	<u>104766603</u> <u>104766524</u> <u>104766635</u>
12 Ağustos 2021	<u>104785170</u> (2 haber içermektedir) <u>104785080</u> <u>104785165</u> <u>104785100</u>
13 Ağustos 2021	<u>104816671</u> <u>104816754</u> <u>104816760</u> <u>104816714</u> (2 haber içermektedir)

Ek B'nin devamı...

Tarihler	Haber Linkleri
14 Ağustos 2021	104831476 104831517 104831463
15 Ağustos 2021	104845360
16 Ağustos 2021	104858816 (3 haber içermektedir) 104858845 104858801 104858763
17 Ağustos 2021	104877497 (2 haber içermektedir) 104877479 104877455 104877491 104877508 (3 haber içermektedir)
18 Ağustos 2021	104901408 104901381 104901368 104901349 104901345 104901331
19 Ağustos 2021	104922823 (2 haber içermektedir) 104922826 104920545 104920585 104920638

EK C: Sabah Gazetesi 5-19 Ağustos 2021 Haber Linkleri

Tarihler	Haber Linkleri
5 Ağustos 2021	104658024 (2 haber içermektedir)
10 Ağustos 2021	104751671
11 Ağustos 2021	104774316
12 Ağustos 2021	104792621
13 Ağustos 2021	104814770
15 Ağustos 2021	104849489
16 Ağustos 2021	104862632 104862643 104862669
17 Ağustos 2021	104884372
18 Ağustos 2021	104923809 104904594 104904640
19 Ağustos 2021	104926990 104927022 104927013 (2 haber içermektedir) 104927046

EK D: İçerik Analizi Kodlama Cetveli**1. Haberlerin Gazetelerde Genel Dağılımı**

Cumhuriyet
Sabah

2. Haberlerin Gazete Sayfalarındaki Konumu

Birinci Sayfa ve Devamı
İç Sayfa
Toplam

3. Haberlerin Gazete Sayfasındaki Konumlandırma Yeri

Üst
Sağ Üst
Sol Üst
Orta
Alt
Sağ Alt
Sol Alt
Tam Sayfa
Diğer
Toplam

4. Haberlerde Görsel Metin ve Alt Başlık Kullanımı

Görsel Metin
Alt Başlık

5. Haberlerde Görsel Materyal Kullanım Dağılımı

Fotoğraf
Harita
Grafik
Materyal Yok
Toplam

6. Haberde Kullanılan Materyalin Konu ile İlişkisi

İlişki Var
İlişki Yok
Materyal Olmadığı İçin İlişki Yok
Toplam

EK D'nin devamı...

7. Haberlerde Kullanılan Görsel Aktörler

Afgan Göçmenler (Topluluk)
 Yalnız Kadınlar
 Yalnız Çocuklar
 Yalnız Erkekler
 Türkiye Cumhuriyeti Temsilcileri
 Afganistan Temsilcileri
 Aktör Yok
 Diğer
 Toplam

8. Haberlerde Kaynak Kullanımı

Gazete Muhabiri
 Yurt İçi Haber Ajansları
 Yurt Dışı Haber Ajansları
 Kaynak Yok
 Diğer
 Toplam

9. Haberlerde Kullanılan Başlık Türleri

Kurallı Cümle
 Kuralsız Cümle
 Soru Cümlesi
 Toplam

10. Haber Başlıklarının Niteliği

Nesnel
 Öznel
 Toplam

11. Haberlerde Yer Verilen Alıntılar

12. Haberlerin Çerçevesini Oluşturan Temalar

13. Haberlerin Söylem Biçimi

Olumlu
 Olumsuz
 Nötr
 Toplam